

Det svåraste som finns

Åklagares hantering av misstänkta brott
mot de yngsta barnen

 Barn har en grundläggande rättighet enligt barnkonventionen att skyddas mot alla former av övergrepp. Svensk lagstiftning borde ge barn ett fullgott skydd. Trots det vet vi att många barn utsätts för våld och övergrepp.

Att utreda brott mot de yngsta barnen är sannolikt den svåraste uppgift som åklagare och polis kan ställas inför. För att få bättre kunskap om hur åklagare arbetar med just de yngsta barnen har Barnombudsmannen i en enkätundersökning ställt frågor till samtliga 35 åklagarkamrar i landet. Vi ser ett stort engagemang för barns rättigheter och en vilja till förbättringar särskilt när det gäller utredningar som rör vålds- och sexualbrott. Men det framgår också att lagstiftaren, samhället och de professionella kan göra mer för att förbättra brottsutredningarna.

Med den här rapporten vill vi bidra till att utveckla arbetsmetoder och strukturer när det gäller brottsutredningar där offret kan vara ett litet barn.

www.bo.se

Det svåraste som finns

Åklagares hantering av misstänkta brott
mot de yngsta barnen

Omslagsfoto: David Sanger/Megapix

ISBN 91-87448-19-X

ISSN 1652-0157

Barnombudsmannen

Postadress: Box 22106, 104 22 Stockholm

Besöksadress: Norr Mälärstrand 6

Telefon: 08-692 29 50

Fax: 08-654 62 77

E-post: bo@bo.se

Webbplats: www.bo.se

Innehåll

Förord.....	5
Förkortningar.....	7
Sammanfattning.....	8
Förslag och ställningstaganden.....	11
Inledning.....	13
Bakgrund.....	13
Syfte och målsättning.....	16
Utgångspunkter och frågeställningar.....	16
Metod.....	17
Avgränsningar.....	18
Barnkonventionen ger rätt till skydd.....	19
Så görs förundersökningen.....	19
Förundersökning och bevisupptagning.....	22
Anmälan.....	22
Förundersökningens inledning och ledning.....	25
Tiden mellan anmälan och förhör med barnet.....	26
Den centrala bevisningen.....	29
Stödbevisning.....	30
Rättsintyg.....	32
Barnets företrädare och biträden.....	37
Särskild företrädare för barn.....	37
Särskild företrädare ska agera för barnets bästa.....	40
Den särskilda företrädarens roll, kunskap och befogenhet.....	40
Förordnandet.....	42
Tidsaspekten ett problem vid förordnade av särskild företrädare.....	45
Målsägandebiträde.....	47
Förhöret.....	50
Kallelse till förhör.....	50
Tvångsåtgärder.....	51
Vid vilken ålder kan barn förhöras?.....	52
Förberedelser inför förhöret med barnet.....	54
Förhörsteknik och förhørsledarens kompetens.....	55
Vilka personer kan närvara vid barnförhöret?.....	59
Antalet förhör och förhörets längd.....	63
Platsen för förhöret.....	68
Förhörmiljön.....	70
Åklagarens beslut.....	75
Förundersökningar som leder till åtal.....	75
Vad beror det på att en anmälan inte leder till åtal.....	77
Underrättelse om åklagarens beslut.....	80
Faktorer som kan påverka antalet åtal.....	83
En ny sexualbrottslagstiftning.....	83
Samverkan.....	84
Utbildning, handledning och kunskap.....	87
Käll- och litteraturförteckning.....	93
Författningar.....	93
Offentligt tryck.....	93
Rättsfall.....	93
Litteratur.....	94
Övriga källor.....	94

Tabellbilaga.....	96
Förundersökning, bevisupptagning	96
Barnets företrädare	99
Kallelse till förhör	101
Förhöret	101
Åklagarens beslut.....	104
Underrättelse om åklagarens beslut	105
Samverkan	106
Utbildning, handledning och kunskap	106

Förord

Barn ska skyddas mot alla former av övergrepp – fysiska, psykiska och sexuella: Det är en grundläggande rättighet enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). I Sverige finns lagstiftning som borde ge barn skydd mot fysiskt våld och sexuella övergrepp. Trots det vet vi att många barn utsätts för olika former av övergrepp. Brott som ofta hålls hemliga därför att det är skamfyllt och de vuxna i ett barns omgivning vill många gånger inte tro att det förekommer övergrepp.

Samhället har ansvaret för att barnet skyddas genom olika former av åtgärder. Dessutom ligger det ett ansvar på vuxna, såsom släkt, vänner och grannar. Ett särskilt stort ansvar ligger naturligtvis på professionella som arbetar med frågor som rör barns hälsa, lärare och annan personal inom skola och barnomsorg som måste våga se de barn som är utsatta. Men ansvaret ligger hos oss alla att ha civilt mod och anmäla om vi misstänker att ett barn har utsatts för ett brott.

När ett barn har utsatts för våld eller övergrepp och detta har anmälts till polisen kommer barnet i kontakt med rättsväsendet. Här inleds en process som ofta är anpassad och utformad efter vuxnas perspektiv. Barnet behöver vuxna som agerar för deras bästa. Särskilt beroende av vuxna är de allra yngsta barnen – de barn som är nyfödda och upp till sex år. Det är en grundläggande rättighet för dessa barn att även de skyddas av samhället mot övergrepp. En del av det skyddet är att barnet får sina rättigheter tillgodosedda i rättsprocessen.

Att utreda brott mot de yngsta barnen är sannolikt den svåraste uppgift en åklagare och en polis kan ställas inför. För att få bättre kunskap om hur åklagare arbetar med just dessa små barn när de kan ha utsatts för brott valde vi att genomföra en enkätundersökning till samtliga 35 åklagarkamrar i landet. Svaren på enkätfrågorna presenteras i denna rapport.

Det framgår tydligt i svaren från åklagarna att det finns ytterligare åtgärder som kan vidtas från lagstiftarens sida, från samhällets sida, från de professionellas sida för att förbättra utredningarna vid misstanke om brott mot de yngsta barnen. Syftet med denna rapport är att försöka bidra till att utveckla arbetsmetoder och strukturer när det gäller brottsutredningar där offret kan vara ett litet barn. Det kräver mer från vuxenvärlden att utreda brott mot barn än det gör att utreda brott mot vuxna.

Åklagarens roll är central eftersom han eller hon ansvarar för utredningen, genom att leda förundersökningen. Åklagaren har en objektivitetsplikt under förundersökningen vilket givetvis är en förutsättning för ett rättssäkert system. Skyldigheten att vara objektiv påverkar dock inte åklagarens skyldighet att tillgodose barnets rättigheter.

Men en än viktigare person för barnet under förundersökningen är förmodligen den särskilda företrädaren när en sådan är förordnad. Det är därför av yttersta vikt att han eller hon som är utsedd att tillvarata barnets rättigheter i föräldrarnas ställe har utbildning för uppgiften.

Polisen har också en viktig roll under förundersökning eftersom han eller hon i princip alltid är förhållningsledare. Han eller hon ska tillgodose barnets rätt att komma till tals och berätta i ett förhör. För att kunna göra det på ett sätt som både tillgodoser barnets rättigheter och

den misstänkte förövarens rättigheter krävs kunskap bland annat om barns sätt att uttrycka sig.

I våra kontakter med åklagare har vi sett ett stort engagemang för barns rättigheter och en vilja till förbättringar särskilt vad det gäller utredningar som rör vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen. Vi ser fram emot ett samarbete och kunskapsutbyte i framtiden.

Ett varmt tack till alla som på olika sätt medverkat i att ta fram denna rapport samt till Brottsofferfonden som gjort detta arbete möjligt!

Lena Nyberg
Barnombudsman

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
BUP	Barn och ungdomspsykiatri
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FB	Föräldrabalken
FuK	Förundersökningskungörelsen
HD	Högsta domstolen
JO	Justitieombudsmannen
LUL	Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RÅ	Riksåklagaren
SekrL	Sekretesslagen (1980:100)
Skoll	Skollagen (1985:1100)
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

Sammanfattning

Barnombudsmannens övergripande syfte med denna studie är att genom en enkätundersökning samla in åklagares egna synpunkter och erfarenheter angående hanteringen av vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen. Detta projekt är delvis finansierat med medel från Brottsofferfonden. Enligt Barnombudsmannens åsikt är åtalsfrekvensen när det gäller vålds- och sexualbrott mot barn allt för låg. Vår avsikt var därför att ta reda på vilka svårigheter, som åklagarna möter när ett barn 0–6 år misstänks ha utsatts för vålds- eller sexualbrott. Barnombudsmannen har skickat ut enkätformulär till samtliga 35 allmänna åklagarkamrar i landet och vi har också fått svar från samtliga. Att genomföra den här studien är ett viktigt led i Barnombudsmannens strategiska arbete för att få in ett barnperspektiv i statliga myndigheter och i detta fall främst i åklagarkamrarnas verksamhet.

De åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkätundersökning har varit generösa med att dela med sig av sina synpunkter och erfarenheter när det gäller utredningar som rör misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen. Resultatet visar att det finns ett stort engagemang när det gäller dessa frågor.

Det är en majoritet av de åklagare som har svarat på vår enkät som anser att det är svårare att leda förundersökningar vid misstanke om vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år än vad det är rörande samma brott mot äldre barn och vuxna. Många av de åklagare som har besvarat Barnombudsmannens enkät uppger att de känner sig nöjda med sin kompetens men att de är i behov av utbildning och handledning. Det framgår emellertid att det finns åklagare som anser att det alltid finns behov av mer kunskap och utbildning när det gäller utredningar som rör vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen, eftersom de anser att de aldrig kan bli färdiglärda. Barnombudsmannen anser att åklagarnas engagemang och inställning ger goda möjligheter för en positiv utveckling när det gäller utredningar som rör vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen.

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna frågan om vilka tre personer eller instanser som vanligtvis anmäler misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen. De flesta åklagare har svarat att det vanligtvis är socialtjänsten. Den näst vanligaste gruppen som anmäler misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen är enligt åklagarna föräldrar/vårdnadshavare. Åklagarna anger förskolepersonal som den tredje vanligaste gruppen som anmäler misstänkta vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år.

Enligt RÅ:s riktlinjer för ärenden rörande barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn, är förhöret med barnet det centrala bevismedlet i brottmålsprocessen, men det måste styrkas med annan bevisning som kan verifiera barnets uppgifter. Utifrån bevisningen ska det vara möjligt att i efterhand klarlägga händelseförloppet. Eftersom barnets berättelse är utgångspunkt för säkrande av stödbevisning är det viktigt att förhöret med barnet genomförs mycket snart efter det att det misstänkta brottet har anmälts. Mer än en fjärdedel av åklagarna svarar i Barnombudsmannens enkät att det dröjer 7–14 dagar mellan anmälan och förhör med barnet. Mer än en femtedel av åklagarna svarar att det dröjer 15 dagar eller mer från det att brottet har anmälts till dess att förhöret med barnet genomförs. Barnets minnesbilder av vad som har hänt riskerar att försämrats och eventuella fysiska skador som kan komma att utgöra bevis försvinner allt mer eftersom tiden går.

I Barnombudsmannens enkät har åklagarna fått värdera betydelsen av olika bevis, utöver barnets berättelse, i förundersökningen. Det framgår att rättsintyg, muntliga berättelser

från andra än barnet och videofilmer och fotografier vanligtvis har stor betydelse för förundersökningen. Rättsintygens kvalitet har varit föremål för diskussion under en längre tid. Barnombudsmannens förhoppning är att den nya lagen (2005:225) om rättsintyg som trädde i kraft 1 januari 2006, kommer att leda till stora förbättringar när det numera huvudsakligen är rättsläkare som utfärdar rättsintyg.

Utöver rättsintyg, muntliga berättelser från andra än barnet, videofilmer och fotografier framgår det av de öppna svaren i vår enkätundersökning att även ett erkännande från den misstänkte anses vara en viktig del för utredningen. Därför anser Barnombudsmannen att Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten bör utveckla bättre arbetsmetoder för att förhöra misstänkta förövare och för att om möjligt få ett erkännande från dessa. Det har redan gjorts vissa ansträngningar från Rikspolisstyrelsen i den här frågan.

Nästan en tredjedel av de åklagare som har besvarat vår enkät anser att det är möjligt att väcka åtal utan en muntlig berättelse från barnet. Barnombudsmannen anser att detta är positivt. Det finns dock möjligheter att öka utsikterna att få muntliga utsagor från de yngsta barnen. Det kan finnas många olika anledningar till varför barn inte berättar om ett misstänkt vålds- eller sexualbrott. Ett barn som har upplevt en traumatisk upplevelse som ett vålds- eller sexualbrott kan aktivt försöka glömma alternativt låta bli att minnas händelsen. En minnesförlust kan därför ha den innebörden att barnet skapar en oförmåga att ta fram och berätta om minnesbilderna. Det ställer krav inte bara på förhörsmiljön utan även på förhørsledarna för att barnet ska uppleva att han eller hon kan berätta.

Barn som har utsatts för övergrepp av en närstående kan även känna lojalitet med förövaren och ibland har barnet inte förstått att det som har hänt är fel. Barnet kan dessutom känna rädsla för att inte bli trott och för konsekvenserna av att han eller hon berättar om övergreppen. Barnet kan till exempel känna oro för vad som kan komma att hända den misstänkte förövaren. De flesta barn vill exempelvis inte att mamma eller pappa ska hamna i fängelse.

Det framgår av Barnombudsmannens enkät att barnet vanligtvis förhörs på polisstationen. Det finns inga bestämmelser i rättegångsbalken eller i förundersökningskungörelsen som reglerar var ett förhör ska hållas. Förhöret måste därmed inte hållas på polisstationen, utan kan hållas på en annan plats om det är lämpligare. Vissa barn kan tycka att det är tryggt att få komma till polisstationen och berätta om sina upplevelser. Andra barn kan tycka att det är svårt att berätta om ett misstänkt övergrepp i en främmande miljö och föredrar att höras i en bekant miljö som till exempel i hemmet eller på dagis. Att hålla förhör med barnet på platsen för brottet kan medföra att barnet minns händelsen tydligare. De yngsta barnen har lättare att minnas om de befinner sig där händelsen utspelade sig, ledtrådar kan även hjälpa barnet att minnas.

Vanligtvis företräds barnet av sina vårdnadshavare under förundersökningen, men barn som misstänks ha utsatts för vålds- eller sexualbrott av en närstående kan istället behöva företrädas av en särskild företrädare. En särskild företrädare kan förordnas för barn när en vårdnadshavare kan misstänkas för brott mot barnet. En särskild företrädare kan även förordnas om det kan befaras att en vårdnadshavare på grund av sitt förhållande till den misstänkte inte kommer att ta till vara barnets rätt. Det framgår dock av Barnombudsmannens enkätundersökning att det finns en del problem kring förordnandet av särskilda företrädare, bland annat vad gäller den särskilda företrädarens utbildning och befogenheter. Två tredjedelar av de åklagare som har svarat på enkäten anser att det är bra att det är domstolen som förordnar om särskild företrädare. En tredjedel anser att det inte är bra

att det är domstolen som förordnar om särskild företrädare. Dessa åklagare anser att en åklagare ska kunna förordna om särskild företrädare för barnet. Det framgår även av enkätsvaren att många åklagare anser att det är ett problem att åklagaren har kort tid på sig att företa nödvändiga utredningsåtgärder innan vårdnadshavaren/vårdnadshavarna underrättas om att en särskild företrädare har förordnats interimistiskt för barnet. Vårdnadshavarna kan till exempel försöka påverka barnet inför förhöret vilket begränsar barnets möjligheter till att berätta om ett misstänkt övergrepp.

Den särskilda företrädaren och målsägandebiträdet ska företräda barnets intressen i brottmålsprocessen. Det är bland annat viktigt att det finns en person som på ett bra sätt kan förklara för barnet alla de olika moment som ingår i en brottmålsprocess och som tillgodoser barnets rätt till information enligt artikel 12 i barnkonventionen. Barnet har rätt att delta i beslut som rör barnet och detta innefattar enligt Barnombudsmannens mening också att barnet ska få information om det beslut som ska fattas och få hjälp att förstå konsekvenserna av beslutet. Förhållandevis få av de åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät anser att de själva bör informera barnet om sitt beslut att exempelvis lägga ned förundersökningen. Åklagarna anser att det är vårdnadshavarna, polisen och den särskilda företrädaren eller målsägandebiträdet som borde informera barnet om beslutet. Om vårdnadshavarna av någon anledning inte kan eller vill informera barnet anser Barnombudsmannen att åklagaren bör ansvara för att någon av de nämnda yrkesgrupperna informerar barnet om beslutet att till exempel lägga ner en förundersökning.

Utöver polis och åklagare har ett barn som misstänks ha utsatts för vålds- eller sexualbrott ofta kontakt med flera olika myndigheter. Vanligtvis har socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatri (BUP) kontakt med barnet. Både socialtjänsten och BUP men även förskolan och skolan kan ha värdefull information om barnet och det som han eller hon har varit med om. Av enkätsvaren framgår att åklagarna i stor utsträckning samverkar med olika myndigheter. Det är viktigt att alla myndigheter som är insatta i barnets situation samverkar. Det innebär att förutsättningarna för förundersökningen förbättras och barnet kan få rätt hjälp och behandling tidigare. För tillfället pågår en satsning när det gäller samverkan mellan myndigheter. Under 2006 kommer verksamheter i Stockholm, Göteborg, Malmö, Linköping, Umeå och Sundsvall att ingå i försök med så kallade Barnahus för barn som har utsatts för brott. På Barnahuset utgår hela verksamheten från barnets förutsättningar. Genom att förhöret, läkarundersökningen och eventuell behandling genomförs på samma plats vid samma tillfälle behöver barnet inte heller slussas mellan olika platser.

En av frågorna som Barnombudsmannen ville få besvarad genom denna studie var: "Vad beror det vanligtvis på att en anmälan angående vålds- och sexualbrott mot barn 0-6 år inte leder till åtal?" Det är ett flertal av de åklagare som har svarat på frågan som skriver att det beror på att brott inte kan styrkas.

Brott kan, enligt de åklagare som har svarat på vår enkät, inte styrkas vid vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen för att barnet ofta inte berättar något om övergreppet och för att det inte finns tillräckligt med bevisning som kan stödja det barnet berättar om. Förhørsledarnas kompetens när det gäller att förhöra de yngsta barnen varierar enligt åklagarna kraftigt och det framgår även att det är ovanligt att barnpsykologers expertis används som stöd och hjälp i samband med förhöret. En barnpsykolog kan vara till hjälp till exempel genom att han eller hon kan förklara hur barn i olika åldrar kan reagera på olika typer av frågor. Barnombudsmannens anser att den kunskap som finns i forskning kan användas vid förhör med de yngsta barnen och hjälpa åklagare och polis att förstå och värdera barns utsagor på ett mer korrekt sätt.

Förslag och ställningstaganden

Barnombudsmannen föreslår:

- Att regeringen låter utreda om socialnämnderna bör ha en skyldighet att polisanmäla misstänkta brott mot barn, som kommer till deras kännedom.
- Att regeringen ska ge Skolverket i uppdrag att verka för att personal inom förskola och barnomsorg får information om när, utöver anmälan till socialtjänsten, en polis-anmälan av ett misstänkt vålds- eller sexualbrott mot ett barn bör och kan ske.
- Att lagstiftaren ska införa ett krav vad gäller hur lång tid som får förflyta mellan det att ett misstänkt brott anmäls till dess att barnet förhörs.
- Att Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen ska initiera en diskussion med Rättsmedicinalverket för att skapa en enhetlig bild av hur mycket förberedande information åklagaren kan och ska lämna till rättsläkaren inför en undersökning av ett barn som misstänks ha utsatts för ett vålds- eller sexualbrott.
- Att regeringen ska ge i uppdrag åt Socialstyrelsen och Skolverket att ge information till sjukvården och skolhälsovården om den avgörande betydelsen av dokumentation vid undersökningar av barn som misstänkts ha utsatts för övergrepp.
- Att regeringen ska låta göra en uppföljning av lagen om rättsintyg inom en relativt snar framtid och att möjligheten att en rättsläkare och en barnläkare alltid tillsammans undersöker barnet och utfärdar rättsintyget vid misstänkta vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år utreds.
- Att regeringen låter göra en översyn av lagen om särskild företrädare.
- Att regeringen låter göra en översyn av förordningen om särskild företrädare för barn särskilt när det gäller tiden för domstolens expediering av beslutet om det interimistiska förordnandet av särskild företrädare.
- Att Advokatsamfundet ska ställa krav på att målsägandebiträden får utbildning om att samtala med barn, barns utveckling och barnkonventionen.
- Att regeringen bör låta utreda om målsägandebiträdet ska få befogenhet att väcka skadeståndstalan för barnet utan samtycke från vårdnadshavaren/vårdnadshavarna.
- Att Rikspolisstyrelsen tillsammans med Åklagarmyndigheten ska ställa krav på att förhørsledare som förhör barn 0–6 år, som misstänks ha utsatts för vålds- eller sexualbrott, är personligt lämpliga för uppdraget samt får den utbildning och kunskap som krävs för att kunna genomföra förhör av god kvalitet.
- Att Åklagarmyndigheten ska verka för att barnpsykologisk expertis används i högre utsträckning vid barnförhör.
- Att Åklagarmyndigheten bör verka för att en åklagare alltid ska närvara i ett medhörningsrum vid förhör med barn som misstänks ha utsatts för vålds- eller sexualbrott.
- Att regeringen uppdrar åt Rikspolisstyrelsen att verka för att varje polisdistrikt ska ha ett särskilt förhørsrum för barn som ligger avskilt från den övriga verksamheten och med ett angränsande väntrum.
- Att regeringen uppdrar åt Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen att prioritera att ta fram metoder för att bättre kunna säkra stödbevisning vid misstänkta vålds- och sexualbrott mot barn.

Barnombudsmannen anser:

- Att åklagare, polis och advokater alltid, i varje enskilt fall, ska diskutera vilken plats och i vilken miljö barnet ska förhöras utifrån principen om barnets bästa.

- Att Rikspolisstyrelsen ska verka för att det finns teknisk utrustning som är flyttbar på alla polisstationer så att förhör med barn kan hållas på andra platser än i förhørsrummet.
- Att Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten ska verka för att den tekniska utrustningen som används vid förhör på landets polisstationer kvalitetssäkras.
- Att Åklagarmyndigheten, Advokatsamfundet och Rikspolisstyrelsen ska inrätta rutiner för hur barnet ska få sin rätt till information tillgodosedd innan förhör.
- Att Åklagarmyndigheten ekonomiskt ska prioritera utredningar om vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen.
- Att Åklagarmyndigheten ska utarbeta riktlinjer som ställer krav på att barnet och/eller vårdnadshavarna alltid informeras muntligen om vad förundersökningen leder till, samt vem som ansvarar för att ge den informationen.
- Att Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen tillsammans med Sveriges kommuner och landsting bör utarbeta en gemensam strategi för samverkan vid misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen.
- Att Åklagarmyndigheten ska verka för att åklagare som arbetar med vålds- och sexualbrott mot barn får utbildning, fortbildning och handledning.

Inledning

Bakgrund

Barnets rätt till skydd är en av de grundläggande utgångspunkterna i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Barn som utsätts för våld eller sexuella övergrepp har många gånger stora svårigheter att få sin rätt till skydd tillgodosedd i rättssystemet. Detta beror dels på den låga anmälningsfrekvensen där uppskattningsvis mycket få brott som begås mot ett barn överhuvudtaget anmäls till polisen¹, dels genom den låga åtalsfrekvensen där endast en bråkdel av de anmälningar som faktiskt görs också leder till åtal².

Detta projekt är delvis finansierat med medel från Brottsofferfonden. Målsättningen med studien är att utifrån åklagares egna erfarenheter arbeta fram förslag på hur åklagarnas arbete kan förändras och deras kunskaper förbättras för att bättre tillvarata de rättigheter som ett barn som misstänks ha utsatts för ett brott ska ha. Studien begränsar sig till barn i ålderskategorin 0–6 år, i det följande kallade de yngsta barnen. De yngsta barnen är i särskilt behov av skydd och är beroende av att vuxna tillvaratar deras rättigheter.

I barnkonventionen sägs att vid alla åtgärder som rör barn ska barnets bästa komma i främsta rummet (artikel 3). Barnet har dessutom rätt att komma till tals i alla frågor som rör honom eller henne (artikel 12). Sverige har i och med ratificerandet av barnkonventionen åtagit sig att vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barn mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, däribland misshandel och sexuella övergrepp medan barnet är i föräldrarnas vård (artikel 19). Sådana åtgärder bör innefatta effektiva förfaranden för upprättandet av sociala program som syftar till att ge barnet och dem som har hand om barnet nödvändigt stöd. Skyddsåtgärderna bör även innefatta andra former av förebyggande och för identifiering, rapportering, remittering, undersökning, behandling och uppföljning av fall av ovan beskrivna sätt att behandla barn illa samt, om så är lämpligt, förfaranden för rättsligt ingripande (artikel 19 andra stycket).

Enligt artikel 34 i barnkonventionen åtar sig konventionsstaterna att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. För detta ändamål skall konventionsstaterna särskilt vidta alla lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra att ett barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling. Konventionsstaterna ska även vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra att barn utnyttjas för prostitution, annan olaglig sexuell verksamhet eller att barn utnyttjas i pornografiska föreställningar och i pornografiskt material.

---

¹ Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor (SOU 2001:14) s. 83–84 samt Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda (SOU 2001:72) s. 26.

² Brottsförebyggande rådets statistik ger inte svar på hur många polisanmälda vålds- och sexualbrott mot barn som leder till att åtal väcks. Istället görs inom forskningen uppskattningar utifrån en studie från Stockholms polisdistrikt samt stickprovskontroller från andra distrikt. Samtliga anmälningar om sexuella övergrepp mot barn under 15 år, där den misstänkte var straffmyndig, undersöktes i Stockholmsundersökningen. 1996 ledde 12 procent av 83 ärenden till åtal, 1998 ledde 6,5 procent av 79 utredningar till åtal och 2000 ledde 5 procent av 63 utredningar till att åtal väcktes. Vid en motsvarande undersökning av misshandelsfallen i två av Stockholms polisdistrikt upptäcktes att åtalsfrekvensen var påfallande låg både i sig och i jämförelse med sexualbrotten. En försiktig uppskattning av åtalsfrekvensen i hela landet när det gäller sexuella övergrepp mot barn år 2000 skulle kunna vara 16 procent. Se Sutorius, H., Kaldal, A., Bevisprövning vid sexualbrott, Norstedts Juridik AB, 2003, s. 274. Stockholmsundersökningarna refereras bl.a. av Diesen, C., Hellner Gumpert, C., Lindblad, F., Sutorius, H., Bevis 6 – Sexuella övergrepp mot barn, Norstedts, 2001, s. 80 ff. och 93 ff.

År 2004 anmäldes 1 147 fall av misshandel mot barn i åldrarna 0–6 år till polisen. År 2004 ledde 12 procent av anmälningarna till beslut i åtalsfrågan. Med detta menas att åklagaren har kunnat binda en person till brottet och där åklagaren sedan har åtalat, utfärdat strafföreläggande eller meddelat åtalsunderlåtelse.³ År 2004 anmäldes totalt 3 266 fall av våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande samt sexuellt ofredande mot barn under 15 år. År 2004 ledde 20 procent av anmälningarna till beslut i åtalsfrågan.⁴ Statistiken på området sexualbrott mot barn är svårtolkad, framför allt på grund av att en polisanmälan kan gälla flera brott mot ett barn eller ett brott mot flera barn. Det finns ingen specifik statistik över hur många sexualbrott som begås mot de yngsta barnen i åldern 0–6 år (ej ålderskategoriserad) eller över antalet åtal för sexualbrott mot de yngsta barnen. Undersökningar tyder dessvärre på att mellan 80–90 procent av anmälda sexuella övergrepp mot barn aldrig leder till åtal.⁵

Även om anmälningsfrekvensen rörande vålds- och sexualbrott mot barn totalt sett är låg har den ökat drastiskt under den senaste tioårsperioden. Antalet anmälningar om misshandel mot barn har ökat mer än antalet anmälningar om misshandel mot vuxna (i det här fallet definieras vuxna som personer över 15 år).⁶ Orsakerna till ökningen av antalet anmälningar är många. Man kan bland annat peka på att fler yrkesgrupper fått skyldighet att anmäla övergrepp mot barn och i samband med detta fått utbildning och information om vad anmälningskyldigheten innebär. Det finns troligen idag också en ökad benägenhet hos allmänheten att anmäla våld, både det som sker privat och det som sker på allmän plats. Våldshandlingar tolereras idag i allt mindre grad. Det kan inte heller uteslutas att den faktiska misshandeln av barn kan ha ökat.⁷

Lagstiftningen förändras också och ställer nya krav på den som arbetar med frågor som rör vålds- och sexualbrott mot barn. En ny sexualbrottslagstiftning trädde i kraft år 2005 och har bland annat till syfte att stärka barnets ställning. Den nya lagstiftningen innebär att brott mot barn ska regleras i särskilda paragrafer och med annorlunda utformning än tidigare. Att lagstiftningen förändras är ett viktigt steg för att ta tillvara barnets rättigheter bland annat utifrån barnkonventionen. Det är emellertid inte tillräckligt att stanna vid en skärpning av lagstiftningen. Enligt artikel 19 i barnkonventionen måste alla lämpliga åtgärder vidtas för att garantera barnets skydd. En förutsättning för att lagstiftningen ska få avsedd verkan är, enligt Barnombudsmannen, att berörda yrkesgrupper har kännedom om barns utsatta situation när det gäller vålds- och sexualbrott samt kännedom om de specifika svårigheter som kan uppstå till exempel när barn förhörs. Det finns annars en risk att den lagstiftning som införs i syfte att förbättra barns skydd blir verkningslös.

Vi har i förevarande studie valt att fokusera på åklagarnas arbete. Åklagarens arbete utgår bland annat från objektivitetsprincipen. Objektivitetsprincipen innebär att åklagaren under förundersökningen inte bara ska beakta de omständigheter som talar emot den misstänkte utan även eventuella bevis som talar till den misstänktes fördel (23 kapitlet 4 § RB). Åklagaren har en central roll i en brottmålsprocess och det sätt som åklagaren agerar på kan få stora konsekvenser för det enskilda barnet som har utsatts för ett brott. Det är i princip alltid åklagaren som är förundersökningsledare och beslutar om förundersökning ska inledas samt om åtal ska väckas. Åklagaren kan själv hålla förhör med barnet, men vanligtvis är en polis förhørsledare. Det är dock åklagaren som ger direktiv för förundersök-

³ Statistik från brottsförebyggandet rådet åren 2002-2004. www.bra.se

⁴ Statistik från brottsförebyggandet rådet 2004. www.bra.se

⁵ Diesen m. fl., 2001, s. 50.

⁶ Delbetänkande av kommittén mot barnmisshandel, Barnmisshandel – polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder, (SOU 2000:42) s. 27.

⁷ SOU 2000:42 s. 28.

ningens genomförande och det är därför åklagaren som ansvarar för att förhöret sker på ett sätt som innebär att barnets rättssäkerhet tas tillvara (förundersökningskungörelsen (1947:948) 1a § (FuK)). Åklagaren kan dessutom besluta om sakkunnig, såsom barnpsykolog, exempelvis behövs för att biträda vid förhöret med barnet. Åklagaren kan även ansöka om särskild företrädare för barnet.

Åklagare har som framgår ovan en mycket viktig uppgift när det gäller att lyssna till barnet, dels genom att utforma förhöret med barnet, dels genom att konsultera rätt kompetens. Det krävs kunskap om barns utveckling och individuella förutsättningar för att veta vad som behövs för att få en berättelse av barnet. Det är särskilt svårt att få en berättelse som kan ligga till grund för ett åtal när det gäller de yngsta barnen som kan ha en begränsad förståelse av att de har utsatts för ett vålds- eller sexualbrott och därmed inte heller har förstått att det som har hänt var fel. Det är därför inte säkert att barnet självt uppfattar att barnet har utsatts för ett brott, exempelvis när brottet är av sexuell art. De yngsta barnen kan även ha ett begränsat ordförråd och därför ha svårt att själva göra sig förstådda eller förstå en frågeställning från en förhørsledare.

Vårt rättssystem är inte utformat ur ett barnperspektiv utan utifrån vuxna och deras förutsättningar. Forskning om barn som brottsoffer visar att barnen många gånger i praktiken är rättslösa eftersom vuxna fördomar och allmänna erfarenheter används vid bevisvärdering istället för specifik kunskap.⁸

Trots att det finns vissa lagregler som ska vara anpassade till situationer när barn är brottsoffer kan processen kritiseras för att allt för starkt utgå ifrån ett vuxenperspektiv. En förutsättning framför allt för att stärka barnets rättssäkerhet när han eller hon utsätts för brott av en vuxen är att åklagare får mer kunskap om hur processen kan anpassas för att maximera barnets möjligheter att återge en berättelse som uppfyller lagstiftarens krav på trovärdighet. Åklagarna skulle kunna förbättra förutsättningarna för barnet under förundersökningen genom att tillämpa den kunskap som finns om till exempel hur olika förhörmiljöer påverkar barnets förmåga att berätta vad han eller hon har utsatts för, hur många förhör som bör hållas med barnet för att få fram så mycket information från barnet som möjligt utan att för den skull skada barnet samt vilket behov som i specifika situationer finns av assistans från sakkunnig under förundersökningen.⁹

Det är viktigt att det finns arbetsmetoder utformade efter barns villkor. Utgår arbetsmetoderna från ett vuxenperspektiv hjälper det inte att lagstiftningen utgår ifrån ett barnperspektiv för att en önskad effekt ska uppnås i praktiken.

Studien handlar huvudsakligen om relationen mellan åklagaren och barnet. Barnombudsmannens målsättning är att studien ska bidra till att åklagare uppmärksammar de arbetsområden där ett förstärkt barnperspektiv behövs och därmed genomför förändringar på områdena. Genom en sådan kunskap kan åklagare få förutsättningar att förbättra sin hantering av anmälda vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen. Detta kan i sin tur förhoppningsvis leda till att en högre andel av polisanmälda vålds- och sexualbrott mot barn leder till åtal.

Det finns studier som visar att barn i den åldern sällan kan ge någon muntlig utsaga vilket innebär att det vanligtvis inte hålls något polisförhör med barnet överhuvudtaget. Av den

---

⁸ Jfr Sutorius, Kaldal, 2003, s. 187.

⁹ Av Riksåklagarens studie "Sexuella övergrepp mot barn – åklagarmyndigheternas redovisning av ett uppdrag" framgår att detta är områden som ibland upplevs som problematiska för åklagarna, Dnr. 2002-1392.

anledningen är det särskilt viktigt att förbättra hanteringen och rutinerna under förundersökningen när det gäller brott mot barn i åldersgruppen 0–3 år. När det gäller barn i åldern 3–6 år har det visat sig svårt att få en berättelse från barnet som uppfyller de krav som rättsordningen ställer på bevisning. De yngsta barnen har trots de svårigheter som kan vara förknippade med exempelvis polisförhör, samma rätt till skydd enligt barnkonventionen. Forskare har visat på det oacceptabla faktum att åklagare mer eller mindre ger upp och lägger ner förundersökningar så snart det går med hänvisning till att det är svårt att nå upp till de höga beviskraven när det gäller vålds- och sexualbrott mot förskolebarn.¹⁰

Syfte och målsättning

Det övergripande syftet med studien är att genom en enkätundersökning med frågor med fasta svarsalternativ och öppna frågor samla in åklagares egna synpunkter och erfarenheter. Barnombudsmannen har för avsikt att ta reda på vilka svårigheter, som åklagarna möter när ett barn 0–6 år misstänks ha utsatts för vålds- eller sexualbrott. Barnombudsmannen har sammanställt dessa synpunkter och erfarenheter för att sprida kunskapen om hanteringen av misstänkta brott mot barn. Vi har även utifrån enkätundersökningen lagt förslag på hur hanteringen kan förbättras. Det kan röra sig om att föreslå lagstiftningsförändringar, bidra till ökad kunskap och spridning av goda exempel.

Barnombudsmannens målsättning med studien är att arbeta fram förslag på hur åklagarnas arbete kan förändras och deras kunskaper förbättras för att bättre tillvarata de rättigheter som ett barn som misstänks ha utsatts för ett brott ska ha. Förhoppningsvis ska studien bidra till att åklagare genom goda exempel hittar nya arbetssätt och uppmärksammar områden där barnperspektivet behöver stärkas. Detta kan i sin tur leda till att åtalsfrekvensen när det gäller anmälda vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen ökar.

I studien ämnar vi också ta tillvara den samlade kunskap och förslag till förändringar som åklagarna själva har. Vi möter ofta åklagare i våra utbildningar och vet att det är en engagerad yrkesgrupp med många tankar kring och förslag på hur deras verksamhet kan förbättras sett ur ett barnperspektiv. Det är kunskap som vi tycker är värdefull att sammanställa och sprida.

Att genomföra den här studien är ett viktigt led i Barnombudsmannens strategiska arbete för att få in ett barnperspektiv i främst åklagarkamrarnas verksamhet. Barnombudsmannen vill med denna rapport även stärka barnperspektivet när det gäller polisens, socialtjänstens, särskilda företrädarens, målsägandebiträdens, rättsläkares samt personal inom hälso- och sjukvårdens arbete med vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen.

Utgångspunkter och frågeställningar

Enligt Barnombudsmannens åsikt är åtalsfrekvensen när det gäller vålds- och sexualbrott mot barn allt för låg. En förklaring till den låga åtalsfrekvensen kan vara att man inom rättsväsendet har svårt att förstå barnets berättelse och att man inte har tillräcklig kunskap om ett barns förmåga att minnas det som han eller hon har varit utsatt för.

Exempel på andra förklaringar till den låga åtalsfrekvensen är det faktum att läkarundersökningar sällan visar några fysiska skador på barnet.

---

¹⁰ Diesen, m. fl., 2001, s. 91.

Förhörsmiljön påverkar barnets benägenhet att berätta. Det finns indikationer på att förhörsmiljön inte alltid är så lugn, trygg och avslappnad som den bör vara. Det finns även skäl för att det bör utredas ytterligare på vilket sätt barn påverkas av att någon närstående eller en stödperson finns med under förhöret.

Om barnet anses trovärdigt eller inte förefaller bero på barnets mognad och kompetens. Rättsprocessen är inte anpassad efter barn och särskilt inte de yngsta barnen, den har vuxna som norm. Förundersökningen och utredningen vid brott mot barn visar på brister i det barnperspektiv som Sverige har åtagit sig att ha och tillämpa genom att vi har ratificerat barnkonventionen.

Frågeställningarna i enkäten har delats upp under olika huvudområden. Våra huvudområden har varit: förundersökning och bevisupptagning, barnets företrädare, kallelse till förhör, förhöret, åklagarens beslut, underrättelse om åklagarens beslut, samverkan samt utbildning, handledning och kunskap.

Under vart och ett av huvudområdena har ett antal frågor ställts, både frågor med fasta svarsalternativ och frågor där det finns möjlighet till öppna svar. I bilagan i denna rapport återfinns frågeställningarna.

Här följer exempel på de totalt 48 frågeställningar som Barnombudsmannen har ställt i enkäten under respektive huvudområde:

- Hur lång tid förflyter vanligtvis efter det att brottet anmäls/kommit till polis eller åklagares kännedom till det att barnet förhörs?
- Är det bra att det är domstolen som förordnar om särskild företrädare?
- Till vem ställs kallelse till förhör för barn 0–6 år?
- Hur unga (ålder) barn är det enligt din uppfattning möjligt att förhöra?
- Vad beror det vanligtvis på att en anmälan angående vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år inte leder till åtal?
- Informeras barnet självt av åklagaren om vad förundersökningen leder till?
- Samverkar du med andra myndigheter, exempelvis socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatri (BUP) under förundersökningen?
- Finns det en strategi på din arbetsplats för att öka kunskapen om förhör med barn 0–6 år?

Metod

Vi har studerat lagstiftning, förarbeten, olika dokument från Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen, statistik samt litteratur. Ett dokument som har använts mycket i det här arbetet är PM – Riktlinjer för ärenden rörande barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn som har givits ut av Riksåklagaren (numera Åklagarmyndigheten) 2002-07-12. Dokumentet är i nuläget under bearbetning och kommer att omarbetas och förändras.

Barnombudsmannen har skickat ut enkätformulär till samtliga 35 allmänna åklagarkamrar i landet. Vi har inte skickat enkäten till de internationella åklagarkamrarna eller till Ekobrottsmyndigheten. Enkäten skulle besvaras av två åklagare vid varje kammare. Vid fem åklagarkamrar har en person svarat på enkäten. Vid två åklagarkamrar har tre åklagare svarat på enkäten. Vi har valt att redovisa samtliga svar från dessa två åklagarkamrar eftersom det är svårt att se att något enkätsvar skulle vara mer relevant än det andra. Vid

övriga kamrar har två åklagare på varje kammare svarat. Sammanlagt har 68 åklagare svarat på vår enkät.

Barnombudsmannen antog att åsikterna angående svårigheter vid vålds- och sexualbrott mot barn skulle variera beroende på om åklagarna var specialiserade på vålds- och sexualbrott mot barn eller inte. Av den anledningen ville vi i samband med enkätundersökningen få information om vilka av de åklagare som svarade på enkäten som var specialiserade på vålds- och sexualbrott mot barn. Vår tanke var att enkäten skulle besvaras av två åklagare på varje åklagarkammare varav en av dem var specialiserad på vålds- och sexualbrott mot barn och en av dem inte var det. Denna uppdelning har av olika skäl inte varit möjlig att upprätthålla. En del av de åklagare som har svarat på enkäten är visserligen specialiserade på vålds- och sexualbrott mot barn men Barnombudsmannen har valt att inte dela upp svaren efter åklagarnas eventuella specialisering.

Den 23 november 2005 hade vi ett rundabordssamtal hos Barnombudsmannen med representanter från Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Göteborg samt åklagare och poliser som arbetar med utredningar angående vålds- och sexualbrott mot barn. Syftet med samtalet var att få ytterligare information om specifika frågeställningar i rapporten.

Avgränsningar

Studien rör åklagarens hantering av misstänkta vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år. I studien har vi valt att inrikta oss på misstänkta brott mot de yngsta barnen. Detta eftersom de yngsta barnen förmodligen är de som har det mest bristfälliga skyddet genom att rättssäkerheten är låg framförallt för personer som inte har möjlighet att lämna någon muntlig utsaga om händelseförloppet.¹¹

Vi har valt att fokusera på åklagarens arbete eftersom vi anser att åklagaren såsom förundersökningsledare i den här typen av förundersökningar har ett stort ansvar för brottsutredningen. Även om det är läkare som skriver rättsintyg och undersöker barnet och poliser som vanligen förhör barnet har åklagaren det övergripande ansvaret. Med rätt kunskap kan åklagaren förbättra barnets situation och rättssäkerhet. Detta kan till exempel ske genom åklagarens möjlighet att påverka vilka frågor polisen ställer vid ett förhör eller vilken kunskap om situationen som en rättsläkare får innan barnet genomgår en läkarundersökning. Ju mer information som läkaren har om barnet och det misstänkta brottet desto större möjlighet har rättsläkaren att hitta fynd som kan bekräfta eller motbevisa ett misstänkt händelseförlopp.

Vi har valt att begränsa studien till åklagarens arbete under förundersökningen. Tiden efter att beslut har fattats angående åtal har vi lämnat utanför studien. Skälet till detta har varit dels den begränsning i omfattning av studien som har styrts av de externa resurser som har tilldelats Barnombudsmannen dels för att vi av pedagogiska skäl vill inrikta oss på en yrkesgrupp i taget.

Givetvis rör många av frågeställningarna i rapporten även polisens och i viss mån socialtjänstens, särskilda företrädarens, målsägandebiträdens och personalen inom hälso- och sjukvårdens arbete. Av den anledningen kan rapporten med fördel även läsas av dessa yrkesgrupper.

---

¹¹ Riksåklagarens PM. Riktlinjer för ärenden rörande barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn 2002-07-12, s. 3 samt Sutorius, Kaldal, 2003, s. 187.

Barnkonventionen ger rätt till skydd

Enligt artikel 19 i barnkonventionen har konventionsstaterna åtagit sig att vidta alla lämpliga skyddsåtgärder för att barn inte ska utsättas för fysiskt eller psykiskt våld. Detta innefattar även åtgärder när barnet redan har blivit utsatt för våld, det vill säga när barnet är ett brottsoffer. Artikel 34 i barnkonventionen förbinder dessutom Sverige att vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra alla former av sexuella övergrepp.

Barnkonventionen är en juridiskt bindande överenskommelse mellan de stater som har ratificerat den. Staterna är förpliktigade att vidta alla lämpliga åtgärder för att genomföra konventionen. Staten är ansvarig för att förpliktelserna fullföljs och svarar för tillkortakommanden i landet i förhållande till konventionen. Hur staten sköter sitt åtagande bestäms av varje stat, så länge genomförandet ligger i linje med konventionens principer. Landets inre förvaltningsstruktur har därvidlag ingen betydelse. För att säkerställa barnets rättigheter krävs en kombination av åtgärder i form av lagstiftning, opinionsbildning och upplysning. Det handlar om att genomföra barnkonventionens mening och intentioner i såväl lagstiftning som attityder och praxis. Såväl riksdag som myndigheter, kommuner och landsting som domstolar ska ta hänsyn till de rättigheter som fastslås i barnkonventionen. Det handlar således dels om att beakta barnkonventionens intentioner i olika verksamhets beslut, dels om att tillämpa all lagstiftning i enlighet med barnkonventionens krav.¹²

En allmän tolkningsprincip som har utvecklats inom svensk rättspraxis är att svensk lagstiftning ska tolkas i fördragsvänlig anda. Barnkonventionen och de flesta andra konventioner om mänskliga rättigheter införlivas med svensk rätt genom transformering. Med transformering menas att det först undersöks i vilken utsträckning konventionens bestämmelser har motsvarighet i den nationella rätten. När den nationella lagstiftningen saknar motsvarighet till konventionens bestämmelser eller innehåller regler som strider mot dessa skrivs den svenska författningstexten om för att bättre stämma överens med konventionen.¹³

Artikel 12 i barnkonventionen slår fast att barnets rätt att komma till tals är absolut. Alla barn som är i stånd att bilda åsikter har rätten att fritt uttrycka dessa. Barnets åsikter ska dessutom beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad. Svensk lagstiftning betonar att hänsynen till barnets bästa ska vara vägledande när myndigheter fattar beslut som rör barn. Samhällets insatser ska utgå från barnets behov.

Så görs förundersökningen

Så snart det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har begåtts (23 kapitlet 1 § RB) ska en förundersökning inledas. Efter det att brottet har polisanmälts tar en polismyndighet eller en åklagare beslut om en förundersökning ska inledas eller inte (23 kapitlet 3 § rättegångsbalken (RB)). Det är en polismyndighet eller en åklagare som leder förundersökningen och som därmed är så kallad förundersökningsledare. Polisen är vanligtvis förundersökningsledare vid brott av enklare beskaffenhet och åklagarna lägger i regel sina resurser på de mer komplicerade ärendena.¹⁴ Sådana ärenden är bland annat de där barn under 15 år ska förhöras under förundersökningen, och ärenden som innefattar våld som riktar sig mot en närstående.¹⁵

¹² Utveckling av den nationella strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter. Skrivelse 2003/04:47, s. 4.

¹³ Barnets bästa i främsta rummet – FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige (SOU 1997:116), s 79.

¹⁴ Åklagarmyndighetens författningssamling ÅFS 2005:9 s. 2.

¹⁵ ÅFS 2005:9 s. 2 f. Rikspolisstyrelsens allmänna råd om ledningen av förundersökning i brottmål (FAP 403-5), s. 3.

Åklagarens arbete utgår bland annat från objektivitetsprincipen. Objektivitetsprincipen innebär att åklagaren under förundersökningen inte bara ska beakta de omständigheter som talar emot den misstänkte utan även eventuella bevis som talar till den misstänktes fördel (23 kapitlet 4 § RB).

Under förundersökningen ska det utredas vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligger för åtal mot den misstänkte.¹⁶ Målet ska också beredas så att bevisningen kan förebringas i ett sammanhang vid huvudförhandlingen (23 kapitlet 2 § RB). Förundersökningen är med andra ord både ett underlag för åklagarens beslut i åtalsfrågan och ett underlag för rättens handläggning av målet. Förhör presenteras däremot inte vid rättegången i förundersökningens skriftliga form. Förhören tas istället upp på nytt muntligen i domstolen. När det gäller förhör innebär detta som huvudregel att de personer som har något att berätta om det misstänkta brottet ska höras på nytt i domstolen. När det gäller misstänkta vålds- och sexualbrott mot barn gäller inte denna huvudregel. Förhör med barn under 15 år dokumenteras under förundersökningen genom en videoinspelning som sedan spelas upp inför rätten.¹⁷ Barnet behöver således inte närvara personligen under rättegången.

I samband med en brottsanmälan eller i ett senare skede kan polisen komma att hålla förhör med målsägande (brottsoffret), vittnen och eventuella misstänkta. Det är i regel en polis som håller i förhöret och som är så kallad förhørsledare. Åklagaren är förundersökningsledare och bestämmer över hur förhöret ska genomföras genom att ge direktiv till polisen.

Huvudregeln är att vårdnadshavare/föräldrar företräder barnets intressen när det är möjligt. Om barnets vårdnadshavare eller en närstående till vårdnadshavaren är misstänkt för ett vålds- eller sexualbrott mot barnet kan en särskild företrädare förordnas för barnet. Den särskilda företrädaren beslutar i vårdnadshavarens ställe i frågor som rör förundersökningen och efterföljande rättegång. Det är med andra ord den särskilda företrädaren, om en sådan är förordnad, som beslutar om barnet ska förhöras eller genomgå en läkarundersökning.

I de fall en särskild företrädare inte behövs förordnas i regel ett målsägandebiträde för barnet. Målsägandebiträdet fungerar som en länk mellan åklagaren och barnet och målsägandebiträdet ska ge barnet hjälp och stöd under förundersökningen och i efterföljande rättegång. Målsägandebiträdet kan inte ta några beslut för barnets räkning. Det är vårdnadshavarna som beslutar om barnet ska förhöras eller genomgå en läkarundersökning.

Förhöret med barnet hålls ofta i ett särskilt förhørsrum på polisstationen men kan även hållas på någon annan plats till exempel i hemmet eller på förskolan. Förhørsledaren ska ställa öppna frågor till barnet och ge barnet möjlighet att fritt berätta sin historia. Den som förhör barnet måste visa tålmod och motstå frestelsen att tala så snart barnet slutar att berätta.¹⁸

Förhöret med barnet är ofta den centrala bevisningen vid vålds- och sexualbrott. Om barnet inte har några (synliga) fysiska skador är det viktigt att barnet berättar vad som verkligen

---

¹⁶ Skäligen misstanke är den lägsta graden av misstanke om brott, se <http://www.aklagare.se/nyweb3/Begreppsforklaring.htm#s>.

¹⁷ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 8.

¹⁸ Cederborg, A-C, Barnintervjuer – vägledning vid utredningsarbete, Liber 2000, s. 59.

har hänt. Dessutom ställs högre krav på stödbevisning ju yngre barnet är. När det gäller barn i åldern 0–3 år, betraktar inte rätten uppgifter från barnet som en utsaga i egentlig mening, vilket ställer krav på annan bevisning.¹⁹ Med annan bevisning avses stödbevisning i form av till exempel förhör med vittnen, fotografier eller videofilmer och eventuella skador som har dokumenterats i ett rättsintyg.

Med utgångspunkt i förundersökningen beslutar åklagaren om åtal ska väckas eller inte. Åklagaren kan också fatta beslut om att förundersökningen ska läggas ned. Vanligtvis meddelas berörda parter skriftligen om åklagarens beslut. Om åklagaren beslutar att en förundersökning ska nedläggas eller att inte väcka åtal kan det ibland finnas anledning för åklagaren att muntligen underrätta berörda parter om skälen för beslutet.²⁰

---

¹⁹ Sutorius, Kaldal, 2003, s. 351. Jfr. även NJA 1994 s. 268.

²⁰ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 13.

Förundersökning och bevisupptagning

Anmälan

Gällande rätt

Var och en har en skyldighet att polisanmäla vissa allvarliga vålds- och sexualbrott som är "å färde" om det kan ske utan fara för honom eller henne eller någon av hans närmaste (23 kapitlet 6 § brottsbalken (BrB)).

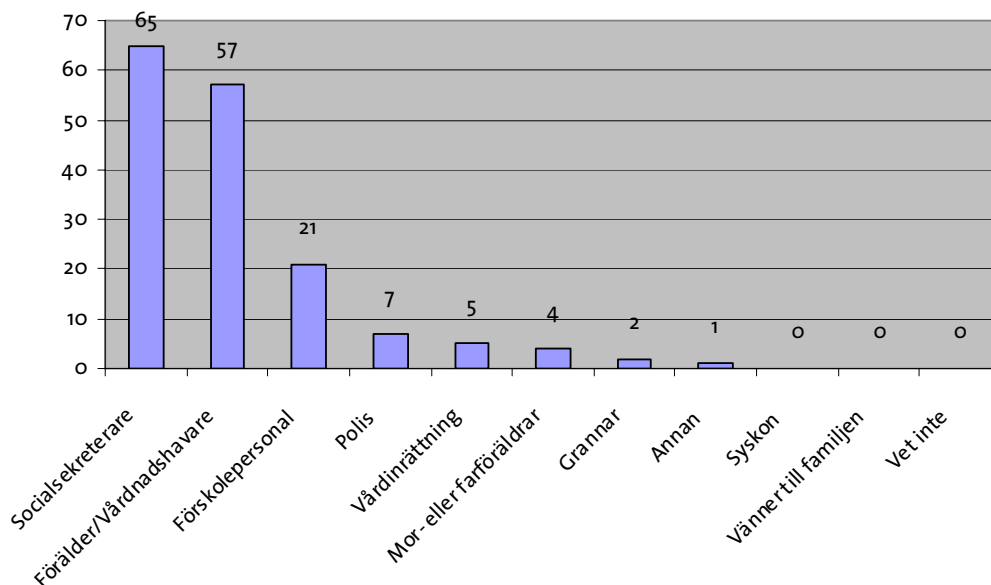
Förutom den generella anmälningsskyldigheten i BrB har vissa yrkesgrupper en skyldighet att anmäla till socialnämnden när ett barn far illa. I 14 kapitlet 1 § socialtjänstlagen (2001:453)(SoL) sägs att var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla detta till nämnden. Enligt 1 kapitlet 2 § i SoL ska när åtgärder rör barn det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver.

Socialtjänsten har ingen skyldighet att polisanmäla misstänkta brott. Enligt 12 kapitlet 10 § SoL och 14 kapitlet 2 § femte stycket sekretesslagen (1980:100) (SekrL) hindrar inte sekretessen socialtjänsten från att polisanmäla misstänkta brott som anges i 3, 4 och 6 kapitlet BrB som riktar sig mot barn. Dessutom hindrar inte sekretessen att socialtjänsten överlämnar uppgifter till polis och åklagare som rör misstanke om brott som har lägst 2 års fängelse i straffskalan. Förskolan omfattas av en generell sekretess som innebär att sekretessen inte hindrar att en uppgift som angår misstanke om brott lämnas till åklagar- eller polismyndighet om fängelse kan följa på det misstänkta brottet och detta kan antas föranleda annan påföljd än böter (14 kap 2 § SekrL).

Barnombudsmannens enkät

Vem anmäler vanligtvis vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år?

(Flera alternativ kunde uppges. Antal.)

Sammanlagt 68 åklagare har svarat på Barnombudsmannens enkät. Alla åklagare har inte svarat på alla frågor och en del frågor i enkäten är flervalsfrågor. Av den anledningen kan summan av antalet svar på en del frågor överstiga 68 stycken.²¹

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna frågan om vilka tre personer eller instanser som vanligtvis anmäler misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen. Frågan var en flervalsfråga. De flesta åklagare har svarat socialsekreterare och föräldrar/vårdnadshavare. Av de 68 svaren framgår att 65 har angivit socialsekreterare och 57 har svarat föräldrar/vårdnadshavare. Det är 21 åklagare som har svarat förskolepersonal som en grupp som vanligtvis anmäler misstänkta brott mot de yngsta barnen. Det är ett mindre antal åklagare som anger andra kategorier som en vanlig anmälare såsom polis (7 stycken), mor- eller farföräldrar (4 stycken), grannar (2 stycken) eller vårdinrättning (5 stycken).

Vi bad även åklagarna att rangordna de kategorier som de angav. När åklagarna rangordnar alternativen är det tre fjärdedelar som anger att socialtjänsten är den instans som vanligtvis anmäler misstänkta brott mot de yngsta barnen. En femtedel av åklagarna anser att det är föräldrar/vårdnadshavare som är de som vanligtvis anmäler den här typen av misstankar. Ett fåtal åklagare anger polis respektive förskolepersonal som den vanligaste anmälaren.

Två tredjedelar av de som besvarade enkäten anser att det är näst vanligast att föräldrar/vårdnadshavare anmäler misstänkta brott mot de yngsta barnen.

I Barnombudsmannens enkät har en åklagare kommenterat socialtjänstens sätt att hantera polisanmälningar angående misstänkta brott mot barn. Han eller hon skriver: "Att information som lämnas till soc i större utsträckning lämnas i deras anmälan till polisen. Många ggr utreder utan /.../ sådant som soc. vetat hela tiden. Soc. som oftast får vetskap först bör vidarebefordra namn på personen som bör höras som de kända till."

Kommentar

Givetvis är det av yttersta vikt att brott i alla dess former anmäls och därmed kommer till polis och åklagares kännedom. Detta eftersom tron på och funktionen av ett verksamt straffsystem är grunden i en rättsordning. Att brott mot barn anmäls av var och en som får vetskap om detta är synnerligen viktigt. Barn har sällan själva möjligheten eller kunskap om att anmäla brott till polisen.

Det är enligt Barnombudsmannen positivt att socialtjänsten är den grupp som enligt åklagarna vanligtvis anmäler misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen. Det är givetvis av största vikt att alla vuxna anmäler om de misstänker att ett barn vid ett enskilda tillfälle eller systematiskt utsätts för vålds- och/eller sexualbrott. Än mer grundläggande är emellertid att de instanser i samhället som är satta att bevaka barnets rättigheter uppmärksammar dessa barn och ger rättsväsendet information om misstänkta brott riktade mot barn.

Det har funnits farhågor om att socialtjänsten bedriver egna utredningar kring misstänkta brott och att socialtjänsten är ovillig att samarbeta med andra myndigheter.²² Socialtjänsten och rättsväsendet har kompetens på olika områden. Av den anledningen är det av största vikt att särskilja respektive samordna socialtjänstens och rättsväsendets roller när

---

²¹ Summan kan även avvika från 100 procent på grund av avrundningar.

²² SOU 2001:72, s. 207.

det finns misstanke om vålds- och sexualbrott mot barn. Socialtjänstens roll är att ge barnet stöd och skydd utifrån barnets sociala situation. Den ska inte utreda misstankar om brott.

Barnombudsmannen anser att det är mycket viktigt att socialtjänsten inte gör egna utredningar kring det misstänkta brottet innan den i sin tur gör en anmälan till polisen. I nuläget är socialtjänsten tvungen att göra detta för att veta om sekretess råder eller inte. Om socialtjänsten själv gör en utredning för att kunna bedöma om det kan finnas tillräckligt med misstankar riskeras en viktig del av bevisupptagningen. När det gäller exempelvis läkarundersökningar är det mycket viktigt att undersöka barnet snabbt eftersom eventuella spår av övergrepp kan försvinna helt redan efter några dagar. Därför bör information komma polis och åklagare till del så snart som möjligt.

Tiden är en viktig aspekt även när det gäller förhöret med barnet. Barnombudsmannen anser att det är av stor vikt att barnet kan förhöras så snart som möjligt efter det att det misstänkta brottet har blivit känt. Möjligheten att få fram vad som faktiskt har hänt ökar om förhöret kan ske så snart som möjligt efter den aktuella händelsen.²³

I svaren på en öppen fråga om samverkan i enkätundersökningen framgår att socialtjänsten och polisen i vissa fall inte samarbetar i den utsträckning som behövs för att barns rättigheter ska kunna tillgodoses. Det har under lång tid resonerats och debatterats om inte socialtjänsten ska ha anmälningsskyldighet till polisen vid misstanke om att ett barn har utsatts för vålds- eller sexualbrott.

Barnombudsmannen anser att det bör utredas om socialtjänsten bör vara skyldig att polisanmäla misstänkta brott mot barn som de får kännedom om i sin verksamhet. Det bör enligt Barnombudsmannen vara tillräckligt att det som socialtjänsten får kännedom om kan innebära att det finns en anledning för polisen att utreda om ett brott har begåtts.

Det måste finnas kunskap hos de verksamheter som kommer i kontakt med barn om att socialtjänsten och polisen (rättsväsendet) har olika uppgifter när ett barn misstänks ha utsatts för ett brott. Som tidigare har sagts ska socialtjänsten ge barnet stöd och skydd utifrån barnets sociala situation, medan rättsväsendet ska utreda om ett brott har begåtts och i så fall lagföra den misstänkte förövaren. En utredning som leds av åklagaren kan läggas ner med hänvisning till att det inte finns tillräckliga bevis som kan styrka att ett brott har begåtts eller att en misstänkt saknas. Barnet kan däremot ändå vara i behov av stöd och skydd från socialtjänsten. Det faktum att det är socialtjänsten som är den vanligaste anmälaren och inte exempelvis förskolan där barnet vistas ger indikationer på att många vuxna kring barnet väljer att anmäla till socialtjänsten istället för till polisen. Förskolan har inte en skyldighet att anmäla misstänkta brott mot barn till polisen men samtidigt kan det enligt Barnombudsmannens uppfattning vara viktigt för barnets skull att en sådan anmälan görs. Det kan till exempel gälla fall där det skulle vara mer effektivt om personalen anmäler till polisen samtidigt som de anmäler till socialtjänsten. Givetvis måste det då göras en bedömning av om det är möjligt utifrån gällande sekretessregler.

Barnombudsmannen föreslår:

- Att regeringen låter utreda om socialnämnderna bör ha en skyldighet att polisanmäla misstänkta brott mot barn, som kommer till deras kännedom.

---

²³ Cederborg, 2000, s. 53.

- Att regeringen ska ge Skolverket i uppdrag att verka för att personal inom förskola och barnomsorg får information om när, utöver anmälan till socialtjänsten, en polisanmälan av ett misstänkt vålds- eller sexualbrott mot ett barn bör och kan ske.

Förundersökningens inledning och ledning

Gällande rätt

När ett misstänkt brott kommer till polisens kännedom inleds en förundersökning.²⁴ Den mot vilken det misstänkta brottet har begåtts är målsägande i förundersökningen. En förundersökning ska inledas så snart det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har begåtts (23 kapitlet 1 § RB). Det är en polismyndighet eller en åklagare som kan leda förundersökningen (23 kapitlet 3 § RB). Under förundersökningen ska det utredas vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligger för åtal mot den misstänkte. Målet ska också beredas så att bevisningen kan förebringas i ett sammanhang vid huvudförhandlingen (23 kapitlet 2 § RB).

Beslut om att inleda förundersökning fattas av polismyndighet eller åklagaren. Polisen leder förundersökningar där saken är av enkel beskaffenhet och även övriga ärenden fram till dess att det finns en person som är skäligen misstänkt för brottet. Om det är påkallat av särskilda skäl kan åklagaren överta ledningen av förundersökningen också i andra fall. Det framgår av Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål (ÅFS 2005:9) att det finns omständigheter där det är motiverat att åklagaren leder förundersökningen. Exempel på en sådan omständighet är att ett barn under 15 år ska höras under förundersökningen och utsagan kan antas få särskild betydelse för utredningen och/eller att det misstänkta brottet innefattar våld som riktar sig mot en närstående.²⁵

Förundersökningsledaren ansvarar för förundersökningen i dess helhet. Han eller hon ska se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. Förundersökningsledaren ska också ge dem som biträder honom, det vill säga polisen, behövliga direktiv för arbetet (1 a § FuK)²⁶. Förundersökningen ska bedrivas aktivt. Åklagaren ska tillsammans med polisen noggrant planera förundersökningen med särskild tonvikt på förhören.²⁷

En förundersökning inleds inte när fortsatt utredning skulle kräva kostnader som inte står i rimligt förhållande till sakens betydelse och det dessutom kan antas att brottet inte skulle leda till högre straff än böter. Om en polismyndighet eller åklagare kan förutse att resultatet av utredningen kommer att bli åtalsunderlåtelse eller att åtal inte skulle komma att ske till följd av regler om särskild åtalsprövning behöver förundersökning inte ske (23 kapitlet 4 a § RB).²⁸ Med åtalsunderlåtelse menas att åklagaren visserligen finner att åtal kan väckas för brottet, men att det inte är nödvändigt att väcka åtal, t.ex. på grund av att brottet är ringa i förhållande till andra brott som den misstänkte begått. Förundersökning behöver inte heller inledas om det är uppenbart att brottet inte går att utreda (23 kapitlet 1 § RB). Förundersökning behöver inte heller inledas om brottet är ett bötesbrott och det ändå finns tillräckliga skäl för åtal (23 kapitlet 22 § RB).

²⁴ <http://www.aklagare.se/nyweb3/Aklagarrollen.htm>

²⁵ Motsvarande skrivningar återfinns i FAP 403-5.

²⁶ I FuK skriver man undersökningsledare där vi skriver förundersökningsledare.

²⁷ Riksåklagarens PM 2002-07-12, s. 4.

²⁸ Särskild åtalsprövning innebär att åklagaren endast väcker åtal om det är påkallat ur allmän synpunkt.

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna frågan om det förekommer att polisen inledningsvis alternativt under hela förundersökningen är förundersökningsledare vid misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen. På frågan om det förekommer att polisen är förundersökningsledare inledningsvis anger 39 av 68 åklagare att det aldrig händer att polisen är förundersökningsledare och 24 av 68 åklagare anger att det händer sällan. Två åklagare svarar att det förekommer ibland och en åklagare svarar att det alltid är en polis som är förundersökningsledare inledningsvis.

På frågan om det förekommer att polisen är förundersökningsledare under hela förundersökningen svarar nio tiondelar av åklagarna att det aldrig förekommer. Ett fåtal anger att så är fallet sällan eller ofta.

Kommentar

Det framgår tydligt av åklagarnas svar på Barnombudsmannens enkät att det vanligtvis är en åklagare som är förundersökningsledare vid misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen. Beredningen för rättsväsendets utveckling har gjort en översyn av uppgifts- och ansvarsfördelningen mellan polis och åklagare. Utredningen är statligt tillsatt och lämnade sitt förslag till regeringen den 18 oktober 2005. Beredningen skriver bland annat att den brottsutredande verksamheten kan göras mer effektiv om åklagarnas arbete intensifieras när det gäller bekämpningen av den grövre brottsligheten. Enligt förslaget ska åklagarna arbeta med de kvalificerade ärendena medan polisen får vara förundersökningsledare inte bara i enkla ärenden utan även i ärenden av medelsvår karaktär. Beredningen anser att det förhållandet att ett barn ska förhöras under förundersökningen som exempelvis målsägande eller vittne inte ska vara en sådan omständighet som motiverar att en åklagare ska vara förundersökningsledare.²⁹

Barnombudsmannen anser att det är viktigt att det alltid är en åklagare som leder förundersökningen vid misstänkta brott mot barn. Åklagaren har stor kunskap om hur rätten värderar bevisning. Utifrån detta kan åklagaren ge direktiv till polisen om hur exempelvis förhör ska hållas och vilka frågor som förhørsledaren ska ställa.

Det är generellt sett svårare att utreda brott mot barn än vad det är att utreda brott mot vuxna. Det gäller särskilt vålds- och sexualbrott mot de allra yngsta barnen 0–3 år som sällan har möjlighet att lämna någon muntlig berättelse. När det gäller misstänkta brott mot barn ställs förundersökningsledaren ofta inför komplicerade (juridiska) bedömningar. Av den anledningen anser Barnombudsmannen att det är viktigt att det är en åklagare som leder förundersökningen. Dessutom får utredningen enligt Barnombudsmannen högre status när det är en åklagare som är förundersökningsledare. Misstänkta vålds- och sexualbrott mot barn måste enligt vår mening ses som mycket angelägna att prioritera. Barnombudsmannen ställer sig därför negativ till att polisen ska vara förundersökningsledare vid brott mot barn.

Tiden mellan anmälan och förhör med barnet

Gällande rätt

Vid brott mot någon som (vid tiden för anmälan) inte har fyllt 18 år ska förundersökningen enligt 2 a § FuK bedrivas särskilt skyndsamt. Detta gäller om brottet riktas mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid och brottet kan leda till ett fängelsestraff i mer än sex

---

²⁹ En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare (SOU 2005:84), s. 21.

månader. Förundersökningen ska vara avslutad och beslut fattat i åtalsfrågan så snart som möjligt och inom tre månader efter den tidpunkt då det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet. Tidsfristen får överskridas endast om det är motiverat med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.³⁰

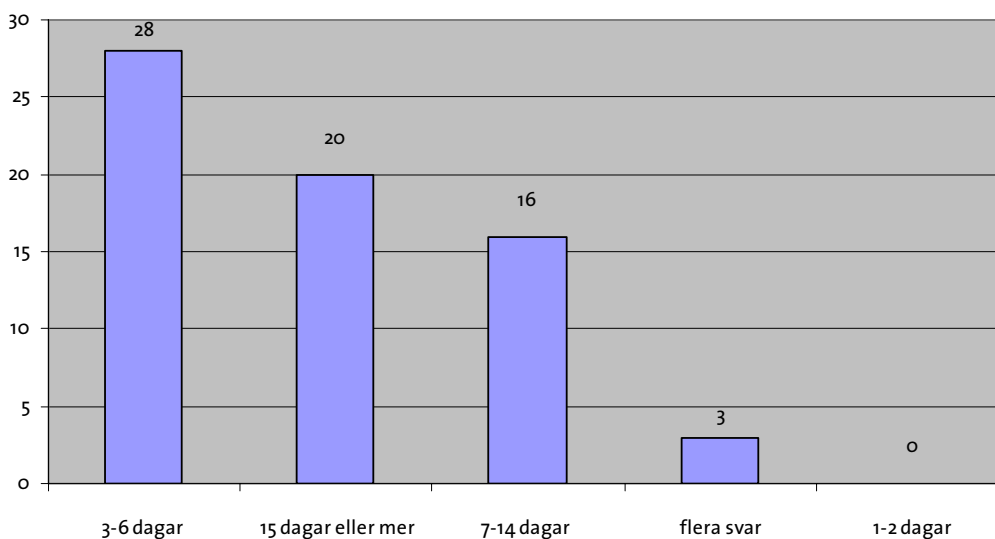
Det finns inte någon tidsgräns för hur lång tid som får förflyta från det att ett misstänkt vålds- eller sexualbrott anmäls till dess att förhör hålls med barnet, det vill säga målsäganden. Enligt Riksåklagarens riktlinjer ska förhöret med ett barn hållas snarast, detta eftersom barn tenderar att glömma fortare än vuxna.³¹ Ett annat skäl till skyndsamhet är enligt riktlinjerna att barnets uppgifter inte ska hinna påverkas av andra samtal.

Barnombudsmannens enkät

På frågan om hur lång tid som vanligtvis förflyter efter det att brottet har anmälts och kommit till polis eller åklagares kännedom till det att barnet förhörs svarar två femtedelar (28 stycken) av åklagarna att det dröjer 3–6 dagar. En knapp femtedel av åklagarna svarar att det går 7–14 dagar mellan det att anmälan inkommer till dess att förhör genomförs. Nästan en tredjedel av åklagarna svarar att det går 15 dagar eller mer mellan anmälan och förhör. Ingen åklagare svarar att det vanligtvis går 1–2 dagar mellan anmälan och förhör.

Fråga 4. Hur lång tid förflyter vanligtvis efter det att brottet anmäls/kommit till polis eller åklagares kännedom till det att barnet förhörs?

(Antal)

Kommentar

Barnombudsmannen anser av flera olika anledningar att det är mycket viktigt att barnförhöret hålls relativt omgående efter det att brottet har anmälts. Både barns tidsuppfattning och minnesförmåga skiljer sig på många sätt från vuxnas. Barns minnesförmåga är under utveckling upp till tolv års ålder och det är först i 2 årsåldern börjar barn kunna organisera och lagra händelser i minnet på en verbal nivå. Det innebär

³⁰ Se även Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s 4.

³¹ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 8.

att barn upp till ca fyra års ålder oftast är mer beroende av visuella ledtrådar än äldre barn.³²

Ytterligare anledningar till varför förhöret med barnet måste hållas omgående är att barnets uppgifter ska förbli opåverkade av andras samtal.³³ Dessutom tas stödbevisningen upp med barnets utsaga som utgångspunkt. Barnombudsmannen anser därför att staten likväl som åklagar- och polismyndigheten måste ge prioritet till vålds- och sexualbrott som begås mot barn. Det är inte acceptabelt att det dröjer flera månader mellan det att anmälan görs till polisen och till dess att förhör genomförs med barnet.

Barnombudsmannen ställde sig frågande till varför nära en tredjedel av åklagarna uppger att det tar 15 dagar eller längre tid innan förhöret med barnet äger rum. Varför tar det vanligtvis så lång tid och vad kan man göra åt det? Vid det rundabordssamtal som Barnombudsmannen hade med polis och åklagare fick vi information och bakgrund till varför det ibland kan ta så lång tid.³⁴ Till viss del handlar det om att förhørsledaren ska få möjlighet att kunna förbereda sig inför förhöret med barnet. Han eller hon behöver samla information om barnets utveckling, till exempel barnets språkliga utveckling och hur just det här enskilda barnet uttrycker sig. Detta är nödvändigt för att första förhöret med barnet ska ge så bra underlag som möjligt. Informationen om barnet kan fås genom att först fråga personer i barnets närhet. På så vis får polis och åklagare också reda på vad barnet har sagt till andra i dess närhet och kan jämföra detta med barnets berättelse i förhöret.

Även förordnandet om särskild företrädare för barnet kan göra att förhöret fördröjs. En åklagare som har svarat på vår enkät skriver att det inte sällan tar en dag att få en särskild företrädare förordnad. Vid det rundabordssamtal som Barnombudsmannen hade med ett antal åklagare och poliser beskrev de hur svårt det kan vara att få samman alla som ska närvara vid ett förhör.³⁵ Åklagare, polis, den särskilda företrädaren och den misstänktes försvarare har många andra åtaganden och det kan vara svårt att hitta en tidpunkt som passar alla parter. Om barnet av en eller annan anledning inte kan närvara vid en viss tidpunkt finns det risk för att det dröjer flera veckor eller i värsta fall månader innan man hittar en ny tidpunkt som passar alla inblandade.

Deltagarna vid rundabordssamtalet ansåg att det borde finnas en gräns för hur lång tid som får förflyta mellan anmälan och första förhöret med barnet.³⁶ Den tidsgräns på tre månader som finns i FuK i dag gäller från det att polisen har hittat en skäligen misstänkt till förundersökningens avslutande. För tiden mellan anmälan och förhör finns som tidigare har sagts ingen tidsgräns.

Barnombudsmannen delar uppfattningen att det borde införas en tidsgräns för hur lång tid det får ta mellan anmälan och förhör så att inte förundersökningen drar ut på tiden. På det viset ger lagstiftaren incitament för att förundersökningen måste gå framåt och bedrivas skyndsamt. Som det ser ut i dag kan det dröja månader innan förhöret kommer till stånd vilket i sin tur minskar möjligheten att hitta en misstänkt och säkra de bevis som eventuellt kan leda till att åklagaren kan väcka åtal mot den misstänkte. Om det finns en tidsgräns för hur länge det får dröja mellan det att anmälan görs till dess att förhöret genomförs tror

---

³²Christianson, S-Å., Engelberg, E., Holmberg, U., *Avancerad förhørs- och intervjumetodik*, Natur och Kultur, 1998. s. 114 f.

³³Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 8.

³⁴Rundabordssamtal hos Barnombudsmannen, 2005-11-23.

³⁵Rundabordssamtal hos Barnombudsmannen, 2005-11-23

³⁶Rundabordssamtal hos Barnombudsmannen, 2005-11-23.

Barnombudsmannen att åklagare och polis blir tvungna att prioritera förhöret med barnet och detta kan i sin tur öka möjligheterna till en effektiv teknisk bevisupptagning.

Prioriteten för utredning av vålds- och sexualbrott mot barn måste enligt Barnombudsmannens åsikt diskuteras. Det kom fram vid rundabordssamtalet att prioriteten av vålds- och sexualbrott många gånger är för låg. Som exempel tog en av åklagarna upp en jämförelse mellan grovt rån och grov våldtäkt. Det är samma straffskala för de båda brotten och därmed borde samma resurser ges för att lösa brotten. Vid grovt rån tillsätts inte sällan mycket stora personella och ekonomiska resurser för att klara upp brottet medan vid misstanke om grov våldtäkt är det vanligtvis en ensam utredare.

Barnombudsmannen föreslår:

- Att lagstiftaren ska införa ett krav vad gäller hur lång tid som får förflyta mellan det att ett misstänkt brott anmäls till dess att barnet förhörs.

Den centrala bevisningen

Gällande rätt

Under förundersökningen ska polisen säkra bevis och utreda vem som kan misstänkas för brottet. Åklagaren ska bedöma om det finns tillräckliga skäl för ett åtal och förbereda för en eventuell domstolsprocess. Förhöret är oftast den centrala delen i förundersökningen där resten av bevisupptagningen kretsar kring att styrka målsägandens berättelse.³⁷ De bevis som syftar till att styrka berättelsen kallas stödbevisning. När polisen arbetar med att säkra stödbevisning innebär det att polisen till exempel undersöker brottsplatsen, utför DNA-tester och inskaffar rättsintyg om barnet har undersökts av en läkare i anledning av det misstänkta brottet. Polisen förhör även vittnen och andra personer i barnets närhet, men även den misstänkte om det finns någon.³⁸

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna svara på om det är möjligt att väcka åtal utan en muntlig berättelse från barnet. Det är tre femtedelar av åklagarna (40 av 66) som svarar att det sällan är möjligt. Nästan en tredjedel av åklagarna (21 av 66) svarar att det är möjligt ibland. En åklagare svarar att det aldrig är möjligt att väcka åtal utan en muntlig berättelse från barnet. Två åklagare skriver så här: "jag har aldrig gjort det men det skulle vara möjligt". En annan åklagare skriver: "kräver i så fall vittnen till händelsen".

Kommentar

Vi tycker att det är positivt att nästan en tredjedel av åklagarna anser att det är möjligt att väcka åtal utan en muntlig berättelse från barnet. I de fallen är som en åklagare skriver vittnen till händelsen nödvändiga men även förövarens eventuella erkännande och rättsintyget är viktiga delar för utredningen. Därför anser vi att Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten bör utveckla bättre arbetsmetoder för att förhöra misstänkta förövare och för att om möjligt få ett erkännande från dessa. Det har redan gjorts vissa ansträngningar från Rikspolisstyrelsen i den här frågan. Rikspolisstyrelsen har under 2005 låtit översätta och bearbeta ett material från England rörande förhör med misstänkta förövare av sexuella övergrepp mot barn. Syftet är att det ska kunna användas av svensk

---

³⁷ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 3.

³⁸ Sutorius, Kaldal, 2003, s. 223.

polis som ett komplement till befintlig litteratur gällande förberedelser inför förhör samt förhörsteknik i utredningar som rör sexuella övergrepp mot barn.³⁹

Det är viktigt att understryka att det inte bara är de allra yngsta barnen som har svårigheter att förmedla sina upplevelser. Det finns till exempel barn som har ett annat modersmål än svenska, för dessa barn måste det finnas tolkar att tillgå. Ett annat exempel på barn som kan ha svårt att förmedla vad de har varit med om är barn med funktionshinder. Barnombudsmannen anser att det måste skapas ett skydd för de allra yngsta barnen 0–3 år där barnets egen berättelse, inte finns att tillgå. Förhöret diskuteras mer ingående i kapitlet "Förhöret", sidan 50.

Stödbevisning

Gällande rätt

Om barnet inte är äldre än några år och har svårt att uttrycka sig har Högsta domstolen (HD) slagit fast att det närmast är en förutsättning att åklagaren kan åberopa stödbevisning till exempel i form av annan muntlig bevisning (vittnesmål), rättsintyg eller DNA-analyser för att nå upp till de beviskrav som behövs för en fällande dom. Det räcker inte med antaganden på grund av barnets beteende eller gärningsmannens agerande i anslutning till det misstänkta brottet för att nå upp till sådana beviskrav. Det krävs konkreta bevis som kan styrka och klarlägga händelseförloppet.⁴⁰

Bevisning i form av dagböcker, fotografier, videofilmer, datorer, speciella föremål med mera kan vara av betydelse för utredningen. För att kunna bedöma barnets trovärdighet eller särskilda uppgifter är det ofta viktigt att höra personer i barnets omgivning, till exempel anhöriga, kamrater och förskolepersonal. Förhören bör vara så utförliga att de blir ett bra underlag vid bedömningen av barnets trovärdighet. Journalhandlingar kan begäras från bland annat barn- och ungdomspsykiatriska mottagningar och barnkliniker. Vid inhämtande av bevisning gäller att utredningsintresset ska vägas mot barnets intresse av skydd, omvårdnad och integritet.⁴¹

Barnombudsmannens enkät

I enkäten har åklagarna fått värdera betydelsen av olika bevis i förundersökningen. Drygt hälften av åklagarna anser att en muntlig berättelse från andra än barnet har en ganska stor betydelse och fler än en tredjedel anser att det har en mycket stor betydelse. Tre åklagare skriver att betydelsen av den muntliga berättelsen beror helt på vad personerna berättar om. En åklagare har resonerat kring hur stor betydelse en muntlig berättelse kan ha. Han eller hon skriver: "det beror helt på vad de berättar om. Det kan vara hela skalan från mkt stor – mycket liten". Det framgår däremot av det som åklagarna skriver i de öppna svaren att det är ett problem att det ofta saknas vittnen till begångna övergrepp.

Journalhandlingar från barn- och ungdomspsykiatri (BUP) eller barnklinik värderas ur bevissynpunkt olika av åklagarna i enkäten. Något färre än hälften av åklagarna tycker att journalhandlingar har en ganska stor betydelse, och nästan en fjärdedel av åklagarna anser att dessa handlingar har en mycket stor betydelse. Nästan en fjärdedel anser att journalhandlingarna har en ganska liten betydelse. Ett fåtal (3) åklagare har svarat att journalhandlingarna har en mycket liten betydelse och en åklagare har svarat han eller hon inte vet vilken betydelse de har.

---

³⁹ Jfr. Rikspolisstyrelsens promemoria, Förhör med misstänkta förövare av sexuella övergrepp mot barn – En handledning.

⁴⁰ NJA 1994 s. 268.

⁴¹ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s 12.

Nästan fyra femtedelar av åklagarna anser att rättsintygen har en mycket stor betydelse som bevis i förundersökningen. Två åklagare skriver: "Rättsintyg är ofta av avgörande betydelse."

Fotografier och videofilms betydelse är mycket stor enligt mer än hälften av åklagarna. En fjärdedel av åklagarna anser att denna typ av bevisning har en ganska stor betydelse.

Hur stor betydelse får nedanstående typer av bevisning vanligtvis i förundersökningen?

(Antal)

	Mkt stor	Ganska stor	Ganska liten	Mkt liten	Vet inte	Flera svar	Svar saknas	Totalt
Muntlig berättelse (ej barnet)	26	35	2	0	1	2	2	68
Journalhandlingar	16	30	16	3	1	2	0	68
Rättsintyg	53	12	3	0	0	0	0	68
Fotografier och videofilmer	39	17	5	2	3	2	0	68
Annan	6	10	6	1	19	0	26	68

Tre femtedelar av åklagarna anger att annan stödbevisning kan ha viss betydelse som bevis i förundersökningen. Av dessa anger en fjärdedel att betydelsen är ganska stor. Det är 19 åklagare som har angett vad annan stödbevisning kan vara. Några åklagare (4) skriver att det kan vara dagboksanteckningar. Ett fåtal skriver att det även kan vara teckningar, brev, e-post och SMS. Det är två åklagare som skriver att "om barnet inte kan uttrycka sig är videofilmning med naturtrogna dockor en bra modell". Några åklagare (5) anger att teknisk bevisning som till exempel förekomst av DNA och tillhyggen kan vara annan bevisning av betydelse. En åklagare skriver: "Biologiska spår på barnets kläder eller sängkläder, tillhyggen som använts vid misshandel mot barnet, brottsplatsundersökningar vilka kan vara nödvändiga för att förstå barnets berättelse" En åklagare anger förekomst av barnpornografiskt material på Internet som exempel på annan stödbevisning.

Kommentar

Enligt RÅ:s riktlinjer för ärenden rörande barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn, är förhöret med barnet det centrala bevismedlet men det måste styrkas med annan bevisning som kan verifiera barnets uppgifter. Utifrån bevisningen ska det vara möjligt att i efterhand klarlägga händelseförloppet.⁴² Av den anledningen ställde Barnombudsmannen i sin enkät frågan hur stor betydelse annan bevisning har under förundersökningen.

Ett stort antal av de åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät anser att en muntlig berättelse från någon annan än barnet har en ganska stor betydelse som bevis i förundersökningen. De vittnen som eventuellt kan finnas är exempelvis andra barn från förskolan, syskon och kompisar. Det kan även vara andra personer men det kan vara särskilt problematiskt när det är andra barn som är vittnen till ett vålds- eller sexualbrott. Det är inte säkert att dessa barn kan förhöras eftersom barnens vårdnadshavare har möjlighet att neka till det. Det finns idag inte heller några möjligheter att förhöra barn som har bevittnat brott mot hans eller hennes vårdnadshavares vilja. Det innebär att denna form av stödbevisning kan vara svår att få tillgång till. Barnombudsmannen vill påpeka att det i vissa fall kan vara olämpligt att förhöra ett barn som har bevittnat ett vålds- eller sexualbrott av den anledningen att barnet kan uppleva förhöret som mycket traumatiskt. Det är viktigt att polis, åklagare och barnets vårdnadshavare gör en bedömning utifrån det enskilda barnet och den enskilda situationen om barnet ska förhöras eller inte.

⁴² Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 3.

Det är ett förhållandevis stort antal av de åklagare som har svarat på enkäten som anger att journalhandlingar från BUP har en ganska stor eller en mycket stor betydelse som bevis under förundersökningen. Övriga åklagare anser dock att det inte har så stor betydelse. Barn- och ungdomspsykiatri (BUP) är i första hand till för barn och föräldrar som vill ha hjälp och stöd i olika situationer. Barnombudsmannen anser att det är viktigt att diskutera om BUP ska ha någon ytterligare funktion utöver den som behandlande instans. Vi anser att det måste klargöras vad de olika aktörerna har för roll och ansvar under brottmålsprocessen. Det blir lättare att förlita sig på information från exempelvis BUP om det klargörs att BUP även har som uppgift att vara en informationskälla för åklagare och polis.

De åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät skriver att annan bevisning som till exempel dagböcker, brev och teckningar kan ha betydelse för förundersökningen. Riksåklagaren redovisade 2002 hur de olika åklagarkamrarna runt om i Sverige har handlagt ärenden som rör sexuella övergrepp mot barn. Riksåklagaren har vid granskningen bland annat noterat att det i ett av åklagardistrikten sällan ställs frågor i förhören till målsäganden om denne har dokumenterat vad han eller hon har varit med om.⁴³ Med dagens teknik finns det möjlighet till dokumentation på många olika sätt, det finns till exempel möjlighet att fotografera med mobiltelefoner. Barnet eller andra i hans eller hennes närhet kan även ha dokumenterat händelsen i till exempel dagböcker, brev eller teckningar. Det är enligt Barnombudsmannen särskilt viktigt när det gäller de allra yngsta barnen 0–3 år att alla vägar till ytterligare stödbevisning uttöms.

HD har som tidigare sagts ställt upp krav på ytterligare bevisning som kan stödja händelseförloppet i unga barns utsagor. På grund av detta blir enligt Barnombudsmannen säkrandet av stödbevisning en stor och viktig fråga. Det är också avgörande ur den synvinkeln att ju mer bevisning som kan fås vid sidan av barnets utsaga desto mindre bli pressen på barnet att berätta vad han eller hon har varit med om. Något som är mycket viktigt då de utsatta barnen många gånger lever under en stor psykisk påfrestning. På det viset kan polis och åklagare underlätta för barnet och samtidigt få tillräckliga bevis för att kunna väcka åtal. För att få ett hållbart bevisunderlag måste polis och åklagare säkra all dokumentation som finns om det misstänkta vålds- eller sexualbrottet. Det är enligt Barnombudsmannen viktig att poängtera att kravet på ytterligare bevisning som kan stödja ett barns utsaga inte ska vara högre än vad kravet är när det gäller en vuxens utsaga.

Rättsintyg

Gällande rätt

Ett rättsintyg är en handling som är avsedd att ingå i förundersökningen av ett misstänkt vålds- eller sexualbrott. Intyget redovisar medicinska fynd och vilka slutsatser som kan dras av dessa. Rättsintyget ska innehålla vissa administrativa uppgifter, en beskrivning av undersökningen och ett utlåtande. I beskrivningen av undersökningen ska alla uppgifter som läkaren har haft tillgång till innefattas så som polisanmälan och vittnesmål. Förutom dessa uppgifter ska bland annat en beskrivning av skadorna tas upp i beskrivningen.⁴⁴

Från och med 1 januari 2006 gäller lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott. Lagen innebär bland annat att huvuddelen av alla rättsintyg ska utfärdas av läkare som är verksamma vid rättsmedicinsk avdelning eller genom avtal är knutna till Rättsmedicinalverket (2 § lag om rättsintyg i anledning av brott). Endast i de fall som rör förhållandevis lindriga skador som inte är problematiska att bedöma kan det finnas skäl att frånga kravet

---

⁴³ Dnr. 2002/1392, s. 5(10).

⁴⁴ Prop. 2004/05:64, s. 10.

på särskild kompetens hos läkare som ska utfärda rättsintyg.⁴⁵ Det har tidigare, innan den nya lagen trädde i kraft, inte funnits något krav på särskild kompetens hos de läkare som har utfärdat rättsintyg med anledning av brott.

Rättsintyg fyller en viktig funktion när det gäller att upptäcka, utreda och lagföra brott men också för att kunna utesluta att brott har blivit begångna. Genom läkares undersökningar och rättsintyg kan polis och åklagare få kunskap om de medicinska fynden⁴⁶ talar för eller emot ett påstått händelseförlopp. Ett rättsintyg kan vara en grund till att åklagaren beslutar om att väcka åtal och under rättegången fyller rättsintyget en viktig funktion som bevismedel. Rättsintyget kan med andra ord utgöra en del av grunden för en fällande dom i ett brottmål men det kan också leda till en friande dom. Även vid rättens bedömning av brottsrubriceringen och skadeståndsfrågan kan rättsintyget ha betydelse.⁴⁷

Läkarundersökningen är en viktig del av förundersökningen och bör nästan alltid göras om barnets egen berättelse eller annan information talar för att barnet kan ha utsatts för vålds- eller sexualbrott. Det är viktigt att påpeka att när det gäller sexuella övergrepp ger de sällan några synliga fysiska skador på barnet överhuvudtaget. Även om barnet inte har några fysiska skador kan undersökningen klarlägga att fynden i vart fall inte strider mot barnets uppgifter.⁴⁸

Enligt riktlinjerna för ärenden rörande barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn ska åklagaren se till att den undersökande läkaren får tillgång till väsentligt bakgrundsmaterial innan undersökningen genomförs. Syftet är att ge läkaren ett bra underlag så att denne vet vad som ska undersökas och vilka prover som ska tas. Till exempel kan åklagaren göra detta genom att sammanställa en promemoria, i vilken det framgår vad barnet berättat för andra om övergreppet samt fotografier och skisser på barnets skador.⁴⁹

När det gäller unga barn (yngre än pubertetsåldern) bör undersökningen, enligt riktlinjerna rörande barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn, göras av två läkare, helst en barnläkare tillsammans med en rättsläkare. Dokumentation ska ske i form av ett rättsintyg. Om barnet utsatts för fysiskt våld kan det ibland vara tillräckligt att skadan dokumenteras av till exempel en skolsköterska. En läkare kan senare med utlåtande över skolsköterskans undersökning utfärda ett rättsintyg. Vid allvarliga former av misshandel bör alltid en erfaren barnläkare undersöka barnet och uttala sig om barnets skador och i förekommande fall koppla in en rättsläkare.⁵⁰

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät uppger tre fjärdedelar av åklagarna (51 av 68) att rättsintygen vanligtvis har en ganska god kvalitet. Ungefär en tiondel av åklagarna (8 av 68) anser att intygen har en mycket god kvalitet och ungefär en tiondel (7 av 68) anser att intygen vanligtvis inte har särskilt god kvalitet.

---

⁴⁵ Prop. 2004/05:64, s. 20

⁴⁶ Med fynd menar rättsläkare synliga tecken eller skador som kan styrka ett misstänkt brott.

⁴⁷ Prop. 2004/05:64, s. 9.

⁴⁸ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s 10.

⁴⁹ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 10.

⁵⁰ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s 10.

Hälften av de åklagare som har kommenterat frågan skriver att kvaliteten på rättsintygen är bättre när de utfärdas av en läkare med specialistkompetens.⁵¹ Några åklagare (8) anser att kvaliteten på rättsintygen är helt beroende av att en rättsläkare eller en läkare med specialkompetens har genomfört undersökningen. För att rättsintygen ska behålla sin funktion som starkt bevismedel krävs att undersökningen är utförd av en rättsläkare och inte av en allmänläkare. En åklagare skriver så här: "Rättsintyg är ofta av avgörande betydelse. Det ges därför ofta direktiv om att rättsläkare och alltså inte vanlig läkare skall göra undersökningen."

Ett fåtal åklagare (3) uttrycker att de föredrar när en rättsläkare och en barnläkare utfärdar rättsintyget tillsammans. En åklagare skriver följande: "Samarbete mellan rättsläkare och barnläkare, barnradiologer etc. ger ofta rättsintyg/utlåtanden med ett avsevärt högre bevisvärde än när endast en specialist yttrar sig. I komplicerade ärenden är det viktigt att samla så bred och hög kompetens som möjligt."

Ett fåtal (2) åklagare uttrycker att intygen måste vara tydligare och att läkarna ska skriva så att andra yrkesgrupper förstår. Ett problem som behöver belysas är att det ofta kan uppstå missförstånd mellan yrkesgrupper om olika begrepp. En åklagare har gett ett tydligt exempel nämligen att läkarnas begrepp "inga fynd" eller "uteslutande av fynd" lätt kan uppfattas som att inga övergrepp har skett.

Ett par åklagare upplever att det är ett problem att rättsläkare är motvilliga att dra slutsatser och ta ställning till om övergrepp har begåtts. En av dem skriver följande: "Rättsläkare är mycket försiktiga att dra slutsatser – svårt att få dem att ta ställning (det är väl svårt att säga ibland att just den och den skadan har uppkommit så)." En annan åklagare skriver: "Vid våldsbrott upplevs läkare motvilliga t ex att ta ställning till om barnet misshandlats. De skriver detaljer med många kryphål utan bestämd uppfattning vilket får intyget att bli ett mindre värde som bevis."

I Barnombudsmannens enkät har åklagarna fått svara på en öppen fråga om vilken information rättsläkaren eller undersökande läkare får från åklagarmyndigheten och polismyndigheten innan läkarundersökningen genomförs. Merparten av åklagarna svarar att rättsläkaren eller undersökande läkare får ta del av polisanmälan och förhöret med barnet. Ett annat vanligt svar är att läkaren informeras om vilka brottsmisstankar som finns. Flera åklagare har nämnt att också vittnesförhör brukar finnas med i underlaget. En del åklagare nämner information från socialtjänsten.

Genomgående kan sägas att svaren ser mycket olika ut vad gäller underlagets omfattning. En del åklagare svarar att läkaren endast får en kort beskrivning av den misstänkta gärningen medan andra åklagare svarar att läkaren får all tänkbar och tillgänglig information.

Ett vanligt problem med rättsintygen enligt åklagarna är att föräldern har låtit barnet genomgå en läkarundersökning innan polisanmälan. En åklagare som har gett synpunkter i en öppen fråga angående rättsintyg skriver så här: "Det händer att föräldrar ordnat med läkarundersökning på egen hand. Både bra och dåligt. Bra med hänsyn till att det sker snabbt. Informationen till läkaren kan bli vinklad."

---

⁵¹ Rättsläkare har särskild kompetens när det gäller att göra en bedömning utifrån olika skador för att fastställa eller stödja ett visst händelseförlopp. Rättsläkaren ska dessutom ha kompetens när det gäller att formulera ett rättsintyg så att det uppfattas korrekt av bland annat åklagaren och rätten. Prop. 2004/05:64, s. 19.

Kommentar

Det finns viss statistik som visar att det är ovanligt att rättsintyg överhuvudtaget utfärdas. I en undersökning som brottsförebyggande rådet (BRÅ) gjorde av anmälda våldtäkter mot barn under 15 år för år 1995 och år 2000 konstaterades att rättsintyg endast utfärdats i 18 procent av fallen.⁵² Barnombudsmannen tror att en förklaring till att rättsintyg utfärdas så sällan kan vara att det i vart fjärde fall dröjer ett år eller mer efter det att en våldtäkt begåtts till dess att brottet anmäls till polisen, i vart femte fall dröjer det mer än en månad och upp till ett år.⁵³ Möjligheten att få fram vad som faktiskt har hänt barnet ökar om läkarundersökningen kan ske så snart som möjligt efter den aktuella händelsen. Om läkarundersökningen dröjer hinner spår av till exempel sperma försvinna och eventuella sår och andra skador hinner läka.⁵⁴

Barnombudsmannen anser att det är positivt att tre fjärdedelar av åklagarna anser att rättsintygen håller en ganska god kvalitet, men det är enligt vår mening inte tillräckligt. Eftersom rättsintygen många gånger är avgörande i ärenden om övergrepp måste de hålla en mycket god kvalitet. Det är Barnombudsmannens förhoppning att rättsintygens kvalitet höjs avsevärt när den nya lagen om rättsintyg nu har trätt i kraft.

Barnombudsmannen anser att det är viktigt att den undersökande läkaren får tillräckligt med information om det misstänkta brottet innan läkarundersökningen med barnet ska ske. Om läkaren inte får tillräcklig information från åklagare och polis kan det vara svårt för läkaren att veta vad han eller hon ska leta efter. I propositionen till den nya lagen om rättsintyg som trädde i kraft den 1 januari 2006 anges att polismyndigheten bör överlämna det underlag till rättsläkaren som kan vara av betydelse i ärendet. Underlaget kan bestå av förutom polisanmälan, förhör och vittnesmål även dokumentation som fotografier och skisser. Ett rättsintyg kan inte alltid grunda sig på en undersökning utan ibland baseras ett intyg på uppgifter som finns i journaler från ett tidigare besök inom sjukvården. Att det är polisens ansvar att tillhandahålla relevant bakgrundsmaterial hindrar inte att läkaren själv begär in ytterligare handlingar. Det viktiga är att läkaren har ett fullgott underlag för att göra sin bedömning.⁵⁵

Av enkätsvaren framgår att det varierar mycket mellan kamrarna när det gäller hur mycket information som åklagaren och polisen lämnar ut till den undersökande läkaren. Av den anledningen anser Barnombudsmannen att Åklagarmyndigheten bör föra en diskussion med Rättsmedicinalverket om att skapa en enhetlig bild av hur mycket förberedande information rättsläkaren bör få inför undersökningen av barnet.

Det är ett par av de åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät som skriver att rättsläkaren inte tar ställning i rättsintyget. En av åklagarna skriver: "Här bör nog åkl. undersöka vad som går med och ha en dialog med läkaren om vad ex. inga fynd betyder." Barnombudsmannen efterfrågar här en diskussion mellan Åklagarmyndigheten och Rättsmedicinalverket kring rättsläkarens roll när det gäller informationen till åklagare angående medicinska slutsatser och språkbruk. Barnombudsmannen anser att rättsintygen måste bli tydligare och medicinska begrepp måste översättas så att missförstånd mellan yrkesgrupper undviks. Kritik har tidigare riktats mot rättsintygens utformning, till exempel att det ofta saknas slutsatser om hur och när skador har uppkommit eller att före-

---

⁵² BRÅ:s rapport 2005:7. Våldtäkt – en kartläggning av polisanmälda våldtäkter, s. 74. I BRÅ:s rapport framkommer att vid våldtäkter mot barn finns oftast inga eller endast lindriga fysiska skador på barnet, s 73.

⁵³ BRÅ:s rapport 2005:7, s. 74.

⁵⁴ Sutorius, Kaldal, 2003, s. 240.

⁵⁵ Prop. 2004/05:64, s. 42 f.

kommande slutsatser är felaktiga och ibland rent spekulativa. Rättsintygen innehåller dessutom ofta språkliga brister och medicinsk terminologi används utan översättning.⁵⁶ Det kan enligt Barnombudsmannens åsikt vara svårt för rättsläkare att se gränsen mellan en juridisk bedömning och ett ställningstagande om ett övergrepp har begåtts eller inte. Rättsläkaren måste ha tydliga förhållningsregler om vad han eller hon ska bedöma och ta ställning till för att rättsintyget ska fylla sin funktion som bevismaterial.

Ett sätt att ytterligare höja kvaliteten på rättsintyg som bevismedel är enligt flera åklagare att de utförs av en rättsläkare och en barnläkare tillsammans. En åklagare skriver: "Samarbete mellan rättsläkare och barnläkare, barnradiologer etc. ger ofta rättsintyg/utlåtanden med ett avsevärt högre bevisvärde än när endast en specialist yttrar sig. I komplicerade ärenden är det viktigt att samla så bred och hög kompetens som möjligt." När det gäller barn krävs enligt Barnombudsmannens mening många gånger mer av den bedömande läkaren eftersom ett barn kanske bara berättar att han eller hon exempelvis har blivit slagen. En vuxen berättar ofta mer utförligt för läkaren om exempelvis från vilket håll slaget kom och med vilket föremål han eller hon blev slagen. Det kan vara vuxna som återger vad barnet har berättat för dem om vad som har hänt. Det blir därför enligt vår mening svårare för rättsläkaren att bedöma om den vuxnes berättelse om händelseförloppet som föranlett barnets skador är sann eller inte. Barnläkare har särskild kompetens när det gäller barns kroppar. En barnläkare har exempelvis särskild kunskap om hur barn normalt skadar sig vid fall. Vi anser att det bör utredas om inte en barnläkare alltid ska undersöka barnet.

Med mer expertis borde bedömningen få mer betydelse som bevisning i rätten. Vi anser att det är viktigt att rättsläkare eller undersökande läkare gör en godtagbar bedömning i vilken det ingår att utreda om övergrepp har begåtts. Ett problem är om barnet undersöks innan övergreppen anmälts, vilket ibland inte går att påverka. Det är då mycket viktigt att allt dokumenteras vid undersökningen så att rättsläkaren sedan kan göra en så korrekt bedömning som möjligt. Barnombudsmannen välkomnar den nya lagen om rättsintyg och har förhoppningen att rättsintygens kvalitet avsevärt kommer att förbättras. Vi anser dock att det måste ske en uppföljning av den nya lagen relativt snart efter det att den har trätt i kraft.

Barnombudsmannen föreslår:

- Att Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen ska initiera en diskussion med Rättsmedicinalverket för att skapa en enhetlig bild av hur mycket förberedande information åklagaren kan och ska lämna till rättsläkaren inför en undersökning av ett barn som misstänks ha utsatts för ett vålds- eller sexualbrott.
- Att regeringen ska ge i uppdrag åt Socialstyrelsen och Skolverket att ge information till sjukvården och skolhälsovården om den avgörande betydelsen av dokumentation vid undersökningar av barn som misstänkts ha utsatts för övergrepp.
- Att regeringen ska låta göra en uppföljning av lagen om rättsintyg inom en relativt snar framtid och att möjligheten att en rättsläkare och en barnläkare alltid tillsammans undersöker barnet och utfärdar rättsintyget vid misstänkta vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år utreds.

---

⁵⁶ Prop. 2004/05:64, s. 11.

Barnets företrädare och biträden

Särskild företrädare för barn

Gällande rätt

Barn står enligt 6 kapitlet 2 § föräldrabalken (FB)⁵⁷ i regel under vårdnad av båda eller en av föräldrarna. Om barnet har två vårdnadshavare ska de tillsammans besluta i frågor som rör barnets personliga angelägenheter (6 kapitlet 13 § FB). Om barnet har två vårdnadshavare krävs samtycke från båda två för att förhör och läkarundersökningar ska kunna genomföras med barnet. Om barnet endast har en vårdnadshavare måste givetvis denne samtycka till förhör eller läkarundersökning. För att förhör ska kunna genomföras med en underårig målsägande krävs med andra ord att vårdnadshavaren/vårdnadshavarna ger sitt godkännande.⁵⁸

I vissa fall anses föräldrarna inte kunna företräda barnet under förundersökningen och i efterföljande rättegång. Ett syfte med särskild företrädare för barn är att åklagare ska kunna vidta utredningsåtgärder utan vårdnadshavarnas samtycke. Den särskilda företrädaren tar över vårdnadshavarnas rätt att besluta i frågor som rör barnet i förundersökningen och i efterföljande rättegång. Företrädaren ska endast ta hänsyn till barnets intressen när han eller hon tar beslut om barnet ska genomgå förhör eller läkarundersökning i brottsutredande syfte.⁵⁹

Enligt 1 § i lagen (1999:997) om särskild företrädare kan en särskild företrädare förordnas för den som är under 18 år om det finns anledning att anta att ett brott, som kan leda till fängelsestraff, har begåtts mot ett barn och:

- en vårdnadshavare kan misstänkas för brott mot barnet eller
- om det kan befaras att en vårdnadshavare på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet inte kommer att ta till vara barnets rätt

Särskild företrädare ska inte förordnas om barnet har två vårdnadshavare som inte är gifta eller är sambo och misstanken om brott mot barnet bara finns mot en av vårdnadshavarna. Om det med hänsyn till vårdnadshavarnas förhållande till varandra eller om det på grund av någon annan särskild omständighet får antas vara till barnets bästa ska däremot rätten ändå utse en särskild företrädare (2 § i lagen om särskild företrädare för barn).⁶⁰

En förutsättning för att en särskild företrädare ska kunna förordnas för ett barn är att det kan följa fängelse på det brott som misstankarna avser (1 § lagen om särskild företrädare). Misstankarna ska vara så starka att det finns anledning att inleda en förundersökning, det vill säga att det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har begåtts (23 kapitlet 1 § RB).

---

⁵⁷ I föräldrabalken finns bland annat regler om föräldrars och vårdnadshavares ansvar över sina barn. Här finns även regler som rör vårdnad, boende och umgänge.

⁵⁸ JO 1995/96 s 89.

⁵⁹ Prop. 1998/99:133, s. 18.

⁶⁰ Lagstiftaren anser däremot inte att en vårdnadstvist är en sådan typ av omständighet att det ska innebära att en särskild företrädare behöver utses för att ta tillvara barnets intressen.

Uttrycket "kan misstänkas" innefattar även fall där det rör sig om mycket svag bevisning.⁶¹ Misstankarna mot vårdnadshavaren bör ändå vara av en viss tyngd och konkretion för att en särskild företrädare ska förordnas. Arten av de uppgifter som barnet har lämnat samt iakttagelser av människor i barnets närhet är av central betydelse.⁶²

När misstankar har riktats mot en av vårdnadshavarna föreligger en presumtion för att vårdnadshavaren och/eller vårdnadshavarna inte kan tillgodose barnets intressen. Om misstankarna riktas mot en person som står vårdnadshavaren nära, exempelvis en sambo eller pojk- eller flickvän, föreligger ingen presumtion om att vårdnadshavaren inte kommer att ta till vara barnets rätt. Det måste först ske en bedömning av om relationen påverkar vårdnadshavarens förmåga att ta tillvara barnets intressen.⁶³ Den misstänkte kan vara en sambo, nära vän eller släkting som vårdnadshavaren klarar att ta avstånd från.

Barnombudsmannens enkät

Åklagarna fick i Barnombudsmannens enkät frågan i vilken utsträckning de begär förordnande om särskild företrädare för barn 0–6 år (när en vårdnadshavare eller närstående misstänks för brott mot barnet). Fler än hälften av åklagarna (37 av 68) svarar att de alltid begär förordnande av särskild företrädare och fler än två femtedelar av åklagarna (29 av 68) svarar att de begär förordnande av särskild företrädare ofta. Två av åklagarna anger flera svar än ett.

I en öppen fråga fick åklagarna svara på av vilken anledning de inte begär ett förordnande om en särskild företrädare. De flesta av åklagarna skriver att det beror på att en av vårdnadshavarna kan företräda barnet. Fyra av åklagarna anger att de inte begär särskild företrädare om lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) gäller för barnet. I ett sådant fall menar åklagarna socialtjänsten företräder barnet (jämför 11 § femte stycket LVU).

Tre av åklagarna som har svarat på vår enkät svarar i en öppen fråga att de önskar att det vore möjligt att förordna om särskild företrädare i ännu större utsträckning än vad som görs nu. En åklagare skriver att särskild företrädare behövs för barnet "...när föräldrarna befinner sig i infekterade vårdnadstvister och det inte alltid är så att de kan se till barnets bästa utan hatet mot den andra föräldern driver dem. Även i fall där barn är vittne till våld borde det vara möjligt att förordna särskild företrädare – det händer idag att vi inte får höra barnet för att den misstänkte säger nej."

En annan åklagare skriver i en öppen fråga: "Att den förälder som inte bor med barnet/den misstänkte i första hand ska förordnas att ta tillvara barnets intressen är ofta ett stort problem: de blir för känslomässigt engagerade, pratar för mycket med barnet om det misstänkta brottet, överför sin oro och ilska på barnet, kan ta kontakt med den misstänkte eller barnets andra förälder för att prata om saken innan polisen har hunnit delge misstanke, det leder ofta till efterföljande problem mellan föräldrarna att den ene ensam fått företräda barnet och smyga iväg med det till polisen, etc."

En av åklagarna skriver så här i en öppen fråga angående problem och möjligheter med särskilda företrädare: "Jag tycker att det alltid borde vara så att det är en utomstående person, jurist, som förordnas eftersom det oftast blir trassel när den ena vårdnadshavaren

---

⁶¹ Ekelöf, P.O., Edelstam, H., Boman, R., Rättegång femte häftet, 7:e upplagan, Norstedts, 1998, s. 121.

⁶² Prop. 1998/99:133, s. 40.

⁶³ Prop. 1998/99:133, s. 40.

är misstänkt för brott och den andre ska förordnas i de fallen då vårdnadshavaren inte längre har någon relation. Det brukar också bli problem om det dessutom pågår en vårdnadstvist.”

Kommentar

Lagen om särskild företrädare för barn trädde i kraft 1 januari, 2000. Den första utvärderingen av lagen om särskild företrädare gjordes i en redovisning som Riksåklagaren presenterade år 2002.⁶⁴ Under år 2001 hade de studerade åklagarmyndigheterna runt om i Sverige begärt förordnade av särskild företrädare i endast ett fåtal fall.⁶⁵ Barnombudsmannens enkät visar en annan bild. Enligt svaren på vår enkät förordnas särskild företrädare i stor utsträckning när det finns anledning att begära ett sådant förordnande.

Barnombudsmannen anser att det är glädjande att särskild företrädare används ofta men hoppas att antalet förordnanden ska öka ytterligare i framtiden. Barnombudsmannen vill framhäva vikten av att barnets intressen tas tillvara av en företrädare som endast har att tillgodose barnets intressen i förundersökningen och i efterföljande rättegång.

Barnombudsmannen anser att regeringen bör låta utreda i vilka fall ytterligare fall en särskild företrädare behövs. Vi anser att det ofta kan vara olämpligt att en vårdnadshavare företräder barnet när det är en närstående till barnet som är misstänkt. Vårdnadshavarens intention kan i vissa fall visserligen vara att ta de beslut som är bäst för barnet. Ibland är dock riskerna alltför stora att vårdnadshavaren inte kan ta rätt beslut på grund av de starka känslor som kan styra honom eller henne i sådan situation.

I Barnombudsmannens enkät skriver fyra åklagare att de inte begär förordnande om särskild företrädare om barnet är omhändertaget enligt LVU. Åklagarna skriver att socialtjänsten företräder barnet i dessa fall. Barnombudsmannen anser att en särskild företrädare alltid bör förordnas även i de fall då barnet är omhändertaget enligt LVU. Det finns enligt Barnombudsmannen inget i lagstiftningen kring särskild företrädare som talar emot att förordna en särskild företrädare när ett barn är omhändertaget enligt LVU. I förarbetena till lagen om särskild företrädare uttalar lagstiftaren att det vore positivt för barnet att få en företrädare även i de fall han eller hon är omhändertaget enligt LVU.⁶⁶ Det är enligt Barnombudsmannen viktigt att komma ihåg att LVU och lagen om särskild företrädare har två olika syften. LVU har till syfte att bereda barnet vård oavsett om någon har begått ett brott mot barnet eller inte (1 och 2 §§ LVU). Socialnämnden har dessutom inte den kunskap och erfarenhet om hur brottmålsprocessen fungerar och hur den kan påverka barnet.

Barnombudsmannen föreslår:

- Att regeringen låter göra en översyn av lagen om särskild företrädare för barn särskilt när det gäller frågan i vilka fall en särskild företrädare behöver förordnas för att tillgodose barnets intressen.

---

⁶⁴ Heter numera Åklagarmyndigheten, varje enhet heter "åklagarkammaren i XX".

⁶⁵ Dnr. 2002/1392.

⁶⁶ Prop. 1998/99:133 s. 17.

Särskild företrädare ska agera för barnets bästa

Gällande rätt

Lagen om särskild företrädare ska göra det möjligt att vidta vissa inledande utredningsåtgärder utan vårdnadshavarnas vetskap vid misstanke om brott mot barnet. Det gäller till exempel misstankar om våld eller övergrepp i hemmet som anmäls till polis av utomstående i till exempel förskolan. Om utgångspunkten är att vårdnadshavaren inte bör eller kan kontaktas ska det finnas någon som kan företräda barnets intressen.⁶⁷

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna i en öppen fråga möjlighet att beskriva särskilda problem eller möjligheter med särskild företrädare. De flesta av de åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät tycker att det är bra med särskild företrädare. En åklagare skriver: "Bra att någon utomstående agerar för barnets bästa i utredningen." Den särskilda företrädaren skapar enligt flera av åklagarna stora möjligheter när det gäller bevisupptagning. En annan åklagare skriver: "Mycket bra att denna möjlighet nu finns – en vårdnadshavare kan då inte hindra en utredning." Ytterligare en annan åklagare skriver så här: "Särskild företrädare går ju in och beslutar självständigt i rättsaker såsom när barnet kan höras, om blodprov och läkarundersökning. Vilket skapar stora möjligheter."

Kommentar

Barnombudsmannen anser att det är viktigt att det finns någon utomstående som istället för vårdnadshavaren kan bedöma om det är till barnets bästa eller inte att exempelvis medverka i ett förhör som gäller att en förälder är misstänkt för att ha begått brott mot barnet. Det är emellertid inte säkert att intresset av att få tillgång till bevis genom förhör väger tyngre än barnets intresse av att slippa återuppleva en traumatisk upplevelse. Det kan dessutom vara svårt för barnet att tvingas vara illojal mot en förälder i förhöret.

Barnombudsmannen vill påpeka att förhör som genomförs utan vårdnadshavarnas samtycke men med den särskilda företrädarens godkännande kan innebära att barnet känner sig obekvämt med situationen. Det finns risk för att de förhören inte alltid leder till att barnet faktiskt berättar något.⁶⁸ Situationen kan liknas med den att barnet har hämtats till förhör med tvång (jämför med 23 kapitlet 7 § RB).

Justitiekottet har genom en enkätundersökning till alla åklagarmyndigheter gjort en uppföljning av tillämpningen av lagen om särskild företrädare för barn.⁶⁹ Överlag överensstämmer åklagarnas svar i Barnombudsmannens enkät med de svar som åklagarna har lämnat i Justitiekottets enkät. En skillnad som bör påpekas är emellertid att Justitiekottets enkät behandlar alla ärenden där det har varit aktuellt att förordna en särskild företrädare för barn. Barnombudsmannens enkät behandlar endast de fall där det misstänkta brottet riktas mot barn i åldern 0–6 år.

Den särskilda företrädarens roll, kunskap och befogenhet

Gällande rätt

Enligt 5 § i lagen om särskild företrädare för barn får en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan förordnas som särskild företrädare. Endast den som på

⁶⁷ Prop. 1998/99:133, s. 16 f.

⁶⁸ Diesen m fl., 2001, s. 47.

⁶⁹ Rapport från riksdagen. 2005/06:RFR2, Särskild företrädare för barn, Uppföljning om tillämpningen av lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn.

grund av sina kunskaper, erfarenheter samt personliga egenskaper är särskilt lämplig får förordnas för uppdraget.

I propositionen till lagen om särskild företrädare anges att det måste ställas stora krav på företrädaren vad gäller dennes förmåga att kunna sätta sig in i barnets situation, att kommunicera med barnet och att vinna hans eller hennes förtroende. Den särskilda företrädaren ska ha förmåga att kunna hantera en mycket känslig situation som kan innefatta komplexa intressekonflikter. Den som utses bör ha stor integritet och kunna vinna förtroende både hos personal på förskola och skola, tjänstemännen inom socialtjänsten och i möjligaste mån hos vårdnadshavarna. Han eller hon måste däremot stå fri i förhållande till alla dessa och ska enbart se till barnets intressen. Lagstiftaren anser att de personer som har erfarenhet av uppdrag som målsägandebiträde i ärenden av liknande karaktär företrädesvis bör förordnas som särskild företrädare.⁷⁰

Barnombudsmannens enkät

En åklagare som har svarat på den öppna frågan i Barnombudsmannens enkät om särskilda problem och möjligheter med särskild företrädare skriver:

”Ett annat problem är att det finns advokater som förordnas utan att ha tillräckliga kunskaper om sitt ansvar och uppgift. I enstaka fall är denne inte heller så väl lämpad(e) för uppgiften på andra sätt. Uppgiften kräver inte bara samarbete med barnet utan också med socialtjänst, dagis, skola eller andra vuxna som har kontakt med barnet. Det är inte förenligt med barnets bästa att en okänd vuxen (särskild företrädare) åker ut och hämtar barnet i dagis eller skola för att skjutsa det till läkarundersökning eller förhör.”

En åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät anser att rätten måste tänka på att inte förordna en företrädare som kan upplevas som obehaglig för barnet med tanke på det misstänkta brottet. Åklagaren skriver: ”Den särskilda företrädaren måste vara lämplig för uppdraget. Ibland utses manliga advokater över 50 år åt brottsoffer under 10 år. Ej bra.”

En annan åklagare påpekar också att det inte står helt klart vad det är den särskilda företrädaren rent praktiskt ska göra. Han eller hon skriver så här: ”Det är jättebra med särskilda företrädare! Finns inga särskilda problem. Det skulle i så fall vara att det ibland råder oklarheter om hur långt deras uppdrag sträcker sig. Ingår det i deras arb. uppgifter att t ex hämta och lämna barnet vid polisförhör?”

Det framkommer av svaren på de öppna frågorna i enkäten att den särskilda företrädaren som oftast är advokat kan vara mycket upptagen. En åklagare skriver: ”Problem: ibland svårt boka tid för förhör e som den särskilde företrädaren ofta är advokat och ganska upptagen.”

Kommentar

Barnombudsmannen anser att det är viktigt att den person som företräder barnet har rätt kompetens och är lämplig för uppgiften. När det gäller kompetens och personlig lämplighet anser Barnombudsmannen att endast de advokater som uppfyller kraven bör få förordnas till särskilda företrädare. Den särskilda företrädaren ska enligt vår mening ha kunskap i att samtala med barn och barns utveckling. Den särskilda företrädaren ska som ställföreträdare ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i efterföljande rättegång (3 §

---

⁷⁰ Prop. 1998/99:133, s. 45.

lagen om särskild företrädare för barn). Av den anledningen anser vi att företrädaren dessutom ska vara väl insatt i barns rättigheter enligt barnkonventionen. Dessutom anser Barnombudsmannen att rätten måste utgå från barnet i varje enskilt fall när en särskild företrädare ska förordnas.

Sveriges advokatsamfund anordnar tillsammans med Brottsoffermyndigheten sedan våren 2005 utbildningar för särskilda företrädare. Utbildningen riktar sig till biträdande jurister och advokater med viss erfarenhet av uppdrag som särskilda företrädare för att kunna bemöta de speciella krav som uppdraget ställer. Barnombudsmannen välkomnar initiativet från Sveriges advokatsamfund och Brottsoffermyndigheten och vill understryka vikten av att särskilda företrädare får fortlöpande utbildningsinsatser för att bibehålla och utveckla sin kompetens bland annat när det gäller att samtala med barn.⁷¹ Barnombudsmannen anser att det är viktigt att alla särskilda företrädare få denna typ av utbildning.

Det har framkommit genom åklagarnas svar på Barnombudsmannens enkät att det råder viss osäkerhet kring den särskilda företrädarens praktiska åtaganden. Det finns inga uttalanden i förarbetena som rör den särskilda företrädarens praktiska åtaganden trots att Socialstyrelsen och Barnombudsmannen efterfrågat detta i sina remissvar angående lagen om särskild företrädare för barn.⁷² I propositionen till lagen om särskild företrädare nämns endast att den särskilda företrädaren saknar befogenhet att använda tvångsmedel för att hämta barnet till förhör och läkarundersökningar.⁷³

Barnombudsmannen anser att det måste finnas regler för vilka uppgifter som den särskilda företrädaren har att utföra. Dessa kan till exempel finnas i en lag eller förordning men kan även tas fram av de särskilda företrädarnas tillika advokaternas egen organisation Sveriges advokatsamfund.

Barnombudsmannen föreslår:

- Att regeringen låter göra en översyn av lagen om särskild företrädare för barn särskilt när det gäller den särskilda företrädarens befogenheter.
- Att det i lagen om särskild företrädare för barn ställs krav på att särskilda företrädare har utbildning och kunskap i att samtala med barn, barns utveckling samt barns rättigheter enligt FN:s konvention om barnets rättigheter.

Förordnandet

Gällande rätt

Åklagaren ansöker om förordnade av särskild företrädare hos tingsrätten (4 § lagen om särskild företrädare). Barnets vårdnadshavare är, oavsett om någon av dem är misstänkt eller inte, åklagarens motpart i ärendet om förordnande (14 § lagen om särskild företrädare). Rätten får förordna om särskild företrädare interimistiskt utan att vårdnadshavarna har hörts först (6 § lagen om särskild företrädare).

---

⁷¹ Advokatsamfundets webbplats, <http://www.advokatsamfundet.se/platform/components/news/consume/item.asp?NID=721&year=0>

⁷² Barnombudsmannens remissvar angående Ju 94/3147 samt Ju 98/588.

⁷³ Prop. 1998/99:133, s. 32.

Barnombudsmannens enkät

Barnombudsmannen har tidigare exempelvis vid utbildningar för åklagare fått indikationer på att det finns åklagare som anser att det inte bör vara domstolen som förordnar om särskild företrädare. I vår enkät ställde vi därför frågan till åklagarna om det är bra att domstolen förordnar om särskild företrädare. Två tredjedelar av åklagarna (44 av 67) tycker att det är bra att det är domstolen som förordnar om särskild företrädare.

En tredjedel av åklagarna (21 av 67) anser emellertid inte att det är bra att domstolen förordnar om särskild företrädare. De åklagare som svarade nej på frågan om det är bra att domstolen förordnar om särskild företrädare fick följdfrågan "Vem anser du ska förordna den särskilda företrädaren i stället?" Av de åklagare som har svarat på frågan anser samtliga att en åklagare ska få förordna om särskild företrädare i stället. Många av dessa åklagare skriver i de öppna svaren att det skulle vara tillräckligt om åklagaren beslutar om ett interimistiskt förordnande som sedan kan underställas domstolen. En åklagare skriver såhär: "I vart fall interimistiskt borde åklagare anförtros den uppgiften för att underlätta det praktiska runt förhör etc." Anledningen är enligt dessa åklagare att det oftast är viktigt att förordnanden sker mycket snabbt. En av åklagarna skriver: "I brådska ärenden vore det önskvärt att åklagaren antingen själv fick befogenhet att besluta om läkarundersökning och förhör eller befogenhet att förordna särskild företrädare interimistiskt. Domstolarnas beredskap täcker endast delar av helgerna och inte alls kvällar och nätter. Det finns ingen möjlighet att få förordnat särskild företrädare om anmälan kommer in efter kontorstid exempelvis en fredagseftermiddag"

En annan åklagare beskriver situationen på det här sättet: "Det stora problemet är att få fram ett snabbt beslut. Ibland finns ingen tillgänglig domare och det kan i undantagsfall ta upp till två arbetsdagar innan beslut fattas."

Av enkätsvaren framgår att tillgången till jourdomstolar som kan förordna om särskild företrädare varierar. Det är sex åklagare som skriver i de öppna svaren att det kan vara svårt att få ett beslut under kvällar och helger. Det framgår inte att det är någon skillnad i tillgången mellan de åklagarkamrar som är belägna i storstäderna och de som finns på andra orter i landet.

En åklagare beskriver dessutom proceduren kring att få ett interimistiskt beslut om särskild företrädare som tidsödande och tungrodd. Han eller hon skriver: "Tingsrättens interimistiska beslut kan inhämtas med fax söndagar men det tar ändå, i bästa fall, ca en dag. Eftersom tingsrätten alltid beviljar begäran förutsatt att åklagaren lämnat tillräckligt mycket information i domarens ögon. Domarnas uppfattning om hur mycket som krävs varierar stort/.../" En åklagare påpekar även här att det skulle underlätta betydligt om åklagaren själv kunde förordna interimistiskt om särskild företrädare. Det skulle leda till effektivare och mer rättssäkra förhör med barnet.

Ett par åklagare skriver att domstolen ofta vill ha mycket material medan åklagaren inte vill redovisa allt på ett så tidigt stadium under förundersökningen. Detta material delger domstolen den misstänkte efter det att det interimistiska beslutet har expedierats. Åklagarna uppger att det försvårar förundersökningsarbetet.

Det innebär som sagt enligt vissa åklagare ett ganska omfattande arbete från åklagarens sida för att få en särskild företrädare förordnad. En åklagare som har svarat på vår enkät skriver att det borde vara möjligt att genomföra förhör och läkarundersökningar med endast en av vårdnadshavarnas samtycke. Åklagaren skriver:

”Det hade varit mycket bättre för barnet och för utredningen om det hade varit möjligt att endast inhämta den ene vårdnadshavarens samtycke till förhör. Många anmälningar leder inte till något men en stor apparat måste sättas igång inför varje förhör, även i de fall där man redan från början kan misstänka att en vårdnadstvist ligger bakom anmälan.”

Kommentar

Det stora flertalet av de åklagare som svarade på Barnombudsmannens enkät anser att det är bra att det är domstolen som förordnar om särskild företrädare. Vid ett rundabords-samtal som Barnombudsmannen hade med åklagare och poliser lade åklagarna fram en del argument mot att åklagarna själva skulle förordna interimistiskt om särskild företrädare. Ett av argumenten var att åklagaren måste ses som part i målet och att åklagaren i efterhand därför kan riskera att få kritik för att ha valt en företrädare som ”står på hans eller hennes sida”. Därför är det bra att domstolen delar parterna genom att sköta förordnandet av särskilda företrädare. Barnombudsmannen anser att dessa argument givetvis måste beaktas och väga tungt. Om åklagare får förordna om särskild företrädare kan det leda till att rättsäkerheten för barnet försämras eftersom den särskilda företrädarens opartiskhet kan ifrågasättas.

Med tanke att det är ingripande åtgärd att förändra förfarandet angående vem som förordnar om särskild företrädare anser Barnombudsmannen att det är en förhållandevis stor andel av åklagarna som anser att åklagare ska kunna förordna interimistiskt om särskild företrädare. De fördelar som finns med detta är enligt åklagarna att utredningen kan komma att gå snabbare och mer rättssäkert tillväga, vilket Barnombudsmannen anser kan göra att skyddet för barnet utökas. Barnet och andra vittnen kan lämna uppgifter tidigare och risken att vårdnadshavarna hinner påverka barnet innan förhöret minskar. Åklagaren behöver inte heller lägga tid på ansökningar till domstolen för att få ett förordnande om en särskild företrädare utan kan i stället koncentrera sig på en effektiv bevisupptagning.

De åklagare som har svarat på Justitiekottets enkät angående lagen om särskild företrädare bekräftar vad som har framkommit i Barnombudsmannens enkät. Även i Justitiekottets enkät svarar åklagarna att förfarandet kring det interimistiska förordnandet av särskild företrädare är komplicerat och att handläggningstiderna är allt för långa.⁷⁴ Det är 10 av de 34 åklagarkamrar som har svarat på Justitiekottets enkät som föreslår att åklagaren ska förordna interimistiskt om särskild företrädare alternativt att åklagaren själv får befogenhet att besluta om ett barn ska läkarundersökas eller förhöras i de aktuella fallen.⁷⁵

Därför kan det enligt Barnombudsmannens åsikt finnas argument som talar för att en åklagare ska ha befogenhet att besluta om inskränkningar i en persons rättigheter. I det fall en åklagare skulle förordna interimistiskt om särskild företrädare skulle det innebära att åklagaren begränsar vårdnadshavarens rätt att bestämma i frågor som rör barnet. Den begränsningen gäller bara i frågor som rör förundersökningen och efterföljande rättegång. Vårdnadshavaren har däremot samma rättigheter och skyldigheter gentemot barnet som tidigare i alla andra frågor. Åklagaren har också redan idag åtskilliga befogenheter att göra egna bedömningar som rör frågor om exempelvis anhållande, reseförbud och husrannsakan. En åklagare kan till exempel frihetsberöva en person i upp till 3 dagar utan att begära att rätten prövar frihetsberövandet (24 kapitlet 8 § RB och 24 kapitlet 12 § RB).

---

⁷⁴ 2005/06:RFR2, s. 10 f.

⁷⁵ 2005/06:RFR2, s. 39 ff.

En av de åklagare som har svarat på enkäten anser att det vore bättre för barnet och utredningen om det hade varit möjligt att endast inhämta den ene vårdnadshavarens samtycke till förhör. Barnombudsmannen anser att det bör utredas om det kan vara ett alternativ till att åklagaren själv förordnar interimistiskt om särskild företrädare. Däremot kan det finnas skäl, som Barnombudsmannen tidigare har framhållit, som talar mot att en av vårdnadshavarna ensam ger tillåtelse till att barnet förhörs och genomgår läkarundersökningar. Vårdnadshavarens intention kan i vissa fall visserligen vara att ta de beslut som är bäst för barnet. Ibland är däremot riskerna alltför stora att vårdnadshavaren inte kan ta rätt beslut på grund av de starka känslor som kan styra honom eller henne i sådan situation. Barnombudsmannen anser att det bör utredas om det i vissa fall kan vara tillräckligt att inhämta endast en vårdnadshavarens samtycke för att kunna genomföra förhör och läkarundersökningar med ett barn som misstänks ha utsatts för ett vålds- eller sexualbrott.

Barnombudsmannen föreslår

- Att regeringen låter göra en översyn av lagen om särskild företrädare för barn särskilt när det gäller vilken myndighet som ska förordna om särskild företrädare.

Tidsaspekten ett problem vid förordnade av särskild företrädare

Gällande rätt

Det är domstolen som expedierar beslutet om förordnandet av särskild företrädare och därmed meddelar vårdnadshavarna om att en särskild företrädare har förordnats för att företräda barnet i vårdnadshavarnas ställe. Vid interimistiska förordnanden av särskild företrädare expedieras beslutet senast fyra arbetsdagar efter det att företrädaren har förordnats. Åklagaren har med andra ord som längst 4 dagar på sig att genomföra förhör och läkarundersökningar med barnet utan vårdnadshavarnas vetskap (2 a § förordningen (1999:998) om särskild företrädare för barn).

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna i en öppen fråga svara på när under förundersökningen de vanligtvis begär en särskild företrädare. Ett flertal svarar att de begär förordnande så snart som möjligt inför förhöret eller läkarundersökningen av barnet. Men inte för tidigt under förundersökningen. Det finns i sådant fall en risk för att en misstänkt vårdnadshavare hinner få reda på förordnandet innan någon bevisupptagning har hunnit ske. En åklagare skriver att: "...risk för barnets säkerhet om kommer fram till vårdnadshavaren innan åtgärd vidtagen." En annan åklagare uppger att det är svårt att förhöra ett barn som redan har blivit påverkat av sina vårdnadshavare.

En del av åklagarna svarar i de öppna svaren i Barnombudsmannens enkät att de måste planera noga när de ska begära förordnandet. En åklagare skriver följande: "Det kan ta tid att få en särskild företrädare vilket ibland är till risk för utredningen då det fördröjer förhör." En annan åklagare skriver så här: "Vid interimistiskt beslut blir det ett 'pusslande' för att få till stånd förhör vid tidpunkt då särskilda företrädaren kan /.../ och förhørsledare kan och inom tiden fram till dess vårdnadshavare underrättas."

Åklagarna fick i Barnombudsmannens enkät frågan om det finns särskilda problem eller möjligheter med särskild företrädare. Nästan en tredjedel av de åklagare som har svarat på frågan uppger att de fyra dagarna innan domstolen expedierar beslutet om förordnandet är för kort. Åklagare och polis hinner enligt åklagarna inte med bevisupptagning såsom

förhör och läkarundersökningar. Det kan dessutom vara svårt att hitta tider för förhör och läkarundersökning som passar alla inblandade parter (den särskilde företrädaren, polisen, barnet m .fl.). En åklagare skriver så här:

”Det finns givetvis stora fördelar med en särskild företrädare. Problem hänför sig till den korta tidsrymd som ges innan vårdnadshavare kontaktas om förordnandet. Det blir svårt för företrädaren att hinna få någon kontakt med barnet för att kunna ta ställning till om förhör m.m. skall hållas med barnet. Om tillstånd till förhör ges kan det bli svårt att hinna höra barnet innan vårdnadshavaren underrättas.”

En annan åklagare skriver:

”Problem uppstår då särskild företrädare förordnas interimistiskt eftersom polis och åklagare då bara har fyra dagar på sig att genomföra förhör innan vårdnadshavaren underrättas. Om förhöret av någon anledning inte blir av, t ex på grund av sjukdom hos barnet, så hinner ju vårdnadshavaren få reda på misstankarna innan barnet hörs och kan då påverka barnet inför förhöret.”

Kommentar

Enligt artikel 19 i barnkonventionen ska alla barn skyddas mot övergrepp när de befinner sig i sina föräldrars, vårdnadshavares eller i andra personers vård. Detta innefattar även att ge barnet skydd när barnet redan har blivit utsatt för våld eller andra övergrepp. Det vill säga när barnet är ett brottsoffer. Barnombudsmannen anser att det är viktigt att polis och åklagare får möjlighet att snabbt få in de bevis som leder till rätt misstänkt. Därför är det viktigt att en särskild företrädare förordnas tidigt så att förhör med barnet kan hållas så snart som möjligt efter det att anmälan har kommit in. Denna typ av mål måste ges prioritet.

Det framgår av svaren på Barnombudsmannens enkät att det är ett problem att åklagaren har så kort tid på sig att företa nödvändiga utredningsåtgärder innan vårdnadshavaren/vårdnadshavarna underrättas. Vårdnadshavarna kan hinna påverka barnet inför förhöret vilket begränsar barnets möjligheter till att berätta om ett misstänkt övergrepp. Med utredningsåtgärder avses dock inte bara förhör och läkarundersökningar av barnet. Även andra personer i barnets närhet kan ha information som är intressant ur bevishänseende. Det är viktigt att barnets vårdnadshavare inte heller får möjlighet att påverka andra personer innan de hörs av polisen.

Barnet måste i regel hämtas på någon annan plats än i hemmet för att inte vårdnadshavarna ska upptäcka att barnet förhörs. Med nuvarande tidsbegränsning för expediering räcker det med att barnet är borta en dag från förskolan så har möjligheten till bevisupptagning minskat kraftigt. Barnombudsmannen anser att regeringen bör utreda om de fyra dagar som åklagaren har att vidta utredningsåtgärder utan vårdnadshavarnas vetskap bör utökas. Det tar tid för åklagaren att planera in ett förhör med barnet. I en del fall behövs dessutom två eller fler förhör för att få en berättelse från barnet.

Barnombudsmannen anser dessutom att fyra dagar är en för kort tid för att den särskilda företrädaren ska kunna hinna träffa och etablera kontakt med barnet innan förhör och eventuella läkarundersökningar ska ske. Det är viktigt att företrädaren vinner barnets förtroende och att han eller hon hinner bilda sig en uppfattning om barnets åsikt i den uppkomna situationen. Enligt lagstiftaren är det barnets intressen som den särskilda företrädaren ska tillgodose. God kontakt med barnet är en förutsättning för att barnets

åsikter ska kunna komma fram.⁷⁶ För att kunna få god kontakt anser Barnombudsmannen att den särskilda företrädaren måste kunna ta sig tid att lära känna barnet i viss utsträckning. Vi anser samtidigt att tiden för förhöret inte får förskjutas i mer än nödvändigt. Det måste göras en avvägning av de båda intressena i varje enskilt fall.

Barnombudsmannen anser att det visserligen kan finnas argument för en inte allt för lång tidsfrist vid interimistiska förordnanden. Exempelvis kan den ena av barnets vårdnadshavare ha uppgifter som kan ha betydelse för bedömningen av om den misstänkte är en närstående eller inte. Det är också viktigt att betona att när barnets vårdnadshavare inte vet att det finns en misstanke om att barnet har blivit utsatt för övergrepp av en närstående, så kan de inte heller skydda barnet mot fler övergrepp under den tid som förhören pågår. Det är inte heller ovanligt att polisen inte vet exakt vem som är förövare, bara att ett allvarligt brott har begåtts mot barnet. Vårdnadshavarnas uppgifter kan vara viktiga för att kunna hitta förövaren och därmed skydda barnet.

I Justitieutskottets enkät, tidigare refererad till i denna rapport (bland annat på sidan 40), anser 85 procent av de åklagarkamrar som har uppgett sig ha erfarenhet av lagen, att tidsfristen är för kort. I flera av svaren föreslår åklagarna att tidsfristen utsträcks till åtminstone en vecka.⁷⁷

Barnombudsmannen föreslår

- Att regeringen låter göra en översyn av förordningen om särskild företrädare för barn särskilt när det gäller tiden för domstolens expediering av beslutet om det interimistiska förordnandet av särskild företrädare.

Målsägandebiträde

Gällande rätt

När en förundersökning har inletts ska det enligt 1 § i lag (1988:609) om målsägandebiträde, förordnas ett särskilt biträde för målsäganden i mål om sexualbrott, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant biträde. Målsägandebiträde ska förordnas vid mål om brott mot liv och hälsa samt frihet och frid om fängelse kan följa på brottet och man kan anta att målsäganden har behov av sådant biträde på grund av målsägandens personliga relation till den misstänkte. Vid andra brott än våldsbrott kan ett målsägandebiträde förordnas om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av det. Ett sådant starkt behov skulle kunna vara att man på förhand vet att målsäganden kommer att utsättas för ingående eller pressande förhör.⁷⁸ Särskild företrädare för barn och målsägandebiträde kan inte förordnas samtidigt.

Målsägandebiträdet fungerar som en länk mellan åklagaren och målsäganden (barnet i detta fall) och ger stöd och hjälp under förundersökningen och i efterföljande rättegång. Målsägandebiträdet har inga befogenheter att ta över vårdnadshavarnas rätt att besluta i frågor som rör barnet under förundersökningen eller i rättegången. Målsägandebiträdet

---

⁷⁶ Prop. 1998/99:133, s. 43.

⁷⁷ 2005/06:RFR2, s. 11.

⁷⁸ Karnov 2005/06, band 3, 10:e uppl., Thomson Fakta 2005, s. 3046.

kan inte väcka skadeståndstalan för barnet om inte vårdnadshavarna har givit honom eller henne i uppdrag att göra det.⁷⁹

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna svara på frågan när under förundersökningen målsägandebiträde vanligtvis begärs. Svaren på frågan varierar mycket. Vissa åklagare som har svarat på enkäten skriver att om ett målsägandebiträde behövs så förordnas han eller hon mer eller mindre omedelbart efter det att åklagaren har fått in anmälan. Andra svarar att det sker innan barnet förhör. Ett fåtal åklagare svarar däremot att målsägandebiträde oftast förordnas direkt efter det första förhöret med barnet.

Åklagarna fick även svara på frågan i vilken utsträckning förordnande om målsägandebiträde begärs för barn 0–6 år. Fler än en tredjedel (25 av 67) av de åklagare som har svarat på enkäten svarar att de ofta begär förordnande om målsägandebiträde för barn 0–6 år. En fjärdedel (18 av 67) svarar att de begär det ibland och nästan en sjättedel (11 av 67) svarar att de alltid begär förordnade om målsägandebiträde. Fem åklagare svarar att de sällan begär målsägandebiträde och två åklagare svarar att de aldrig begär det.⁸⁰

Barnombudsmannen ställde i sin enkät även frågan om det är bra att det är domstolen som förordnar om målsägandebiträde. En majoritet av åklagarna (64 av 67) tycker att det är bra att domstolen förordnar om målsägandebiträde. Det är två åklagare som inte tycker att det är bra att domstolen förordnar om målsägandebiträde. I en öppen fråga skriver dessa att det borde vara en åklagare som gör detta istället.

I en öppen fråga i vår enkät fick åklagarna möjligheten att beskriva särskilda problem eller möjligheter med målsägandebiträde. De flesta av åklagarna anser att det bara finns fördelar med målsägandebiträde och att lagstiftningen fungerar utmärkt. "Målsägandebiträdet är ett utmärkt stöd för vårdnadshavaren när det gäller att ta till vara barnets rätt..."

En åklagare nämner däremot att det kan bli problem i skadeståndsfrågan. Har barnet ett målsägandebiträde kan inte han eller hon ta beslut om att väcka talan om skadestånd utan att vårdnadshavarna samtycker.

Kommentar

Har inte en särskild företrädare förordnats för barnet är det vårdnadshavaren eller vårdnadshavarna som tar beslut i alla frågor som rör barnet i förundersökningen och i efterföljande rättegång. När vårdnadshavarna företräder barnet kan ett målsägandebiträde förordnas för barnet. Ett fåtal åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät skriver att målsägandebiträde oftast förordnas direkt efter det första förhöret med barnet. För barnets del kan det enligt Barnombudsmannens åsikt vara viktigt att målsägandebiträdet kommer in under ett tidigt skede i förundersökningen. Barnombudsmannen anser därför att ett målsägandebiträde alltid ska förordnas för barnet när förundersökningens inleds. Om målsägandebiträdet exempelvis förordnas först efter förhöret uteblir det stöd för barnet som målsägandebiträdet är avsett att utgöra under förhöret.

---

⁷⁹ Barnet kan inte själv besluta om detta.

⁸⁰ I svaren måste man räkna med att åklagarna inte ska begära förordnande om målsägandebiträde om det finns en särskild företrädare förordnad för barnet.

Barnombudsmannen anser att det är bra att målsägandebiträde förordnas i de fall en särskild företrädare inte ska förordnas. Det är bland annat viktigt att det finns en person som på ett bra sätt kan förklara för barnet alla de olika moment som ingår i en brottmålsprocess och som tillgodoser barnets rätt till information enligt artikel 12 i barnkonventionen.

En åklagare har skrivit i enkäten att målsägandebiträdet är bra både för oroad föräldrar och för åklagare och polis. Barnombudsmannen vill betona att målsägandebiträdet förordnas för barnet och att han eller hon ska stötta och hjälpa barnet genom förundersökningen och efterföljande rättegång. Det kan enligt Barnombudsmannens åsikt givetvis vara en fördel att även föräldrarna får stöd, men det måste vara tydligt att det är barnets rättigheter som målsägandebiträdet har att tillgodose.

Åklagarna påpekar i svaren på en öppen fråga är att det kan vara ett problem att målsägandebiträdet inte kan besluta om skadeståndstalan. Barnombudsmannen anser att det bör diskuteras om målsägandebiträdet ska ha befogenhet att besluta för barnet i skadeståndsfrågan. Även i de fall vårdnadshavaren och barnet inte kan anses ha motstridiga intressen i målet kan det finnas omständigheter som gör att en vårdnadshavare avstår från att väcka talan om skadestånd trots att barnet har rätt till det.

När det gäller målsägandebiträde för barn är det viktigt att det förordnas någon som är särskilt lämplig för uppdraget. Ett par åklagare nämner i enkätsvaren att det inte är alla advokater som passar som målsägandebiträde för barn. Barnombudsmannen anser att det ska ställas krav på målsägandebiträdet när det gäller kompetens och personlig lämplighet. De målsägandebiträden som förordnas för barn måste enligt vår mening ha kunskaper i att samtala med barn och barns utveckling. Vi anser även att dessa personer ska få utbildning om barns rättigheter enligt barnkonventionen. Endast de som har kunskap i dessa frågor bör få förordnas som målsägandebiträden till barn. Utöver detta anser Barnombudsmannen att rätten måste utgå från varje enskild situation och det enskilda barnet när ett målsägandebiträde ska förordnas.

Barnombudsmannen föreslår

- Att Advokatsamfundet ska ställa krav på att målsägandebiträden får utbildning om att samtala med barn, barns utveckling och barnkonventionen.
- Att regeringen bör låta utreda om målsägandebiträdet ska få befogenhet att väcka skadeståndstalan för barnet utan samtycke från vårdnadshavaren/vårdnadshavarna.

Förhöret

Kallelse till förhör

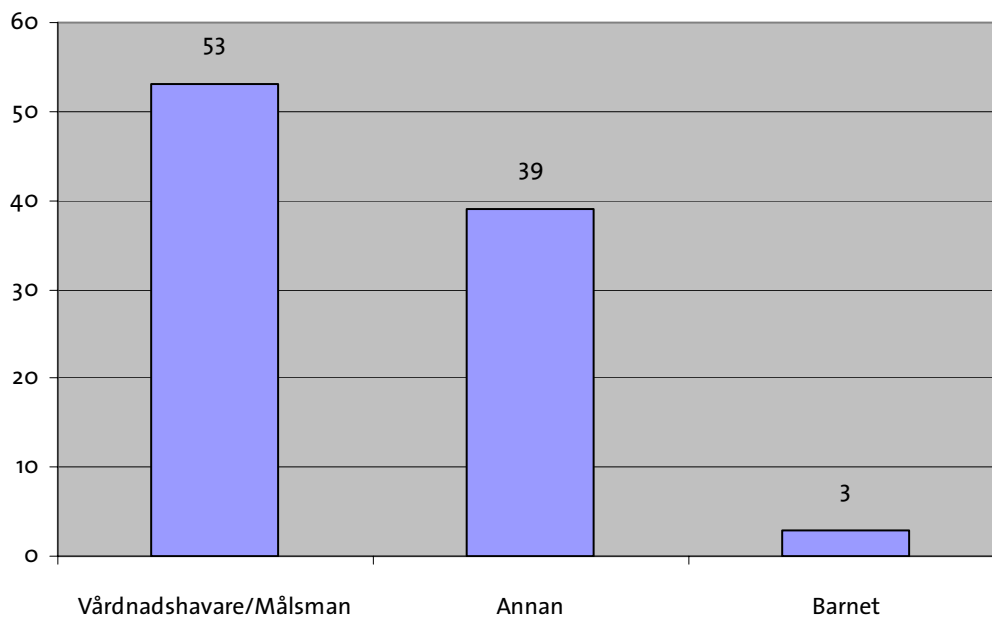
Gällande rätt

Den som ska höras ska i god tid innan förhöret få en kallelse (5 § andra stycket FuK). Vanligtvis skickar polisen en kallelse till den som ska förhöras. När det gäller barn är det barnets vårdnadshavare som ger tillåtelse till att barnet kommer till förhör (6 kapitlet 11 och 13 §§ FB) oavsett om kallelsen skickas till barnet eller till barnets vårdnadshavare. Har rätten förordnat en särskild företrädare för barnet är det den särskilda företrädaren som övertar vårdnadshavarnas rättigheter och skyldigheter i frågor som rör förundersökningen och den efterföljande rättegången (3 § i lagen om särskild företrädare för barn).

Barnombudsmannens enkät

Till vem ställs kallelse till förhör för barn 0–6 år?

(Flera alternativ kunde uppges. Antal.)

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna svara på frågan till vem kallelsen till förhör ställs. Frågan var en flervalsfråga. Nästan fyra femtedelar av åklagarna svarar att kallelsen till förhöret skickas ut till vårdnadshavarna. Ett fåtal åklagare svarar att kallelsen skickas till barnet som ska förhöras. Fler än hälften av åklagarna har svarat att kallelsen skickas till någon annan än vårdnadshavarna eller barnet. De uppger att kallelsen i sådana fall skickas till den särskilda företrädaren om en sådan har förordnats för barnet.

Ett fåtal av åklagarna svarar att det inte skickas ut någon kallelse alls. Åklagaren eller vanligtvis polisen kallar oftast barnet genom telefonkontakt med socialtjänsten, förskolepersonal eller andra vuxna i barnets närhet.

Kommentar

Då det rör sig om barn 0–6 år ställer sig Barnombudsmannen frågande till hur det fungerar att skicka kallelsen till barnet. Barnet kan i den åldern oftast inte läsa och heller inte förstå innebörden av en kallelse.

Vi anser att det är bra att vissa åklagare/poliser har telefonkontakt i samband med kallelsen till förhör. På det viset kan åklagaren eller polisen berätta och förklara för till exempel vårdnadshavaren hur det går till och varför det är viktigt att förhör eller läkarundersökning genomförs. Genom att lägga vikt vid den sortens information kan det bli lättare att slippa tvångsåtgärder i samband med exempelvis förhör. Då föräldrar säger nej till förhör eller läkarundersökningar beror det ibland på att de är oroliga, de vet inte hur det går till och vill inte utsätta barnet för ytterligare påfrestningar. Om åklagarna eller polisen har haft telefonkontakt och pratat med vårdnadshavarna kan det underlätta att få till stånd förhör eller läkarundersökning. Givetvis ska åklagarna/poliserna inte ha telefonkontakt med vårdnadshavaren om denne är misstänkt men annars anser Barnombudsmannen att det är bra att lägga vikt vid den sortens information och direkt kontakt.

Tvångsåtgärder

Gällande rätt

Om vårdnadshavarna inte medverkar till att ett förhör med barnet kommer till stånd finns det regler om hämtning till förhör i 23 kapitlet 7 § rättegångsbalken (RB) och 6 § andra stycket FuK. Reglerna säger att en målsägande kan hämtas till förhör, men bara om det finns särskilt tungt vägande skäl för det. Sådana skäl kan vara att förhöret inte kan hållas på den plats som målsäganden befinner sig på. Det kan också vara brådskande att genomföra förhöret på grund av brottets karaktär eller andra omständigheter. Enligt förarbeten ska 23 kapitlet 7 § RB tillämpas mycket restriktivt vad gäller barn.⁸¹ Det innebär med andra ord att det formellt sett finns en möjlighet att tvångsvis genomföra förhör med barn som är målsägande men att utrymmet är mycket begränsat.

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna frågan om tvångsåtgärder används mot barnet för att kunna genomföra förhör när vårdnadshavaren inte medverkar till att förhöret kommer till stånd. Av svaren framgår att fyra femtedelar (53 av 64) av åklagarna aldrig använder tvångsåtgärder för att genomföra förhör med barn. En tiondel (7 av 64) svarar att de använder tvångsåtgärder sällan och några (3) anger flera svar. En åklagare svarar ibland. Detta innebär att tvångsåtgärder förekommer i viss utsträckning.

Kommentar

Eftersom vårdnadshavarna ger tillåtelse till om barnet ska få komma till förhör och undersökas av läkare är vårdnadshavarnas medverkan i utredningen av det misstänkta brottet mot barnet av mycket stor betydelse. Vårdnadshavarna önskar vanligtvis att den misstänkte grips men vill kanske också att barnet bara ska få glömma det inträffade. Vårdnadshavarna kan därför ibland vara motsträviga när det gäller att ta barnet till förhör om förhöret inte hålls i omedelbar anslutning till brottet.⁸² Enligt forskning underlåter föräldrarna i cirka vart 5:e fall att hörsamma kallelse till förhör med barnet – vilket oftast

⁸¹ Förarbeten till lag (1984:956) om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. samt till lag (1984:954) om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, Prop. 1983/84:187, s. 21.

⁸² Sutorius, Kaldal, 2003, s. 252.

också leder till att ärendet läggs ned.⁸³ Även i de fall en närstående är misstänkt beror utgången av ärendet i hög grad på andra närståendes inblandning. Om den ene vårdnadshavaren är misstänkt och den andre inte solidariserar sig med barnet finns det stor risk för att utredningen saboteras.⁸⁴

Ett sätt att minska antalet tvångsåtgärder kan vara att anpassa platsen för förhöret efter det enskilda barnets behov och förutsättningar. Barnombudsmannen anser att frågan om var förhöret ska hållas är viktig. Barn är olika och det måste polis och åklagare ha i åtanke vid valet av förhörsplats. Om de anpassar förhörsplatsen efter barnet istället för att ha en given förhörsplats skulle det i stor utsträckning kunna leda till att tvångsåtgärder inte blir aktuella. Om polis och åklagare väljer en plats för förhöret där barnet känner sig tryggt och säkert är det inte lika stor risk att vårdnadshavare motsätter sig ett förhör.

Barnombudsmannen anser att tvångsåtgärder inte bör användas mer än i yttersta undantagsfall. Vi anser att det inte bara är förhör och läkarundersökningar som kan vara traumatiska för barnet utan det kan även en tvångsåtgärd vara. Barnombudsmannen ifrågasätter hur mycket polis och åklagare kan få ut av förhör med ett barn som har hämtats mot sin egen eller vårdnadshavarnas vilja. Oavsett anledningen till vårdnadshavarnas ställningstagande försätter man barnet i en konfliktsituation. Den gör det svårt för barnet att känna sig tryggt i förhörssituationen vilket kan leda till att barnet inte berättar något överhuvudtaget.⁸⁵

Vid vilken ålder kan barn förhöras?

Gällande rätt

Reglerna om förhör med barn finns framförallt i FuK. Förhör med någon som är under 18 år och som är misstänkt, målsägande eller vittne ska planeras och utföras så att den som förhörs inte riskerar att ta skada. Förhørsledaren bör vara särskilt försiktig om förhöret rör sexuallivet. Det får inte väckas uppseende kring förhöret. Förhöret får inte göras mer ingående än vad omständigheterna kräver (17 § FuK).

Det kan vara skadligt för ett yngre barn att direkt i domstolen berätta om det brott som han eller hon har blivit utsatt för. Rättegången anses innebära en onödig psykisk påfrestning för barnet.⁸⁶ Detta har lett till att förhör med barn under 15 år i regel alltid spelas in på video. Då kan rätten höra barnets berättelse direkt från barnet genom att videofilmen spelas upp under rättegången. Endast förhørsledaren och barnet bör vara närvarande i förhörsrummet. Både barnet och förhørsledaren ska synas i bild under hela förhöret.⁸⁷

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna svara på frågan: "Hur unga (ålder) barn är det enligt din uppfattning möjligt att förhöra?" Av enkätsvaren framgår att fler än hälften av de tillfrågade åklagarna (39 av 68) anser att barn kan förhöras vid tre års ålder. En fjärdedel av åklagarna (17 av 68) tycker att det är möjligt att förhöra barn vid fyra års ålder. En tiondel av åklagarna (8 av 68) anser att det är möjligt vid två års ålder. Ett fåtal (3) anser att det är möjligt tidigast vid fem års ålder. Ingen åklagare har svarat att det är möjligt att förhöra barn från ett års ålder.

⁸³ Sutorius, Kaldal hänvisar till en undersökning som gjordes under åren 1996-2000. Se Sutorius, Kaldal, 2003, s. 252 ff.

⁸⁴ Sutorius, Kaldal, 2003, s. 252.

⁸⁵ Se Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s. 130 f. om vikten av trygghet för ett givande förhör med barn.

⁸⁶ Diesen, m fl., 2001, s. 55.

⁸⁷ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 8.

Kommentar

Sven Åke Christianson är legitimerad psykolog och professor vid Psykologiska institutionen vid Stockholms universitet. Christianson delar in barnets minnesförmåga i olika åldersstadier. Barn upp till två år har svårt att skilja mellan sig själv och omvärlden. De händelser som sker under barnets två första år kan återhämtas ur minnet med hjälp av ledtrådar som utgår från den särskilda situationen. Barnets minnen kan återspeglas genom hur barnet agerar. När barnet är mellan två och fyra år utvecklas språket på ett explosionsartat sätt. Barnet utvecklar ett eget självbegrepp och blir medvetet om att han eller hon är ett eget väsen. Det egna väsendet blir en referenspunkt varifrån barnet organiserar och lagrar händelser. Sökvägar till olika episoder blir flera vilket gör att barnet blir mer motståndskraftigt mot glömska. Minnet bygger dock till stor del fortfarande på egna tillvägagångssätt och intryck. När barnet är fem år talar det som en vuxen men saknar en vuxens ordförråd. Detta gör att barnet inte kan uttrycka sig lika tydligt och han eller hon kan lätt missuppfattas. Ett barn under sju år tänker statistiskt för att det förlitar sig på synliga intryck, har svårt att bedöma sakers tillstånd. Som exempel kan nämnas att ett barn kan säga att den som är längst i en grupp även är den äldste. Även barnets begrepp om tid är begränsat.⁸⁸

Även om det är åklagaren som är förundersökningsledare vid brott mot barn är det inte vanligtvis åklagaren som är förhørsledare.⁸⁹ Förhöret med barnet är oftast den centrala bevisningen⁹⁰ vilket ställer särskilt höga krav på förhørsledarens förmåga att värdera barnets svar och förstå vad han eller hon bör ställa för följdfrågor. Ett förhör syftar till att plocka fram minnesbilder som ofta är traumatiska. På samma sätt som vuxna kan barn ha svårt att minnas händelser som är traumatiska och ohanterliga, speciellt om det handlar om händelser i tidig barndom eller om det rör sig om upprepade trauman.⁹¹ Barn har dessutom inte samma förståelse som vuxna för vad ett förhör är och varför de ska berätta sin historia. Yngre barn har dessutom ett annat sätt att minnas vad som har hänt än vad vuxna och äldre barn har.⁹²

En undersökning gjordes vid ett polisdistrikt i Stockholm av samtliga brottsutredningar under åren 1996–1998 beträffande misstänkta sexuella övergrepp mot barn. Den visade att det oftast inte hölls något polisförhör med barn under 3 år eftersom barnet inte kunde lämna någon egen muntlig utsaga. Även i åldersgruppen 3–6 år visade det sig vara svårt att få en berättelse som uppfyllde de krav som rättsordningen ställer på bevisning.⁹³ Tillförlitligheten i ett yngre barns berättelse är beroende av kunskapen och skickligheten hos den som förhör barnet samt dennes förmåga att skapa en förtroendefull relation till barnet. Det är en konst att ställa frågor som inte är alltför ledande samtidigt som de hjälper barnet att minnas. Många forskare påtalar emellertid att även de yngsta barnen kan ha en mycket god förmåga att minnas händelser där de har varit starkt känslomässigt inblandade.⁹⁴

Inom forskning har det framhållits att en av de svåraste uppgifter som en förhørsledare förmodligen kan ha är att förhöra barn. Kunskap om barnets utveckling, språk och

---

⁸⁸ Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s. 114 ff.

⁸⁹ Angående vem som vanligtvis leder förundersökningen se ÅFS 2005:9. FAP 403-5, s.3.

⁹⁰ Riksåklagaren, PM 2002-07-12, s. 3.

⁹¹ Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s. 120.

⁹² Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s. 126.

⁹³ Diesen m. fl., 2001, s. 91.

⁹⁴ Svedin, C.G., Banck, L., Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar, Studentlitteratur, 2002, s. 204 f.

minnesförmåga kan däremot vara till stor hjälp för att förhørsledaren ska kunna ställa rätt frågor och följdfrågor under förhöret.⁹⁵

Förberedelser inför förhöret med barnet

Gällande rätt

Innan ett barn förhörs är det viktigt att förhørsledaren har fått information om barnets utvecklingsnivå och språkanvändning, levnadsförhållanden och familjerelationer.⁹⁶ För att åklagaren ska kunna bedöma barnets berättelse korrekt måste de omständigheter som har legat till grund för anmälan klargöras. Det vill säga vad som har gjort att barnet till exempel har berättat om brottet och i vilken situation barnet berättade om vad som har hänt. Åklagaren bör därför se till att förhör hålls med den eller de som först hörde barnets berättelse innan barnet förhörs.⁹⁷

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna i en öppen fråga svara på hur de förbereder förhöret med barnet, exempelvis vad gäller information om barnets utvecklingsnivå, språkanvändning, levnadsförhållanden och familjerelationer. En tredjedel av åklagarna svarar att det är polisen som samlar in informationen om barnet. Genom enkätsvaren framgår att åklagarna ofta får information genom föräldrar, närstående, förskole- och skolpersonal samt andra vuxna runt omkring barnet. En åklagare skriver att han eller hon ofta anlitar hjälp från barnpsykiatrin eller annan expertis om barnet har något funktionshinder. En åklagare beskriver förberedelserna inför förhöret så här: ”Dåligt tyvärr”

En åklagare skriver att förhöret med barnet förbereds genom att barnet får göra ett besök på polisstationen dagen innan förhöret för att avdramatisera förhörssituationen.

Tre åklagare påpekar att när åklagaren samlar in information om barnet inför förhöret måste han eller hon ta hänsyn till värdet av att barnet förhörs så snabbt som möjligt. En åklagare skriver att informationsinsamlingen varierar ”...beror bl. a. på tillgänglig info, skyndsamhetskrav, säkerhetskrav.” En annan åklagare skriver: ”Om det av tillgänglig information framgår att det kan vara lämpligt att ta in information ang. ovanstående så görs detta, annars inte. Det skall dock vägas mot värdet av att höra barnet så snabbt som möjligt.”

Kommentar

Forskare från USA och Sverige har tagit fram kriterier för vilken information åklagaren och förhørsledaren bör ha innan han eller hon förhör ett barn.⁹⁸ Det är till exempel viktigt att förhørsledaren känner till hur barnets familjeförhållanden ser ut. Han eller hon bör veta vad barnets familjemedlemmar, viktiga vänner, förskole- och skolpersonal heter och eventuella smeknamn. Då kan förhørsledaren förstå vilka barnet pratar om utan att behöva fråga barnet och därmed inte verka insatt i barnets situation. Det kan även vara viktigt att förhørsledaren vet vad barnet har för vardagsrutiner som till exempel när han eller hon är i förskolan eller på fritids. Det är även av intresse för förhørsledaren att veta vilka andra slags aktiviteter barnet har och vad de platser heter som barnet brukar befinna sig på.

---

⁹⁵ Diesen, m fl. 2001, s. 46 f.

⁹⁶ Riksåklagaren, PM 2002-07-12, s. 7.

⁹⁷ Riksåklagaren, PM 2002-07-12, s. 8.

⁹⁸ En undersökning som gjorts av Pool och Lamb 1998, se Cederborg, 2000 s. 53 f.

Förhørsledaren bör även veta hur barnet benämner olika kroppsdelar, särskilt i ärenden som rör kroppsliga övergrepp mot barnet.⁹⁹

Några av de åklagare som har svarat på frågan i Barnombudsmannens enkät om hur förhöret med barnet förbereds, skriver att det är viktigt att väga värdet av information om barnet mot värdet att förhöret ska ske kort efter det att det misstänkta brottet har anmälts. Det är visserligen viktigt att förhöra barnet så snart som möjligt för att få fram en bild av vad som har hänt. Det måste emellertid enligt Barnombudsmannens åsikt ändå finnas tid till förberedelse. Detta för att minska risken för att förhørsledaren blir påverkad av olika faktorer under själva förhöret med barnet. Det gäller att förhørsledaren är förberedd på vad som kan komma fram från barnet för att kunna skapa förutsättningar för en bra kontakt.¹⁰⁰

En annan viktig aspekt att ha i åtanke och förbereda sig för inför ett förhör med barnet är att det kan finnas vissa faktorer i själva miljön som kan distrahera barnet. Barnet vill veta saker om polisens arbete med att fånga tjuvar och undrar var polisbilarna är. Inte bara videokameran utan även ljudet från polisbilarna, polishuset och synintrycken från promenaden genom polishuset fram till förhørsrummet kan upp ta barnens uppmärksamhet under förhöret.¹⁰¹

En av de åklagare som har svarat på vår enkät skriver att barnet får göra ett besök på polisstationen dagen innan förhöret för att avdramatisera förhörssituationen. Barnombudsmannen ser det som positivt att barnet får möjlighet att komma till polisstationen innan förhöret för att kunna bekanta sig med omgivningen och ställa frågor. Vi anser att detta ökar tryggheten i förhörssituationen och att barnet känner sig respektfullt bemött, något som ökar chanserna att få en adekvat och fullständig berättelse från barnet under förhöret.

Förhörsteknik och förhørsledarens kompetens

Gällande rätt

Åklagaren kan själv hålla förhör med barnet, men vanligtvis är en polis förhørsledare. Åklagaren ger direktiv för förundersökningens genomförande (1a § FuK). Om förhöret med barnet har avgörande betydelse för utredningen av det misstänkta brottet bör under vissa förutsättningar en sakkunnig i exempelvis barnpsykologi biträda förhørsledaren vid förhöret. Barnpsykologen kan även yttra sig i efterhand över vad barnet har sagt under förhöret (19 § FuK).

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna frågan vem som vanligtvis är förhørsledare när barn 0–6 år förhörs. Det är 65 av de 68 åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät som uppger att det vanligtvis är en polis som är förhørsledare. En åklagare svarar att det vanligtvis är en åklagare som är förhørsledare. Det är två åklagare som svarar att det kan vara antingen en åklagare eller en polis som förhör barnet.

Vi frågade åklagarna om de anser att polisens kompetens är tillfredsställande när det gäller förhörstekniken vid förhör med barn 0–6 år. Det är tre femtedelar (40 av 66) som är nöjda med polisens kompetens. En tredjedel av åklagarna (22 av 66) uppger att de inte anser att

---

⁹⁹ Cederborg, 2000, s. 53 f.

¹⁰⁰ Cederborg, 2000, s.53.

¹⁰¹ Svedin, C.G., Back, C., Varför berättar de inte? Om att utnyttjas i barnpornografi, Rädda Barnen, 2003, s. 62 f.

polisens kompetens är tillfredsställande. Det är fyra åklagare som svarar både ja och nej på frågan.

I samband med frågan om polisens kompetens när det gäller förhörsteknik fick åklagarna frågan i vilken utsträckning ledande frågor används. Ledande frågor är frågor som genom sitt innehåll, sin form eller sättet för deras framställan inbjuder till visst svar (36 kapitlet 17 § 5 stycket RB)¹⁰². Över hälften av åklagarna (36 av 68) svarar att polisen använder ledande frågor ibland. En femtedel av åklagarna (14 av 68) svarar att de används ofta. Lika många svarar att ledande frågor sällan används i förhör med barn 0–6 år. En åklagare svarar att de aldrig används. Tre åklagare ger flera svar. En åklagare har kommenterat frågan och skriver: "ledande frågor är inte alltid fel. De kan vara katastrofala men kan också leda till att missförstånd rätas ut." I svaret på en öppen fråga angående problem och möjligheter vid förhör med barn 0–6 år skriver en annan åklagare så här: "Ju yngre barnet är desto svårare är det att leda in barnet på det som förhöret ska avse. Ju yngre barnet är desto oftare förekommer ledande frågor för att barnet skall förstå vad det skall prata med förhørsledaren om."

De åklagare som inte ansåg att polisens förhörsteknik var tillfredsställande vid förhör med barn 0–6 år gav sina synpunkter på bristerna i en öppen fråga. En tredjedel av de åklagare som inte ansåg att polisens förhörsteknik var tillfredsställande skriver att polisen behöver mer utbildning och kunskap bland annat om hur de ska värdera mycket unga barns svar för att kunna ställa rätt följdfrågor. En åklagare skriver:

"Inledningsvis vill jag framhålla att höra små barn är bland de svåraste uppgifter en förhørsledare kan få. Det finns flera väldigt skickliga och erfarna förhørsledare när det gäller små barn men generellt är kompetensnivån när det gäller att höra små barn alldeles för låg. Förhørsledarna saknar tillräcklig kunskap om att höra små barn, att förstå och värdera svaren och att ställa adekvata följdfrågor."

Åklagarna beskriver i de öppna svaren att de största svårigheterna vid ärenden om våld och sexuella övergrepp är att få barnen att berätta. De upplever att det är särskilt svårt att få barn under sex år att berätta om övergrepp. Åklagarna upplever också att det är mycket svårt och näst intill omöjligt att förhöra barn under tre år med de förhörsrutiner som finns idag. Det finns en brist på bra förhørsledare och barnets uppgifter är många gånger den enda bevisning som finns.

En annan åklagare skriver: "Det är ofta problem att höra små barn under 6 år – därför att de har svårt att redogöra detaljerat för vad som har hänt och när det skulle ha hänt. Vi har brist på duktiga barnförhørsledare och saknar ofta "coachning" från barnpsykolog och liknande som kan förklara hur en "typisk" 5–6 åring resonerar och vad en sådan kan förväntas kunna säga. Finns sällan bevis utöver barnets berättelse."

Åklagarna tar även upp i de öppna svaren att förhørsledarna ibland saknar kunskap om hur de ska prata med barnet. En åklagare skriver: "Ordval, grammatik och abstraktionsgrad hamnar lätt för högt." En annan åklagare skriver att förhørsledaren "Lägger orden i munnen..." och ställer "...stängda frågor, ej paus så att barnet hinner svara..." och "...flera frågor på en gång.". En åklagare skriver att bristerna i förhörsmetodiken leder till "...att barnets utsaga inte får tillräckligt högt bevisvärde."

---

¹⁰² Jämför Cederborg, 2000, s. 77 f vars definition på ledande frågor är frågor som fokuserar barnets uppmärksamhet på detaljer eller aspekter som barnet inte har nämnt (till exempel: "Hade hon en blomma på sin tröja?").

Av enkätsvaren framgår att åklagarna anser att kompetensen hos polisen kan variera från person till person. En åklagare skriver så här: "Det varierar så oerhört bland förhållarna men alla får inte kontakt med barnet eller blir lite otåliga och det slutar med ledande frågor." En annan åklagare skriver: "Det finns några mycket skickliga utredare, det finns andra som är under all kritik."

Det är fem av åklagarna som skriver att det är viktigt med personlig fallenhet för uppgiften. En av dem skriver: "Personlig fallenhet och ett genuint intresse för vad barnet försöker förmedla är ofta viktigare än kurser och utbildningar. Förmåga att skapa kontakt med barnet är det viktigaste." En annan skriver: "Alla har inte fått erforderlig utbildning. Fortbildning behövs. Dessutom krävs talang – alla kan inte lära sig att hålla förhör bra."

Ett par åklagare som har svarat på enkäten anser att en barnpsykolog egentligen borde förhöra mycket unga barn. En annan åklagare skriver: "Frågan är om inte barnpsykologer skulle kunna bidra med mer kompetens genom att medverka eller i vart fall finnas tillgängliga som "bollplank"."

Kommentar

RÅ har utfärdat riktlinjer för vad förhållaren bör tänka på vid förhör med barn. Förhållaren bör tänka på att använda ett språk som är anpassat till barnets utvecklingsnivå. Barnet måste få god tid på sig att berätta och att besvara varje fråga. Förhållaren bör också undvika egna omdömen. Vid förhör med barn är det särskilt viktigt att undvika ledande och suggestiva frågor.¹⁰³ Ledande frågor är som tidigare har sagts sådana frågor som genom sitt innehåll, sin form eller sättet för deras framställning inbjuder till visst svar (36 kapitlet 17 § 5 stycket RB). Suggestiva frågor definieras i forskning som frågor som antyder att förhållaren förväntar sig att barnet berättar om exempelvis utsatthet utan att barnet tidigare har berättat om en sådan situation.¹⁰⁴

Framförallt unga barn är känsliga och mottagliga för suggestion. Barns minnen kan precis som vuxnas vara mer eller mindre konkreta. Likaså kan de påverkas av vuxnas frågeställningar. Yngre barn kan ändå betraktas som helt kapabla att ge användbar information under förutsättning att de intervjuas på ett kompetent sätt.¹⁰⁵

Ledande frågor från förhållaren kan visserligen resultera i fler detaljer och kan ibland vara nödvändiga, men risken finns att dessa inte stämmer överens med vad barnet egentligen har upplevt. Om förhållaren ställer ledande frågor bör de efterföljas av mer inbjudande frågor och bygga vidare på detaljer som barnet har nämnt tidigare under förhöret¹⁰⁶. Barnombudsmannen anser att särskilt när det gäller de allra yngsta barnen kan det vara nödvändigt för förhållaren att använda sig av ledande frågor för att få fram detaljer i barnets berättelse.

Barnombudsmannen anser liksom forskare och vissa åklagare att ledande frågor behövs i viss utsträckning för att få detaljerade svar som kan öka trovärdigheten i barnets berättelse och därmed öka bevisvärdet av förhöret. I en annan fråga i Barnombudsmannens enkät som rör varför förundersökningar inte leder till åtal anger en sjättedel av åklagarna (12 av sammanlagt 67 svarande) att barnets berättelse många gånger är för vag och inte

---

¹⁰³ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 8.

¹⁰⁴ Cederborg, 2000, s. 78 f.

¹⁰⁵ Cederborg, 2000, s. 52.

¹⁰⁶ Cederborg, 2000, s. 78.

tillräckligt detaljrik. En vuxen kan däremot ge en mer precis och detaljrik version av hur han eller hon uppfattade händelsen själv.

När det gäller förhörsteknik finns det många olika teorier och en hel del forskning på området. De olika riktlinjerna som finns överlappar i många frågor varandra och de råd som forskningen ger på området varierar något. Det kan däremot dras vissa grundläggande slutsatser om vad som är viktigt att tänka på vid förhör med barn. Det är till exempel viktigt att förhørsledaren tar sig tid med bekantningsfasen för att barnet ska kunna få förtroende för den som håller i förhöret. Förhørsledaren ska till exempel hälsa på barnet i ögonhöjd för att få direktkontakt. Det är viktigt att förhørsledaren snabbt sätter fokus på barnet. Förhørsledaren ska avdramatisera situationen utan att artighetsprata. Han eller hon ska inge förtroende genom att vara naturlig, tydlig och genom att skapa trygghet.¹⁰⁷ Det är också betydelsefullt att barnet får veta vad som är målsättningen med intervjun utan att förhørsledaren talar om eller påstår vad barnet misstänks ha varit med om.¹⁰⁸

När förhørsledaren träffar ett barn är det viktigt att han eller hon förstår betydelsen av till exempel traumatiska upplevelser och posttraumatiskt stressyndrom och anpassar sitt förhör efter detta. Däremot ska inte förhörssituationen blandas ihop med en terapeutisk process som har helt andra syften. Med god förberedelse och god förståelse för det enskilda barnet kan förhørsledaren genom olika "framplockningsstrategier" hjälpa barnet till en hel berättelse.¹⁰⁹

Det är av stor vikt att förhørsledaren använder sig av ett språk som är anpassat efter barnets ålder och utvecklingsnivå. Meningarna ska vara korta och bestå av enkla ord. Förhørsledaren måste tänka på vilken typ av information som han eller hon frågar efter. Barn har till exempel inte samma förmåga att bedöma tidsrymder, antal upprepningar, ålder eller orsak och verkan. Därför är det ibland nödvändigt att förhørsledaren använder sig av olika alternativ eller annan typ av referensinformation för att underlätta för barnet att svara. När det gäller tidpunkter kan exempelvis förhørsledaren fråga: – Var det innan eller efter din födelsedag? När det gäller ålder kan barnet få referensinformation genom att få titta på bilder på människor i olika åldrar.¹¹⁰

Det som barnet berättar i förhören styrs och färgas i stor utsträckning av frågorna. Att förbättra metoderna kan alltså medföra att exaktheten i barnets berättelse ökar och därmed även trovärdigheten.¹¹¹ Det är särskilt svårt att hitta rätt nivå på bemötandet om det enskilda barnet har språkliga, psykologiska eller fysiska funktionshinder. Barn med språkliga funktionshinder kan till exempel få svårt att förstå vad förhørsledaren säger och dessutom få svårt att uttrycka sig utan att det uppstår missförstånd. Utredande förhör handlar oftast om att få en verbal återgivning från barnet. Mycket unga barn och barn med funktionshinder har förmodligen sämst möjligheter att bli förstådda och trodda i samband med misstankar om exempelvis sexuella övergrepp.¹¹²

Barnombudsmannen anser att det är viktigt att alla förhör som polisen håller med barn 0–6 år är av bra kvalitet. Det verkar dock finnas en stor variation när det gäller kompetens hos förhørsledarna. Det är viktigt att både åklagare och polis har utbildning i och kunskaper om hur barnförhör ska genomföras på bästa sätt. Det är också viktigt att åklagaren tar sitt

---

¹⁰⁷ Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s. 128.

¹⁰⁸ Cederborg, 2000, s. 80.

¹⁰⁹ Svedin och Back, 2003, s. 60.

¹¹⁰ Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s. 118.

¹¹¹ SOU 2000:42, s. 70.

¹¹² Cederborg, 2000, s. 140.

ansvar som förundersökningsledare och lämnar utförliga instruktioner till förhørsledaren. Några av de åklagare som har svarat på enkäten påpekar att alla förhørsledare inte är personligt lämpade för att förhöra barn. Barnombudsmannen anser att personlig lämplighet tillsammans med utbildning och kunskap ger förhørsledaren goda möjligheter att kunna genomföra bra förhör med barn.

Barnombudsmannen anser att det värt att uppmärksamma ett förslag som ett par av åklagarna gav i vår enkät. Dessa åklagare anser att en barnpsykolog/barnpsykiater eller annan expertis kan medverka vid förhör med barn 0–6 år. Enligt 19 § i FuK kan en barnpsykolog redan idag yttra sig angående det som barnet har berättat i förhöret, men också biträda vid förhöret. Barnombudsmannen ställer sig frågande till varför denna möjlighet inte utnyttjas i större utsträckning. Ett alternativ till den möjlighet som redan finns idag vore att låta barnpsykologer genomföra förhör med barn. Det kan däremot finnas nackdelar med det. Barnpsykologer har till exempel inte den kompetens som polis och åklagare har när det gäller att utreda brott.

Barnombudsmannen föreslår

- Att Rikspolisstyrelsen tillsammans med Åklagarmyndigheten ska ställa krav på att förhørsledare som förhör barn 0–6 år, som misstänks ha utsatts för vålds- eller sexualbrott, är personligt lämpliga för uppdraget samt får den utbildning och kunskap som krävs för att kunna genomföra förhör av god kvalitet.

Vilka personer kan närvara vid barnförhöret?

Gällande rätt

Vilka personer som får närvara vid ett förhör med ett barn förutom förhørsledaren finns inte särskilt reglerat i FuK. I 19 § FuK sägs som tidigare har sagts att om utsagan från ett barn har avgörande betydelse för utredningen bör, om det är av vikt med hänsyn till barnets ålder och utveckling och brottets beskaffenhet, någon som har särskild sakkunskap i barn- eller förhørspsykologi biträda vid förhöret eller yttra sig angående värdet av barnets berättelse.

Är den som förhörs under 15 år bör den underåriges vårdnadshavare vara närvarande vid förhöret. Men bara om det kan ske utan men för utredningen (23 kapitlet 10 § fjärde stycket RB). Den särskilda företrädaren och målsägandebiträdet har rätt att få finnas med vid alla förhör som hålls med barnet (3 § lag om särskild företrädare).¹¹³

I RÅ:s riktlinjer angående barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn sägs att endast förhørsledaren och barnet bör vara närvarande i förhørsrummet.¹¹⁴ Vid behov kan däremot en tolk närvara i förhørsrummet.¹¹⁵ I ett angränsande rum, ett så kallat medhörningsrum kan åklagaren, målsägandebiträdet och eventuellt försvarsadvokaten följa förhöret och ställa frågor genom förhørsledaren. En av anledningarna till att endast förhørsledaren och barnet bör finnas i förhørsrummet är att barnet inte ska bli distraherat av ytterligare medverkande utan koncentrera sig på förhørsledaren och hans eller hennes frågor.¹¹⁶

¹¹³ Enligt 3 § sista meningen i lagen om särskild företrädare för barn som hänvisar till 23 kapitlet 10 och 11 §§ RB om målsägandebiträdes närvaro vid förhör.

¹¹⁴ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 8.

¹¹⁵ SOU 2000:42, s. 71.

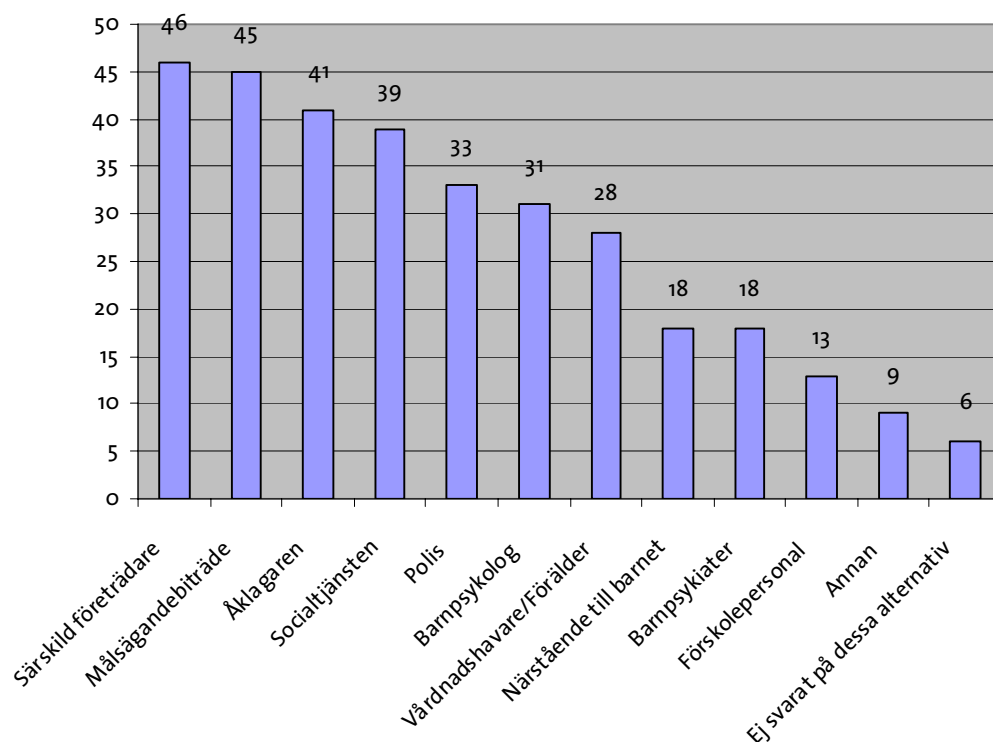
¹¹⁶ Cederborg, 2000, s. 45. SOU 2000:42, s. 71.

Den misstänktes försvarsadvokat har rätt att vara med vid förhör med bland annat målsäganden om det kan ske utan att det är till men för utredningen (23 kapitlet 10 § RB). I RÅ:s riktlinjer angående barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn sägs att det är av vikt att den misstänkte genom sin försvarar bereds tillfälle att via förhørsledaren ställa frågor till barnet.¹¹⁷ I artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR) fastslås rätten till en rättvis rättegång. Rättigheten förutsätter att den misstänktes försvarare kan ställa frågor till målsäganden när denne är vuxen. Europakommissionen har däremot uttalat att en försvarares bristande möjlighet att medverka vid ett förhör med ett utsatt barn inte utgör ett brott mot rättigheten till en rättvis rättegång.¹¹⁸ Barnets utsaga riskerar däremot att få lägre bevisvärde om den misstänktes försvarsadvokat inte har fått möjlighet att ställa frågor.¹¹⁹

Barnombudsmannens enkät

Vem kan förutom förhørsledaren och barnet vara närvarande vid förhöret?

(Flera alternativ kunde uppges. Antal.)

I Barnombudsmannens enkätundersökning har åklagarna fått frågan vem, förutom förhørsledaren och barnet, som kan vara närvarande vid förhöret. Frågeställningen har visat sig vara tvetydig eftersom det inte klart framgår av frågan att vi åsyftar vilka som får närvara i förhörsrummet. De flesta åklagare svarar vilka som får närvara i medhörningsrummet. I kommentarerna till frågan framgår i flera svar att endast förhørsledaren och barnet får vara i förhörsrummet. Åklagarna har kunnat välja flera alternativ. Nästan sju tiondelar av åklagarna (46 stycken) svarar att särskild företrädare kan närvara vid förhöret. Nästan lika många (45 stycken) svarar att målsägandebiträdet kan närvara. Tre femtedelar

¹¹⁷ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 9.

¹¹⁸ Lindqvist./ Sweden, no 26304/95.

¹¹⁹ Diesen m. fl., 2001, s. 39.

av åklagarna svarar att åklagaren kan närvara vid förhöret och nästan lika många svarar att socialtjänsten kan närvara. Något färre än hälften svarar att polis kan närvara vid förhöret.

Färre än hälften av åklagarna svarar att en barnpsykolog kan närvara och två femtedelar svarar att vårdnadshavare, förälder kan närvara vid förhöret. Lite mer än en fjärdedel, 18 stycken, anser att en närstående till barnet kan närvara, lika många åklagare anser att en barnpsykiater kan närvara. Lite mindre än en femtedel av åklagarna anser att förskolepersonal kan närvara vid förhöret. Lite mer än var tionde åklagare, 9 stycken, tycker att någon annan kan närvara. Någon annan har åklagarna angivit som försvarsadvokat eller tolk. Två åklagare svarar att en närstående till barnet kan närvara i förhørsrummet. En åklagare svarar att en barnpsykolog kan närvara i förhørsrummet.

Kommentar

Avgörande för hur många som ska finnas i förhørsrummet under förhöret borde enligt forskning och Barnombudsmannens åsikt utgå från barnets behov och perspektiv. Det gäller även frågan om någon annan, som är särskilt kunnig i fråga om förhör med barn, bör närvara i förhørsrummet. Det kan utifrån barnets behov vara nödvändigt med fler professionella i rummet men det kan även leda till att barnets utsatthet ökar. Barnet får inte utsättas för mer press än nödvändigt.¹²⁰

Barnombudsmannen anser att det är viktigt att urskilja vilka olika roller de personer har som kan närvara vid förhöret. Åklagarens funktion är att ta upp bevis som kan leda till åtal. Barnpsykolog/barnpsykiater kan bistå åklagaren i att värdera barnets berättelse och reaktioner och har även kunskaper i att samtala med barn. Socialtjänsten har till uppgift att genom barnets berättelse göra en bedömning av vilka insatser som barnet kan behöva i form av skydd och vård. Vårdnadshavare och eventuellt även förskolepersonal kan vara närvarande för att barnet behöver ett välkänt ansikte som kan stötta barnet under förhöret. Försvarsadvokatens närvaro kan behövas för att ställa frågor via förhørsledaren så att barnet får möjlighet att "bemöta" den tilltalades historia.

Barnombudsmannen anser att det är värt att uppmärksamma att så få som 9 åklagare anser att det är möjligt att försvarsadvokaten närvarar vid förhöret. Europakommissionen har visserligen uttalat att en försvarares bristande möjlighet att medverka vid ett förhör med ett utsatt barn inte utgör ett brott mot rättigheten till en rättvis rättegång i artikel 6 i EKMR.¹²¹ Men barnets utsaga riskerar som tidigare har sagts att få lägre bevisvärde om den misstänktes försvarsadvokat inte har ställt frågor till barnet under förundersökningen.¹²² Av den anledningen anser Barnombudsmannen att det är högst väsentligt att den misstänktes försvarsadvokat får närvara i medhörningsrummet. På så sätt kan försvararen ställa frågor till barnet genom förhørsledaren. Barnombudsmannen anser att Åklagarmyndigheten och advokatsamfundet bör samarbeta för att den misstänktes försvarare ska kunna ställa frågor till barnet vid förhöret utan att barnet påverkas negativt.

Det är viktigt att kvaliteten på videoförhöret blir god eftersom det är barnets enda möjlighet att komma till tals. Eftersom förhöret med barnet spelas in på video och sedan spelas upp i domstolen blir förhöret statiskt. Ingen kan i efterhand ställa frågor till barnet direkt inför rätten. Det kan däremot göras vid förhöret med den misstänkte eftersom han eller hon befinner sig i rättssalen under rättegången. Förhöret med den misstänkte blir

---

¹²⁰ Cederborg, 2000, s. 48 f.

¹²¹ Lindqvist./ Sweden, no 26304/95.

¹²² Diesen m. fl., 2001, s. 39.

dynamiskt och generellt sett mer trovärdigt eftersom han eller hon kan bemöta eventuella motargument från åklagaren.¹²³

Det finns i 19 § FuK uttryckligt lagstöd för att en barnpsykolog kan biträda förhørsledaren i förhørsrummet. Av den anledningen anser Barnombudsmannen att det är anmärkningsvärt att endast 31 stycken, färre än hälften av åklagarna svarar att en barnpsykolog kan närvara vid förhöret. Eftersom frågan inte var tillräckligt tydlig, är det heller inte säkert att de åklagare som svarar barnpsykolog menar att denne kan närvara i förhørsrummet. Barnombudsmannen anser att Åklagarmyndigheten bör utreda varför möjligheten att använda barnpsykologers expertis vid barnförhör inte används i större utsträckning.

Vid ett rundabordssamtal som Barnombudsmannen hade tillsammans med åklagare och poliser ansåg åklagarna att det vore mycket värdefullt om en åklagare kunde närvara i ett medhörningsrum under förhöret med barnet. Vid rundabordssamtalet framkom dock att bristen på tid och resurser kan göra det problematiskt för åklagaren att kunna närvara vid förhöret med barnet. I de fall den åklagare som leder förundersökningen inte kan närvara under förhöret kan möjligtvis en annan åklagare finnas där för att stötta förhørsledaren. Åklagaren kan då styra förhørsledaren att ställa de frågor som åklagaren anser viktiga ur bevishänseende. Dessutom kan åklagaren avbryta ett förhör som inte leder någonstans.¹²⁴

Barnombudsmannen anser att det vore mycket bra om åklagaren närvarar i ett medhörningsrum vid förhör med barn. Vid rundabordssamtalet med poliser och åklagare framförde en av åklagarna argumentet att det är en tidsvinst för åklagaren att närvara vid förhöret med barnet. Åklagaren behöver då inte läsa in sig lika mycket på omständigheterna i efterhand. Dessutom minskar behovet av att behöva förhöra barnet vid fler tillfällen eftersom åklagaren haft möjlighet att se till att få svar på alla frågor som han eller hon bedömt som viktiga.¹²⁵

En i forskningen omdiskuterad fråga är om en stödperson för barnet bör närvara under förhöret. Det finns inga avgörande belägg för att möjligheterna för barnet att berätta ökar om en stödperson finns med under intervjun. I vissa fall kan det naturligtvis innebära ett känslomässigt stöd att en trygg person finns med som positivt uppmuntrar barnet att berätta. (Denna person får givetvis inte vara den misstänkte.) Men risken finns att denna person kan försöka korrigera barnets redogörelse på någon punkt och bryter in och pratar i barnets ställe. Detta trots att förhørsledaren har bett vederbörande att inte säga något under själva förhöret.¹²⁶ Det kan även vara svårt för barnet att förstå att han eller hon inte kan be sin förälder (om han eller hon är stödperson) om hjälp för att komma ihåg. Det finns också en risk att barnet avstår från att berätta av omtanke eller av rädsla för den närstående.¹²⁷

Barnet och den närstående kan också fara illa av att prata om känsliga frågor. Det kan bli ansträngande för barnet om den vuxne korrigerar eller kommenterar till exempel känslomässiga reaktioner. Att en värderande vuxen är närvarande kan störa koncentrationen och hindra ett fritt berättande. Finns en närstående i rummet, kan barnet välja att undvika att berätta.¹²⁸ Om en närstående till barnet ska få närvara i förhørsrummet går inte att ge ett generellt svar på utan måste, enligt vår mening, avgöras i varje enskilt barns fall. I

---

¹²³ Diesen m. fl., 2001, s. 56.

¹²⁴ Rundabordssamtal hos Barnombudsmannen 2005-11-23.

¹²⁵ Rundabordssamtal hos Barnombudsmannen 2005-11-23.

¹²⁶ Cederborg, 2000, s. 48.

¹²⁷ Cederborg, 2000, s. 48.

¹²⁸ Cederborg, 2000, s. 48.

de fall barnet blir tryggt av en närståendes närvaro och har lättare att berätta är det givetvis bra att möjligheten finns. Vårdnadshavarens roll vid förhöret är att stötta barnet och få barnet att känna sig lugnt och tryggt. Färre än hälften av åklagarna anser att en vårdnadshavare, förälder kan närvara vid förhöret. Lite fler än hälften av åklagarna har inte svarat att en vårdnadshavare/förälder kan närvara vid förhöret. Detta är enligt Barnombudsmannens åsikt intressant att notera. Vårdnadshavaren bör nämligen närvara vid förhöret om det inte är till men för utredningen (23 kapitlet 10 § RB).

Barnombudsmannen föreslår:

- Att Åklagarmyndigheten ska verka för att barnpsykologisk expertis används i högre utsträckning vid barnförhör.
- Att Åklagarmyndigheten bör verka för att en åklagare alltid ska närvara i ett medhörningsrum vid förhör med barn som misstänks ha utsatts för vålds- eller sexualbrott.

Antalet förhör och förhörets längd

Gällande rätt

Förhör med barn får inte äga rum fler gånger än som är nödvändigt med hänsyn till utredningens art och barnets bästa (17 § FuK).

I RÅ:s riktlinjer om ärenden som rör barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn sägs att det oftast finns anledning att hålla mer än ett förhör med barnet. Det krävs bland annat för att en social kontakt ska kunna upprättas mellan förhørsledaren och barnet, och ett långt förhör är tröttande för ett litet barn. Traumatiska minnen är svåråtkomliga och det krävs tid för att minnas. Det barnet berättar är dessutom ibland skuldbelagt och barnet förstår att det kan få stora konsekvenser för familjen. RÅ menar även att kontrollfrågor kan behöva ställas för att bedöma tilltron till barnets uppgifter. Om motsägande uppgifter framkommer under utredningen är det viktigt med kompletterande förhör.¹²⁹

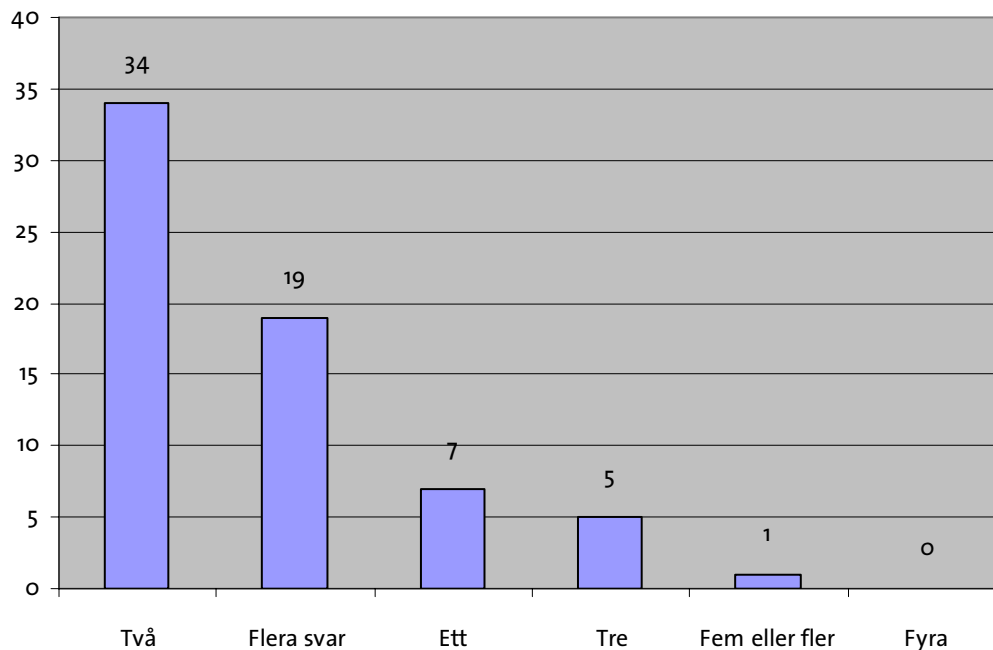
---

¹²⁹ Riksåklagarens PM, s. 9.

Barnombudsmannens enkät

Hur många förhör hålls vanligtvis med barnet?

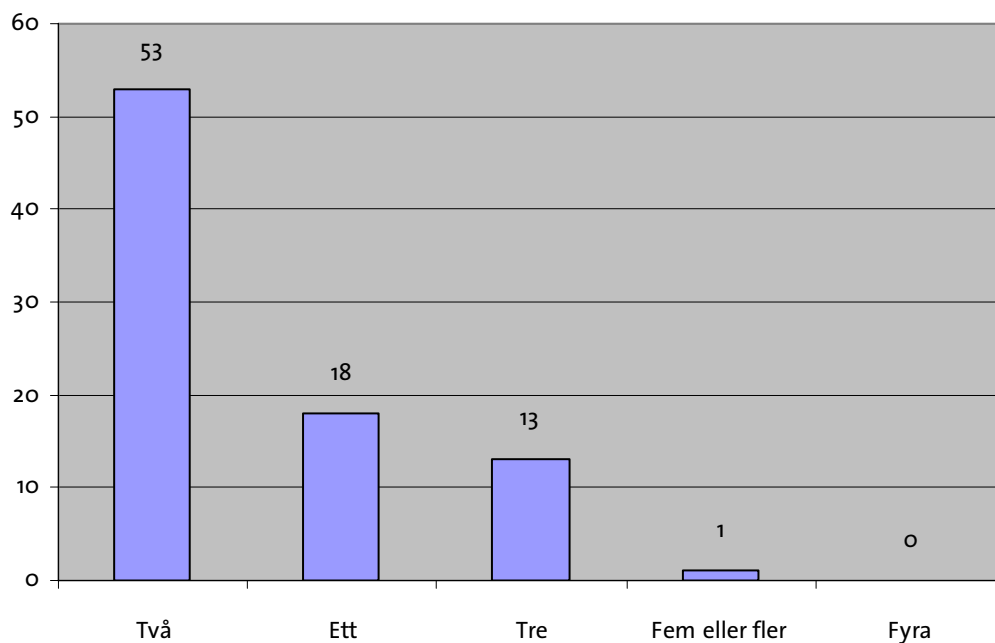
(Diagram version 1. Antal.)

Åklagarna fick i Barnombudsmannens enkät svara på hur många förhör som vanligtvis brukar hållas med barn 0–6 år. Drygt två tredjedelar av åklagarna anger att det brukar hållas två förhör med barnet. Fler än en fjärdedel av åklagarna angav flera alternativ. En fjärdedel uppger att det vanligtvis hålls ett förhör och knappt en femtedel uppger att det brukar hållas tre förhör med barnet. En åklagare svarar att det vanligtvis hålls fem eller fler förhör.

Hur många förhör hålls vanligtvis med barnet?

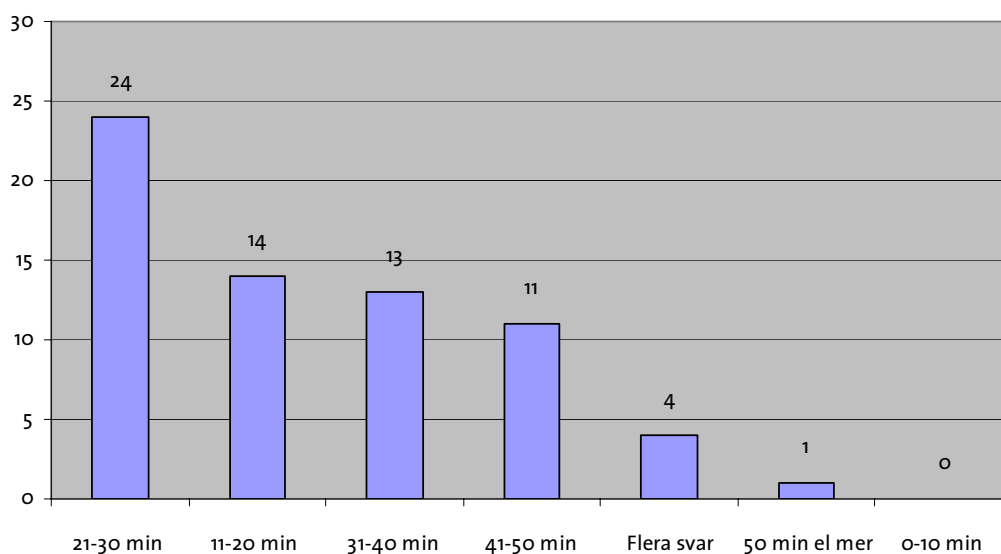
(Diagram version 2. Antal.)

Eftersom nitton åklagare har kryssat i flera svarsalternativ, redovisas svaren även som en flervalsfråga. Tre femtedelar av svaren visar att det vanligtvis hålls två förhör med barnet. En fjärdedel av svaren visar att det vanligtvis hålls ett förhör och knappt en femtedel av svaren visar att det vanligtvis hålls tre förhör med barnet. Det finns endast ett svar på alternativet att det vanligtvis hålls fem eller fler förhör.

Hur långt är förhöret med barnet vanligtvis?

(Antal)

Åklagarna fick i Barnombudsmannens enkät också svara på frågan ”Hur långt är förhöret med barnet vanligtvis?” Över en tredjedel av åklagarna svarar att förhöret vanligtvis pågår i 21–30 minuter. En femtedel svarar att det pågår i 11–20 minuter. Nästan en femtedel uppger att förhöret pågår i 31–40 minuter och nästan en sjättedel av åklagarna svarar 41–50 minuter. En åklagare anger att förhöret vanligtvis pågår i 50 minuter eller mer. Fyra åklagare anger fler alternativ än ett.

Åklagarna har i en öppen fråga beskrivit de problem och möjligheter som finns vid förhör med barn 0–6 år. Fem åklagare har tagit upp att barn under 6 år inte orkar med långa förhör. En åklagare skriver: ”Vissa förhørsledare håller alldeles för långa och tröttande förhör. Svårt med små barns koncentration.” En annan skriver: ”Barn under 6 år orkar inte koncentrera sig så länge, det kan därför vara bättre med många korta förhör.”

Kommentar

Barnombudsmannen ser det som positivt att en fjärdedel av åklagarna har angett fler än ett svar på frågan om hur många förhör som vanligtvis hålls. Vi tolkar detta som att det finns en flexibilitet hos åklagarna och att åklagarna bedömer behovet av antalet förhör i varje enskilt fall.

Det är viktigt att barnet känner förtroende inför förhørsledaren för att han eller hon ska kunna berätta om traumatiska händelser. Ofta behöver barnet fler förhörstillfällen för att kunna närma sig händelsen.¹³⁰

Hur många förhör som bör hållas med ett barn råder det i forskningen delade meningarna om. Många forskare anser att det bör hållas fler än ett förhör. Carl-Göran Svedin är överläkare och professor vid avdelningen för barn- och ungdomspsykiatri vid Lunds universitet och Christina Back är socionom och legitimerad psykoterapeut. De beskriver till exempel att förhör med barn är som att ”skala en lök”. Barn drar sig i det längsta för att berätta om

¹³⁰ Svedin, Back, 2003, s. 61 f.

övergreppshandlingar som är associerade med starka skamkänslor och olust eller äckel. Avslöjandet under förhören är en process över tid i ett eller i en serie av förhör. Barn berättar med andra ord generellt sett det som de upplever som mest kränkande sist.¹³¹

Enligt både amerikansk och svensk forskning finns det olika faktorer som påverkar om det behövs flera förhör eller bara ett. Ju yngre barnet är och ju närmare det står förövaren känslomässigt desto mer sannolikt är det att det behövs fler förhör och att förhørsledaren måste betrakta barnets berättelse som en process.¹³²

Det bör påpekas att det finns risk för att felaktiga uppgifter kan komma fram vid upprepade förhör. Ju fler gånger som barnet utfrågas desto större är risken att felaktig information smyger sig in i barnets vittnesmål.¹³³ Det förekommer att barn som från början har lämnat detaljerade och trovärdiga redogörelser om övergrepp senare berättar osannolika berättelser om fler övergrepp och förövare. Från en psykologisk synpunkt kan detta förlopp vara fullt förståeligt. Det saknas skäl att ifrågasätta barnets trovärdighet eller tillförlitligheten i den första berättelsen på grund av att berättelsen förändras i senare förhör. Senare berättelser som barnet ger kan ses som ett utlopp av ohanterliga känslor och stress som röjandet av övergreppen har givit upphov till.¹³⁴ De senare berättelserna kan därför inte användas som bevisning.

Barnombudsmannen anser att det är viktigt att åklagaren är flexibel när det gäller antalet förhör med barn 0–6 år. I den flexibiliteten måste hänsyn tas till att fler förhör kan leda till felaktiga uppgifter. Men det kan även innebära att det barnet inte orkade berätta i det första förhöret kan komma fram i ett senare. Har barnet träffat förhørsledaren mer än en gång ökar barnets förtroende för honom eller henne. Enligt Barnombudsmannen är förtroende viktigt när ett barn ska berätta om något som är svårt.

Det är enligt Barnombudsmannens åsikt inte bara viktigt att åklagaren är flexibel när det gäller antalet förhör med ett barn som har utsatts för ett vålds- eller sexualbrott. Barnet förväntas plocka fram traumatiska minnen under förhöret. Av den anledningen måste åklagaren även anpassa förhörets längd till hur länge det enskilda barnet orkar delta i ett förhör. Det är svårt att ange någon längd för hur långt ett förhör med ett yngre barn bör vara. I RÅ:s riktlinjer för ärenden rörande barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn uttrycks bara att långa förhör är tröttsamma för unga barn.¹³⁵ I litteraturen har det angetts att barn som är mellan 5–7 år inte bör förhöras längre tid än 30–40 minuter i följd.¹³⁶

Barnombudsmannen ser det som positivt att de flesta åklagare svarar att förhören pågår mellan 21 och 40 minuter. Forskare anser att det generellt sett är bättre för barnet att hålla flera korta förhör än ett långt förhör. Unga barn har som tidigare sagts svårt att hålla fokus, särskilt om han eller hon måste minnas något som är obehagligt.¹³⁷ Barnombudsmannen anser emellertid att det är viktigt att såväl förhörets längd som antalet förhör anpassas efter det enskilda barnets förutsättningar.

Barnombudsmannen anser också att åklagarens roll under förhöret måste tydliggöras. Åklagaren måste ge tydliga riktlinjer till förhørsledaren hur långt förhöret bör vara. Vi har

---

¹³¹ Svedin, Back, 2003, s. 61.

¹³² Svedin, Back, 2003, s. 75.

¹³³ Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s. 142.

¹³⁴ Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s. 125.

¹³⁵ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 9.

¹³⁶ Dahlström-Lannes, M, Mot dessa våra minsta, 4 uppl., Rädda Barnen, Gummessons tryckeri AB, 1994, s.135.

¹³⁷ Svedin, Back, 2003, s. 61.

tidigare föreslagit att en åklagare bör finnas med i ett medhörningsrum under förhöret. Vid det rundabordssamtal som vi hade med ett antal åklagare och poliser framkom att det kan vara svårt för förhørsledaren att fatta beslut om att avsluta förhöret. Om åklagaren befinner sig i medhörningsrummet kan han eller hon avsluta förhöret i tid och avgöra om det behövs fler förhör för att komplettera barnets berättelse.¹³⁸

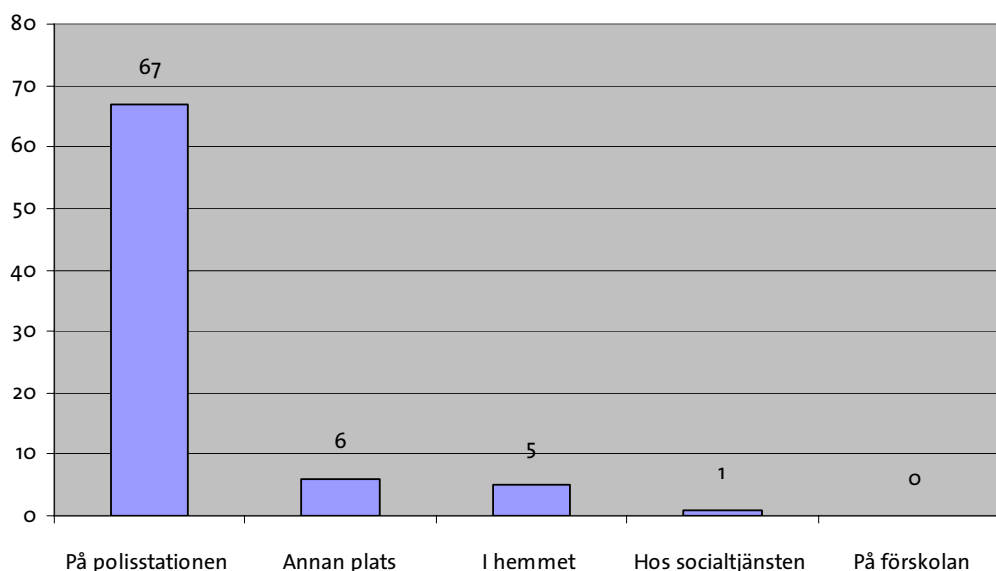
Platsen för förhöret

Gällande rätt

Enligt 17 § FuK ska förhör med barn planeras noga och det får inte väckas uppseende kring förhöret. Förhöret ska genomföras så att det inte uppkommer fara för att den som förhörs tar skada enligt 17 § FuK. Särskild varsamhet ska iakttas om förhöret rör sexuallivet, vilket innebär att förhöret inte får göras mer ingående än omständigheterna kräver.

Var förhörs barnet vanligtvis?

(Flera alternativ kunde uppges. Antal.)

I Barnombudsmannens enkät har åklagarna svarat på frågan var barnet vanligtvis förhörs. Frågan var en flervalsfråga. Alla åklagare utom en svarar att barnet vanligtvis förhörs på polisstationen. Det är fem åklagare som svarar att barnet även kan förhöras i hemmet. En åklagare svarar att barnet även kan förhöras hos socialtjänsten. Det är knappt en tiondel av åklagarna som svarar att barnet förutom på polisstationen kan förhöras på annan plats. De platser som dessa åklagare har angivit är att barnet exempelvis kan förhöras på brottsplatsen eller på Barnkriscentrum (i Malmö).

De åklagare som har angivit flera alternativa platser för förhöret har fått svara på frågan "Var fungerar förhöret enligt din uppfattning bäst?" Av de sju åklagare som har svarat på frågan tycker tre att förhören fungerar bäst på polisstationen och tre stycken tycker inte att det är någon skillnad mellan alternativen. En av åklagarna anser att förhöret blir bäst om det genomförs i hemmet där miljön är bekant för barnet. En åklagare skriver: "Det beror på omgivningen och barnet självt."

¹³⁸ Rundabordssamtal hos Barnombudsmannen, 2005-11-23.

Åklagarna har i en öppen fråga fått beskriva de problem och möjligheter som finns med förhörmiljön för barn 0–6 år. De flesta åklagare beskriver att det är svårt att få barnet att berätta. Det är även svårt att få barnet att förstå vad barnet ska berätta om. En åklagare nämner att det är särskilt svårt att förhöra ett barn som inte behärskar svenska eller sitt modersmål. Vidare anger de flesta åklagare att barnet ofta har svårt att sitta stilla och orkar inte med något längre förhör. En del barn tycker att miljön på polisstationen är skrämmande. Ett problem som ett par åklagare beskriver är att barnet kan vara lite nervöst och uppskruvat när det kommer till polisstationen och får då svårt att koncentrera sig på att berätta.

En åklagare beskriver förhörmiljön på polisstationen på följande sätt: "Barnet är mer fokuserat på att det är på polisstationen, avbryter ställer egna frågor t ex, var finns de riktiga poliserna, har ni fängelse i källaren, mamma har sagt att man bara får vatten och bröd, var finns tjuvarna etc."

Ett mindre antal åklagare anser att den bästa förhörmiljö för barn är på Barnkriscentrum i Malmö, där alla aktörer är samlade på en plats. Det gör att barnet inte behöver åka runt till olika ställen utan han eller hon kan istället få all hjälp vid ett och samma tillfälle. Två åklagare tycker att den bästa platsen för förhör är brottsplatsen, barnet har då lättare att beskriva händelsen.

En åklagare har i svaret på en öppen fråga skrivit följande angående platsen för förhöret: "Neutral miljö föranleder färre distraktionsmoment. Hemtam miljö kanske gör att barnet har lättare att prata. Det kanske inte är så bra att "besudla" vardagsmiljön med något otäckt. Bättre att prata av sig hos polisen. Jag ser verkligen fram emot de satsningar som verkar göras med barnens hus där det både finns vettiga förhörslokaler, läkare och annat som behövs så barnet slipper "fösas" runt i olika främmande miljöer."

Kommentar

Det finns inga bestämmelser i RB eller i FuK som reglerar var ett förhör ska hållas. Förhöret måste därmed inte hållas på polisstationen, utan kan mycket väl hållas på en annan plats om det är lämpligare. Förhör kan hållas i barnets hem, men kan hindras av praktiska skäl som att videoupptagningen försvåras.¹³⁹ Att besöka platsen där händelsen ägde rum och där hålla förhöret kan ge goda resultat. Det är då viktigt att förhöret dokumenteras med videokamera precis som vid ett förhör på polisstationen. Om övergreppet skett i den misstänkte förövarens bostad krävs ett beslut om husrannsakan för att kunna genomföra förhöret där.¹⁴⁰ Att hålla förhör med barnet på platsen för brottet kan medföra att barnet minns händelsen tydligare. De yngsta barnen har lättare att minnas om de befinner sig där händelsen utspelade sig, ledtrådar kan även hjälpa barnet att minnas.¹⁴¹

En del barn tycker däremot att det är tryggt att få komma till polisstationen och berätta om sina upplevelser. Andra barn tycker att det är svårt att berätta i en främmande miljö och föredrar att höras i en bekant miljö som till exempel i hemmet eller på dagis. Om polisstationen ligger långt ifrån barnets hem kan det vara påfrestande för barnet att behöva åka långt för att förhöras, då kan det vara bättre att förhöret hålls hemma hos barnet. Det

---

¹³⁹ Sutorius, Kaldal, 2003, s. 234.

¹⁴⁰ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 8.

¹⁴¹ Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s. 114 f.

viktiga är att polisen är öppen för att hålla barnförhöret på den plats som passar bäst för barnet i det enskilda fallet.¹⁴²

Barnombudsmannen anser att det inte generellt kan sägas att en plats för förhöret är att föredra framför en annan. Vi anser att förhör med barn kan hållas på polisstationen om barnet känner sig tillräckligt tryggt där för att våga berätta om övergreppen. Eftersom barn har lättare att minnas om de får ledtrådar för att plocka fram händelser kan det emellertid hjälpa barnet att berätta om förhöret på hålls själva brottsplatsen,. Förhör kan även hållas i hemmet, på förskolan eller i någon annan välkänd miljö för barnet om han eller hon tycker att det är lättare att berätta där. Det viktiga är att se till barnets bästa och på vilken plats det enskilda barnet får bäst förutsättningar att berätta. I bedömningen av barnets bästa måste man se till vilka konsekvenser det får för barnet att berätta i ett förhørsrum, på brottsplatsen eller i sitt hem. Enkäterna visar att nästan alla förhör med barn hålls på polisstationen, vilket förmodligen inte är till alla barns bästa. Barnombudsmannen anser som tidigare har sagts att det ska finnas möjligheter till flexibilitet kring förhörssituationen. Förhörsmiljön ska anpassas efter vad som är bäst för varje enskilt barn. Det måste alltid ske en bedömning i varje enskilt fall.

Men för att kunna upprätthålla ett rättssäkert förfaringsätt måste det finnas praktiska möjligheter att hålla förhör på en annan plats än på polisstationen. Barnombudsmannen anser att det ska finnas teknisk utrustning som är flyttbar på alla polisstationer och den ska hålla samma goda kvalitet som utrustningen i förhørsrummet. Det finns visserligen problem med att hålla förhör utanför polishuset eftersom det inte finns någon möjlighet till medhörning för andra eventuella medverkande. Det kan innebära att det kommer att finnas många människor i anslutning till förhöret. Detta är något som barnet kan uppleva som distraherande, men även obehagligt och påfrestande.

Barnombudsmannen anser:

- Att åklagare, polis och advokater alltid, i varje enskilt fall, ska diskutera vilken plats och i vilken miljö barnet ska förhöras utifrån principen om barnets bästa.
- Att Rikspolisstyrelsen ska verka för att det finns teknisk utrustning som är flyttbar på alla polisstationer så att förhör med barn kan hållas på andra platser än i förhørsrummet.

Förhörsmiljön

Gällande rätt

Den fysiska miljön påverkar den psykosociala miljön och därmed även barnets benägenhet att berätta. Det finns däremot inga regler kring hur den fysiska förhörsmiljön bör se ut. Enligt RÅ:s riktlinjer för ärenden rörande barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn ska förhöret präglas av hänsyn till barnets bästa. Barnet ska ges goda förutsättningar att berätta om sina upplevelser.¹⁴³

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick de åklagare som svarade att barnet förhörs på polishuset även svara på frågan vad barnet passerar på väg till förhørsrummet. Flertalet av dessa åklagare svarar att barnet passerar en reception och korridorer med tjänsterum i polis-

---

¹⁴² SOU 2000:42, s. 72.

¹⁴³ Riksåklagarens PM, 2002-07-12, s. 8.

huset. En åklagare berättar att förutom polishusets reception och fikarum passerar barnet två dockor i full storlek som är utklädda till poliser i uniform. Åklagaren skriver att dessa två dockor kan upplevas som skrämmande för ett barn som ska förhöras. Några få åklagare beskriver en miljö på polishuset, där förhørsrummet är avskilt från övriga delar av polisstationen, det finns ett lekrum, och förhørsledaren tar sig tid att prata med barnet för att avdramatisera förhöret. En av dem skriver så här: "Kafeteria, reception och några kontorsrum. Men innan förhöret brukar förhørsledaren oftast ta runt barnet och visa dem hela huset, berätta om sitt arbete och svara på frågor från barnet om det behövs. Därför är miljön som sådan inte obekant för barnet när förhöret börjar."

I enkäten har åklagarna vidare fått svara på frågan vad som finns i förhørsrummet. Alla åklagare beskriver hur förhørsrummet är inrett, oftast med två stolar eller fåtöljer och ett bord. En åklagare skriver: "Inrett med vanliga möbler, soffa, stol, bord etc. Inte ett tjänsterum." En annan åklagare skriver: "Barnleksaker och "snälla" möbler."

Ett fåtal åklagare anger uttryckligen att förhørsrummet är barnanpassat och hälften av åklagarna säger att det finns leksaker i rummet. Fler än var tionde åklagare nämner att barnet har tillgång till ritblock eller papper och kriter eller pennor. En åklagare säger att barnet får papper och pennor om man tror att barnet kan berätta genom att rita. En åklagare berättar att stolarna i förhørsrummet är obekväma och alldeles för höga.

En åklagare beskriver förhörsmiljön på polisstationen såhär: "Först finns ett rum där barnet och förhørsledaren bekantar sig lite med varandra. Där finns kramdjur och leksaker för barn i olika åldrar och soffa och stolar och bord. I själva förhørs-video-rummet finns 2 gröna snurrfåtöljer och ett litet bord. En polismulle och dockor kan tas fram vid behov."

På frågan om det finns möjlighet för en förälder eller annan stödperson att vänta på barnet i anslutning till förhørsrummet svarar i stort sett alla (63 av 67) åklagare att det finns tillgång till väntrum. Endast två åklagare svarar att det saknas väntrum.¹⁴⁴

Ett mindre antal åklagare nämner att det finns problem med den tekniska utrustningen, framförallt att kameran inte når hela rummet. En åklagare berättar att kameran är fast och endast filmar i en riktning. Eftersom barnet ofta rör sig i rummet under förhöret är det viktigt att kameran är rörlig och har en bred räckvidd.

Ett flertal åklagare upplever att det är en svår avvägning att bedöma hur förhørsrummet ska vara utformat. Å ena sidan är det bra om förhørsrummet är barnanpassat och det finns leksaker så att barnet ska känna sig tryggt och våga berätta, å andra sidan är det bra om det inte finns för mycket som kan distrahera barnet i rummet så att barnet kan fokusera på förhöret och svara på frågorna.

En åklagare uttrycker det med följande ord: "Miljön bör vara lugn och inte avleda barnets uppmärksamhet men samtidigt måste det vara tillräckligt tilltalande för att barnet skall vilja följa med in och vilja slå sig ner i stolen (fåtöljen)."

Kommentar

Det är svårt att separera den fysiska förhörsmiljön från den psykosociala miljön. Den fysiska förhörsmiljön påverkar barnets psykiska förutsättningar att kunna berätta under förhöret. De åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät har inte separerat den fysiska

---

¹⁴⁴ Två åklagare har angivit båda svarsalternativen.

och psykosociala förhörsmiljön från varandra. Åklagarna beskriver framförallt problem i förhörsmiljön som kan kopplas till den psykosociala miljön.

En god förhörsmiljö är enligt Barnombudsmannen mycket viktigt för att ett barn ska vilja och orka berätta om sina upplevelser. Det är viktigt att barnet vid sin promenad genom polishuset inte passerar saker och miljöer som kan verka skrämmande eller distraherande. Exempelvis är det olämpligt att barnet passerar tavlor föreställande vapen, rum med blodiga kläder eller poliser i uniform med vapen. Det är viktigt att uppmärksamma vad som finns på vägen till det rum där förhöret ska hållas. Det finns exempel på förhörssrum som har varit placerade i polisens lokaler så att barnet måste passera väggar där det hänger bilder från tekniska undersökningar föreställande lemlästade människor.¹⁴⁵

För att kunna genomföra bra barnförhör är det viktigt att barnet känner sig tryggt i förhörssituationen och får förtroende för den som håller i förhöret. De flesta av åklagarna svarar i Barnombudsmannens enkät att förhörssrummen brukar vara inredda med två fåtöljer eller en soffa och en fåtölj, ett bord och lite leksaker och någon prydnadsak eller blomma. Förhörssrummen är utrustade med videokamera och vissa rum har även en fönsterruta till medhörningsrummet där de övriga nämnda aktörerna kan följa förhöret.

I en undersökning utförd av Kommittén mot barnmisshandel ger polis och åklagare en egen beskrivning av hur en god förhörsmiljö ska vara. Rummet ska ligga avskilt från andra arbetsrum och vara utrustat med teknisk utrustning som har hög kvalitet. Kameran ska vara diskret placerad och rörlig så att den kan följa barnet. Eftersom barnet sällan är helt stilla under förhöret är det viktigt att den tekniska utrustningen fungerar väl. Det är till exempel vanligt att barnet gömmer sig under möbler eller gömmer sig i sina kläder när barnet känner rädsla eller skuld eller skam. Kameran måste kunna följa barnet och ljudupptagningen måste kunna spela in svaga ljud. Förhørsledaren ska kunna koncentrera sig helt på förhöret och förlita sig på att utrustningen fungerar. Förhörssrummet ska helst vara möblerat med mjuka fåtöljer och ett bord. Det ska finnas så få detaljer som möjligt, då dessa kan vara distraherande för barnet. Förhörssrummet ska vara ljudisolerat och det ska finnas ett angränsande väntrum som har pentry och toalett. Barnet ska ha tillgång till leksaker. Miljön ska vara vardaglig och upplevas som behaglig och lugn så att barnet känner sig tryggt att berätta.¹⁴⁶

Den bästa förhörsmiljön ska vara lugn, avskild och anpassad till barn. Det får även gärna finnas ett bekvämt väntrum med leksaker och tillgång till toalett. Själva förhörssrummet ska vara enkelt möblerat och inrett. Det är viktigt att barnet inte distraheras av olika föremål, det kan räcka med ett bord och stolar och plats för videoutrustningen.¹⁴⁷

Enligt Kommittén mot barnmisshandels undersökning hade de flesta polisstationer tillgång till ett särskilt förhörssrum för barn. Enligt undersökningen var hälften av de tillfrågade poliserna och åklagarna nöjda med förhörssrummen vad gäller möblering och den tekniska utrustningen. Den andra hälften ansåg att deras förhörssrum hade brister och att bristerna berodde på att det saknades resurser.¹⁴⁸ Ytterligare undersökningar visar också att det finns stora skillnader mellan olika polisstationer, vissa polisstationer har avancerad teknisk

---

¹⁴⁵ Rikspolisstyrelsen, Brott mot barn – En inventering i 10 polismyndigheter, 2002, s. 41 f.

¹⁴⁶ SOU 2000:42, s. 71.

¹⁴⁷ Cederborg, 2000, s. 45 f.

¹⁴⁸ SOU 2000:42, s. 70 f.

utrustning medan andra polisstationer har omodern utrustning där förhørsledaren måste byta videobanden under förhöret.¹⁴⁹

En undersökning gjord av Svedin och Back beskriver hur förhörsmiljön oftast ser ut och hur barn upplever mötet med förhørsledaren och miljön på polisstationen. De barn som ska förhöras passerar oftast långa korridorer och tjänsterum. Undersökningen visar att informationen till barnet om förhöret ofta är mycket bristfällig. Förhørsledaren tar relativt kort tid på sig att bygga upp ett förtroende med barnet och berättar inte i önskvärd utsträckning om hur förhöret kommer att gå till. När barnet kommer till förhör finns det många saker på polisstationen som distraherar dem och frågor väcks oftast hos barnet. Barnen i undersökningen ställer många frågor bland annat kring polisernas arbete.¹⁵⁰

Av svaren på Barnombudsmannens enkät framgår att barn som ska förhöras ofta får gå genom långa korridorer och passera många arbetsrum. Barnombudsmannen anser att det bör finnas ett särskilt förhörtrum för barn på varje polisstation. Rummet bör ligga avskilt och barnet ska om möjligt inte behöva passera den övriga polismiljön. Vad det gäller förhörsmiljöns utformning, anser vi, att det måste finnas en balans. Rummet bör vara barnanpassat på så sätt att det finns bekväma fåtöljer i barnets höjd. Det bör finnas leksaker som kan tas fram vid behov och ritblock och kriterior om barnet har lättare att berätta genom att rita.

Barnombudsmannen anser att den tekniska utrustningen i förhörtrummet och den flyttbara utrustningen bör hålla en mycket hög kvalitet. Kameran bör vara rörlig och fånga in barnet vart än barnet befinner sig i rummet. Ljudupptagningen bör vara känslig även för svaga ljud. Vi anser att det är oroande att kvaliteten på den tekniska utrustningen varierar på olika polisstationer, vilket ger förhöret med barnet olika tyngd som bevismedel beroende på var i landet barnet bor.

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna frågan om det finns möjlighet för en förälder eller annan stödperson att vänta på barnet i anslutning till förhörtrummet. Nästan alla åklagare svarar att det finns ett väntrum i anslutning till förhörtrummet vilket vi anser är glädjande. Det finns däremot fortfarande polisstationer som saknar väntrum till förhörtrummet. Barnombudsmannen anser att det ska finnas väntrum på alla polisstationer. Väntrummet är till för att en väntande förälder eller annan stödperson ska kunna finnas i närheten av barnet så att barnet känner sig tryggt. Men väntrummet kan också fylla en funktion för barnet innan förhöret. Innan förhöret kan förhørsledaren och barnet bekanta sig i väntrummet, vilket en åklagare har beskrivit. Barnet kan leka medan det väntar på att förhöret ska hållas.

Barnombudsmannen ser mycket positivt på utvecklingen med de försök till Barnahus som idag finns i Malmö, Stockholm, Linköping, Göteborg, Sundsvall och Umeå. Det blir lättare att anpassa den fysiska miljön efter barnets behov eftersom vuxna inte förhöras på Barnahus. Hela verksamheten är till bara för barnet. Genom att förhöret, läkarundersökningen och eventuell behandling genomförs på samma plats vid samma tillfälle behöver barnet inte heller slussas mellan olika platser och personer. Vi hoppas att det på sikt ska kunna finnas fungerande Barnahus på flera orter i landet (Mer information om projektet Barnahus finns under kapitlet Samverkan).

---

¹⁴⁹ SOU 2000:42, s. 70 f, samt Rikspolisstyrelsen, 2002, s. 39

¹⁵⁰ Svedin, Back, 2003, s. 62.

I rätten att komma till tals enligt artikel 12 i barnkonventionen ingår rätten till information. Barnombudsmannen anser att barnet har rätt att få information om förhöret, hur det kommer att gå till och allt annat som barnet vill veta med anledning av förhöret. Ett barn kan ha många frågor när det kommer till polisstationen, det är viktigt att förhållningsledaren tar sig tid med barnet innan förhöret, för att besvara frågor. Barnombudsmannen anser att varje polismyndighet, åklagare och barnets företrädare bör ha rutiner för att barnet får information och möjlighet att ställa frågor om förhöret innan förhöret genomförs.

Barnombudsmannen föreslår

- Att regeringen uppdrar åt Rikspolisstyrelsen att verka för att varje polisdistrikt ska ha ett särskilt förhållningsrum för barn som ligger avskilt från den övriga verksamheten och med ett angränsande väntrum.

Barnombudsmannen anser

- Att Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten ska verka för att den tekniska utrustningen som används vid förhör på landets polisstationer kvalitetssäkras.
- Att Åklagarmyndigheten, Advokatsamfundet och Rikspolisstyrelsen ska inrätta rutiner för hur barnet ska få sin rätt till information tillgodosedd innan förhör.

Åklagarens beslut

Förundersökningar som leder till åtal

Gällande rätt

När förundersökningen avslutas ska åklagaren meddela beslut om att väcka åtal eller inte (23 kapitlet 20 § RB).¹⁵¹ Åklagaren kan också fatta beslut i ett tidigare skede om att förundersökningen ska läggas ned (23 kapitlet 4 § andra stycket RB). Åklagarens arbete utgår bland annat från objektivitetsprincipen. Objektivitetsprincipen innebär att åklagaren under förundersökningen inte bara ska beakta de omständigheter som talar emot den misstänkte utan även eventuella bevis som talar till den misstänktes fördel (23 kapitlet 4 § RB).

Vid en nedläggning av förundersökningen använder åklagarna vanligtvis en motivering med innebörden att brott ej kan styrkas.¹⁵² Andra motiv till nedläggning av förundersökningen kan vara att det framkommer att något brott inte har begåtts eller att brottet är preskriberat. Det kan innebära att åklagaren inte har hittat någon som är misstänkt eller om åklagaren kommer fram till att den misstänkte är oskyldig. Förundersökningen kan också läggas ned på grund av att spaningsresultat eller spaningsunderlag saknas. En annan anledning kan vara att åklagaren anser att bevisen mot den misstänkta gärningsmannen inte är tillräckligt starka för att låta saken prövas av domstol. Utöver det kan förundersökningen läggas ned om åklagaren kan förutsätta att ett åtal skulle leda till åtalsunderlåtelse.¹⁵³

Vid vålds- och sexualbrott i allmänhet handlar bevisprövningen i stor utsträckning om att värdera utsagor då inte sällan ord står mot ord. Det räcker inte att målsäganden är mer trovärdig än den misstänkte. För en fällande dom i ett brottmål förutsätts att rätten genom den samlade utredningen i målet finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den åtalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last.¹⁵⁴ HD har gett sin definition på vad som ska anses vara en trovärdig berättelse i rättsfallet NJA 1993 s 616. HD uttrycker att berättelsen ska vara klar, sammanhängande och detaljerad. Berättelsen ska helst inte innehålla punkter som verkar svårförklarliga eller på annat sätt väcker tveksamhet om trovärdigheten hos berättaren. När det gäller vålds- och sexualbrott mot mycket unga barn (0–3år) har det ställts krav på ytterligare bevisning. HD har uttalat att endast barnets berättelse inte är tillräckligt som bevisning. Bara i de fall berättelsen kan få klart stöd av annan utredning kan man döma den misstänkte för brottet.¹⁵⁵

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna uppskatta hur stor del av förundersökningarna, som rör vålds- och sexualbrott mot barn (0–6 år), som leder till åtal där de arbetar. Av de 53 åklagare som svarade på frågan anger 13 stycken att 0–10 procent av förundersökningarna leder till åtal. Det är 12 åklagare som anger 11–20 procent och lika många som anger att 21–30 procent av förundersökningarna leder till åtal. Det är 6 åklagare som anger svaret 31–40 procent och 4 åklagare anger 41 procent eller mer.¹⁵⁶ Svaren har en stor spridning och det framgår av enkätsvaren att åklagarna ibland är osäkra. Vissa svar

¹⁵¹ Vid vålds- och sexualbrott mot barn är det som tidigare har sagts i regel alltid en åklagare som är förundersökningsledare. ÅFS 2005:9 s. 3. FAP 403-5, s. 3.

¹⁵² Framgår av både forskning, (Diesen m. fl. , 2001, s. 49.) samt svaren på Barnombudsmannens enkät.

¹⁵³ Diesen m. fl. , 2001, s. 49.

¹⁵⁴ NJA 1980 s. 725, NJA 1992 s. 446.

¹⁵⁵ NJA 1994 s. 268.

¹⁵⁶ Fem åklagare har angivit fler svar än ett.

åtföljdes av kommentarer som: "tror jag" och "ren uppskattning". En åklagare skriver: "Jag har varit i kontakt med polisen inom det distriktet i vilket vi arbetar men inte heller deras statistiker kan ta fram dylik statistik."

Kommentar

HD har genom prejudikat, från 1980 och framåt, fastställt att beviskravet i brottmål bör definieras som att brottet ska vara "ställt utom all rimlig tvivel". Kravet innebär att domen ska bli fällande endast i de fall det inte föreligger något rimligt tvivel om att åklagarens beskrivning av gärningen utgör den enda godtagbara förklaringen till fakta i målet.¹⁵⁷ För att kunna fälla en misstänkt i ett brottmål råder det med andra ord höga beviskrav, vilket Barnombudsmannen inte ifrågasätter. Barnombudsmannen är medveten om att vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen är svåra att utreda men anser att dessa brott måste ha en hög prioritet. Under Barnombudsmannens rundabordssamtal med ett antal åklagare och poliser framkom att vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen har låg status. Detta anser vi är mycket beklagligt. Barnombudsmannen vill påminna om att Sverige i och med ratificerandet av barnkonventionen bland annat har åtagit sig att vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barn mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, däribland misshandel och sexuella övergrepp (artikel 19). Det måste finnas en hög ambition från rättsväsendet att alla vålds- och sexualbrott som begås mot barn kan klaras upp.

När det gäller vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen leder allt för få förundersökningar till att åklagaren beslutar sig för att väcka åtal.¹⁵⁸ Det finns viss statistik angående åtalsfrekvensen vid misstänkta sexualbrott mot barn. Under åren 1996, 1998 och 2000 gjordes studier i ett polisdistrikt i Stockholm av polisutredningar beträffande misstänkta sexuella övergrepp mot barn.¹⁵⁹ Under åren 1996 och 1998 är antalet åtal i förhållande till anmälningar 7 procent när det gäller anmälda sexualbrott mot barn 0–6 år.¹⁶⁰ Åtalsfrekvensen i Stockholm när det gäller sexualbrott mot barn 0–15 år har sjunkit från 12 procent 1996 till 5 procent 1998 och 2000. Senare stickprovsundersökningar under 2001 och 2002 bekräftar denna bild.¹⁶¹ För att kunna jämföra åtalsfrekvensen mellan Stockholm och andra distrikt gjordes stickprover angående åtalsfrekvensen av misstänkta sexualbrott mot barn i Malmö och Göteborg men även i mindre distrikt. Under 2002 gjordes djupstudier angående ärenden rörande sexuella övergrepp under 2001 i Östergötland och Södermanland.¹⁶² Studien ger inga säkra slutsatser vad gäller åtalsfrekvensen för sexualbrott mot barn i hela landet. Den uppskattade åtalsfrekvensen i hela landet vid misstänkta sexualbrott mot barn 0–15 år är enligt studien cirka 16 procent.¹⁶³ Det är komplicerat att ge en tydlig bild av hur åtalsfrekvensen ser ut vad gäller sexualbrott mot de yngsta barnen. För att kunna få en korrekt bild av åtalsfrekvensen måste man följa varje enskilt övergrepp eller i vart fall varje enskilt barn från polisanmälan till åtalsbeslut på det sätt som görs i forskning. Därför bygger statistiken som finns idag på uppskattningar och studier.

I forskningen finns det teorier om att detta till stor del beror på utredningssvårigheter under förundersökningen.¹⁶⁴ De principer och regler som förundersökningen och efter-

---

¹⁵⁷ Diesen, m. fl. 2001, s. 62.

¹⁵⁸ Sutorius, Kaldal, 2003, s. 274.

¹⁵⁹ Sutorius, Kaldal, 2003 s. 248.

¹⁶⁰ Sutorius, Kaldal, 2003, s. 254.

¹⁶¹ Sutorius, Kaldal, 2003, s. 277.

¹⁶² Sutorius, Kaldal, 2003, s. 268.

¹⁶³ Sutorius, Kaldal, 2003 s. 274.

¹⁶⁴ Sutorius, Kaldal, 2003, s. 216.

följande rättegång bygger på är inte anpassade för barn. Det innebär att många av dessa principer måste betraktas ur ett särskilt perspektiv när ett barn befinner sig i en brottmålsprocess.¹⁶⁵ När det gäller de allmänna förundersökningsprincipernas tillämpning på ärenden som rör vålds- och sexualbrott mot barn är det särskilt möjligheten för målsäganden att tillvarata sin rätt under förundersökningen som kommer i blickpunkten. Behovet av rättvisa kan vara svårt att tillgodose eftersom barnet självt i stor utsträckning inte kan tillvarata sina intressen utan måste representeras av en företrädare.¹⁶⁶

Det finns ytterligare faktorer som förklarar att sexualbrott mot barn har en relativt låg åtalsfrekvens. När yngre förskolebarn ska tala om vad de varit med om har de svårare att plocka fram detaljer än äldre barn. De yngre barnen behöver hjälp för att kunna minnas och förmedla sina erfarenheter. Detta faktum gör det svårt för polisen att förhöra de yngsta barnen som misstänks ha varit utsatta för sexuella övergrepp.¹⁶⁷

Möjligheterna att få fram bevis med hög kvalitet kompliceras när det gäller de yngsta barnen, eftersom de kan sakna språk eller sakna ord för vad han eller hon har varit utsatt för. Det krävs stor kunskap i exempelvis barnpsykologi, i att samtala med barn och i barns rättigheter för att kunna bemöta barnet och hantera utredningen.¹⁶⁸ Med mer kunskap om de problem som finns kommer det som ligger bakom bevisvärigheter och att förundersökningar läggs ner att tydliggöras. Detta ökar möjligheterna till en god bevisupptagning och en ökad åtalsfrekvens när det gäller vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen. Eftersom resultatet av bevisupptagningen är avgörande för åtalsfrågan anser Barnombudsmannen att det är viktigt att förundersökningen är anpassad bland annat efter de yngsta barnens sätt att uttrycka sig.

Sedan 1 januari 2006 finns fyra utvecklingscentrum i åklagarmyndighetens organisation. Utvecklingscentrum i Göteborg har till uppgift att följa rättsutvecklingen och stå för metodutveckling när det gäller vålds- och sexualbrott. Det är första gången som man har kunnat följa rättsutvecklingen för vissa brottskategorier i hela landet. Enligt uppgift från Utvecklingscentrum i Göteborg är lagföringsprocenten för denna typ av brott lägre än för andra brott.¹⁶⁹

Barnombudsmannen anser:

- att Åklagarmyndigheten ekonomiskt ska prioritera utredningar om vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen.

Vad beror det på att en anmälan inte leder till åtal

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna svara på frågan vad det vanligtvis beror på att en anmälan angående vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år inte leder till åtal. Sammanfattningsvis visar åklagarnas svar att de huvudsakliga anledningarna till att en anmälan inte leder till åtal är att barnen inte berättar vad de har varit med om samt att det ofta råder brist på bevisning som kan stödja barnets berättelse. En åklagare uttrycker sig så här: ”Brist på bevis – ibland är barnets berättelse så knapphändig – ibland är barnets berättelse

¹⁶⁵ Sutorius, Kaldal, 2003 s. 217.

¹⁶⁶ Sutorius, Kaldal, 2003 s. 220.

¹⁶⁷ Svedin, Banck, 2002, s. 204.

¹⁶⁸ Sutorius, Kaldal, 2003 s. 416.f.

¹⁶⁹ Rädde Barnen, Barn som brottsoffer – en rättsprocess med barnet i fokus. Dokumentation från seminarium i Riksdagen den 16 november 2005 arrangerat av Riksdagens Tvärpolitiska Barngrupp och Rädde Barnen, s.10.

skaplig, men det finns ingen annan bevisning.” En annan åklagare skriver: ”Man får sedan ingen berättelse från barnet vilket omöjliggör att man går vidare.” Ytterligare en annan åklagare skriver: ”Avsaknad av bra stödbevisning. Enbart barnets uppgifter räcker inte för en fällande dom.” En annan åklagare skriver: ”Det allra vanligaste skälet till att /.../ förundersökningen läggs ned är att barnet inte berättar om de misstankar som angetts i anmälan. I de fallen hålls naturligtvis ytterligare förhör. Om barnet trots allt inte lämnar någon berättelse är det i de allra flesta fall inte möjligt att styrka brott varför förundersökningen läggs ned.”

I svaren på Barnombudsmannen enkät framkommer som sagt att det är svårt att få fram stödbevisning. Exempel på detta är kommentarer så som: ”Det saknas ofta stödbevisning och barnets berättelse ställd ensam räcker inte för att åtal ska kunna väckas. Ibland beror det på att barnet hörts för långt efter händelsen för att kunna ha en bra minnesbild”. Ytterligare en annan åklagare skriver: ”Inga vittnen, inga skador och ett barn som inget säger.” En annan åklagare skriver: ”Att barnet inte kan/vill berätta vad som hänt. Att fysiska skador saknas. Att vuxna vittnen som sett/hört något saknas. Att misstänkt förnekar.”

Kommentar

Det framgår av det som åklagarna har svarat i Barnombudsmannens enkät att de två stora anledningarna till att anmälan inte leder till åtal är att barnet inte berättar och att det är svårt att få fram stödbevisning som styrker ett misstänkt händelseförlopp.

I forskningen kan man hitta förklaringar till varför barn inte berättar när de blivit utsatta för misshandel och sexuella övergrepp. Det finns flera olika faktorer som kan bidra till att barnet inte berättar för någon vad han eller hon har utsatts för. Sådana faktorer kan till exempel vara att barnet upplever starka känslor av skam, skuld och rädsla under och efter övergreppet.¹⁷⁰ Barnet kan känna lojalitet med förövaren och ibland har barnet inte förstått att det som har hänt är fel.¹⁷¹ Barnet kan dessutom känna rädsla för att inte bli trott och för konsekvenserna av att han eller hon berättar om övergreppen.¹⁷² Barnet kan till exempel känna oro för vad som kan komma att hända den misstänkte förövaren. De flesta barn vill exempelvis inte att mamma eller pappa ska hamna i fängelse.

Ett barn som upplevt en traumatisk upplevelse som ett vålds- eller sexualbrott kan också aktivt försöka glömma alternativt låta bli att minnas händelsen. En minnesförlust kan därför ha den innebörden att barnet skapar en oförmåga att ta fram och berätta om minnesbilderna. Det ställer krav inte bara på förhörsmiljön utan även på förhållningarna för att barnet ska uppleva att han eller hon kan berätta.¹⁷³ Barn är till exempel mycket lyhörda i förhållande till vad vi vuxna menar, vad vi säger och vad vi inte säger. Barnet prövar hela tiden om den vuxne kan och orkar ta emot hans eller hennes berättelse. En förhållning som indirekt signalerar motstånd till det som barnet berättar kan vara säker på att barnet inte kommer att fortsätta berätta.¹⁷⁴

Enligt Barnombudsmannen måste det finnas möjlighet för de personer som arbetar med denna typ av ärenden att få handledning. De som arbetar med utredningar som rör misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen är i behov av handledning för att kunna orka lyssna till barns berättelser. Ett barn som ska berätta om övergrepp för en

---

¹⁷⁰ Svedin, Banck, 2002. s. 122 f.

¹⁷¹ Svedin, Back, 2003, s. 53.

¹⁷² Svedin, Back, 2003, s. 59.

¹⁷³ Svedin, Back, 2003 s. 53.

¹⁷⁴ Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998 s. 136.

utomstående person måste kunna känna trygghet och förtroende samt att den personen har förmåga att ta emot barnets berättelse.¹⁷⁵

Barnombudsmannen anser att förhørsledarna måste hjälpa barnet att kunna berätta. Förhöret får däremot inte bli en terapeutisk process.¹⁷⁶ Den som förhör ett barn som misstänks ha blivit utsatt för övergrepp måste förstå hur en traumatisk upplevelse kan påverka barnet i förhörssituationen. Har förhørsledaren kunskap om detta kan förhørsledaren bättre anpassa förhöret till barnet. Det leder i sin tur till att förhørsledaren kan hjälpa barnet att berätta och ta fram traumatiska minnesbilder.

När barnet kommer till ett förhör kan han eller hon ha många olika tankar och känslor kring situationen. Barnet har inte på samma sätt som en vuxen förståelse för vad ett förhör är, hur det går till eller varför han eller hon är tvungen att berätta. Det kan vara svårt för barnet att berätta om traumatiska upplevelser inför personer som han eller hon aldrig har träffat förut. Barnet kommer ibland till förhöret utan att känna den trygghet som krävs för att berätta om det som han eller hon har varit med om. Genom att skapa en varm och trygg atmosfär kan vanligtvis barnet bli mer tillgängligt, tydligt och ge mer konsekventa och kompletta svar. Barnet blir också mindre mottagligt för ledande frågor och känner sig mindre olyckligt efter förhöret.¹⁷⁷

Barnombudsmannen anser att förhørsledaren kan avdramatisera förhöret på olika sätt. Detta kan göras exempelvis genom att inför barnet kalla förhöret för samtal eller intervju, eftersom begreppet förhör språkligt och attitydmässigt leder tanken till att barnet är skyldigt till något. Det kan förstärka barnets känsla av delaktighet och skuld.¹⁷⁸ Det är också viktigt att förklara för ett barn som ska förhöras vad förhöret innebär utan att påverka kvaliteten på barnets berättelse. Introduktionen bör vara så neutral som möjligt genom att förhørsledaren förklarar anledningen till att barnet ska förhöras utan att påtala någon särskild händelse.¹⁷⁹

Yngre barn kan även ha problem med att uttrycka sig. Spädbarn har till exempel inget talat språk, men även ett äldre barn kan ha svårt att uttrycka sig på grund av att han eller hon inte har ett ordförråd som är tillräckligt stort för att kunna beskriva vad som har hänt. De yngsta barnen har inte heller samma förståelse för att det som förövaren gör mot dem är fel vilket äldre barn och vuxna kan ha.¹⁸⁰

Vi har tidigare nämnt att det finns att antal anledningar till varför barns berättelser ofta uppfattas som osammanhängande och ibland till och med märkliga. De krav som ställs på en vuxen för att dess utsaga ska ses som fullt tillförlitlig kan enligt Barnombudsmannens åsikt inte tillämpas direkt på ett barn. Vuxna måste anpassa sig och inhämta kunskap för att kunna bedöma barns utsagor. Även om ett barn talar som en vuxen är ordförrådet ännu begränsat och barnet kan inte uttrycka sig lika precist som en vuxen. Därför missförstår vuxna lätt det barnet berättar.¹⁸¹ Den som förhör barnet måste därför vara mycket lyhörd och kunna få barnet att utveckla sin berättelse så det blir tydligare vad barnet menar, utan att för den skull sänka beviskraven eller kvaliteten på bevisningen.

---

¹⁷⁵ Christianson, Engelberg, Holmberg 1998, s. 131.

¹⁷⁶ Jfr. Svedin, Back, 2003 s. 60.

¹⁷⁷ Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s. 130.

¹⁷⁸ Svedin, Back, 2003 s. 64.

¹⁷⁹ Cederborg, 2000, s.87.

¹⁸⁰ Svedin, Back, 2003, s. 52.

¹⁸¹ Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s 116.

Ett exempel på svårigheterna med att förstå barn visas i ett fall med en femårig pojke som i ett förhör skulle beskriva vad han sett och upplevt hos gärningsmannen. Pojken beskrev att han hade sett, ”en sådan där som det hänger en massa telefontrådar ifrån”. Det var svårt att förstå vad pojken menade så polisen tog pojken på en åktur och hoppades att han skulle kunna peka ut vad det var han menade. Pojken pekade under turen på en kraftledningsstolpe med bred bas och avsmalnande upp till. Det visade sig senare att pojken försökt beskriva en souvenir i form av Eiffeltornet.¹⁸² Pojken beskrev det han såg och från sin bästa förmåga försökte han förmedla det till polisen. Även om inte den bild som polisen fick var helt korrekt, då pojken inte har pekat ut ett Eiffeltorn, så pekade han ut något som ur hans synvinkel såg likadant ut.

Polis och åklagare måste vara tydliga i frågor till barnet och även ha viss kunskap om hur ett barn resonerar och uttrycker sig. En åklagare beskriver detta i Barnombudsmannens enkät på följande sätt: ”Det är ofta problem att höra små barn under 6 år – därför att de har svårt att redogöra detaljerat för vad som har hänt och när det skulle ha hänt. Vi har brist på duktiga barnförhållningsledare och saknar ofta ”coachning” från barnpsykolog och liknande som kan förklara hur en ”typisk” 5–6 åring resonerar och vad en sådan kan förväntas kunna säga. Finns sällan bevis utöver barnets berättelse.” Barnombudsmannen tror att barnet ibland ger en riktig utsaga men att de vuxna som ska utreda det misstänkta brottet inte alltid kan tolka det barnet berättar. Det betyder inte att barnets utsaga inte är tillförlitlig.

Den kunskap som finns i forskningen kan enligt Barnombudsmannens åsikt göra det möjligt för åklagare att förstå och värdera barns utsagor på ett mer korrekt sätt. Den kunskapen kan även göra det lättare för åklagare, polis och barnets företrädare att anpassa sig efter barnets förutsättningar. Detta kan i sin tur leda till att åklagare får möjlighet att föra fler förundersökningar rörande misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen vidare till åtal.

Barnombudsmannen föreslår:

- Att regeringen uppdrar åt Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen att prioritera att ta fram metoder för att bättre kunna säkra stödbevisning vid misstänkta vålds- och sexualbrott mot barn.

Underrättelse om åklagarens beslut

Gällande rätt

Så snart åtal har beslutats ska målsäganden underrättas om beslutet (13 d § FuK). Åklagaren ska underrätta målsäganden om en nedlagd förundersökning i de fall målsäganden själv anmälde brottet, har begärt skadestånd eller begärt att bli underrettad (14 § FuK). Det finns inga regler som säger att åklagaren måste underrätta ett barn som är målsägande muntligen om beslutet att väcka åtal eller inte. I RÅ:s riktlinjer angående barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn sägs att det ibland vid negativa åtalsbeslut kan finnas anledning för åklagaren att muntligen underrätta berörda parter om skälen för beslutet.¹⁸³ I de fall där barn är målsägande och åklagaren beslutat att väcka åtal bör åklagaren träffa barnet före huvudförhandlingen. Men bara i de fall när barnet ska höras i domstol, vilket sällan sker eftersom barn under 15 år i regel inte brukar höras i domstol.¹⁸⁴

¹⁸² Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s 116.

¹⁸³ Riksåklagarens PM 2002-07-12, s. 13.

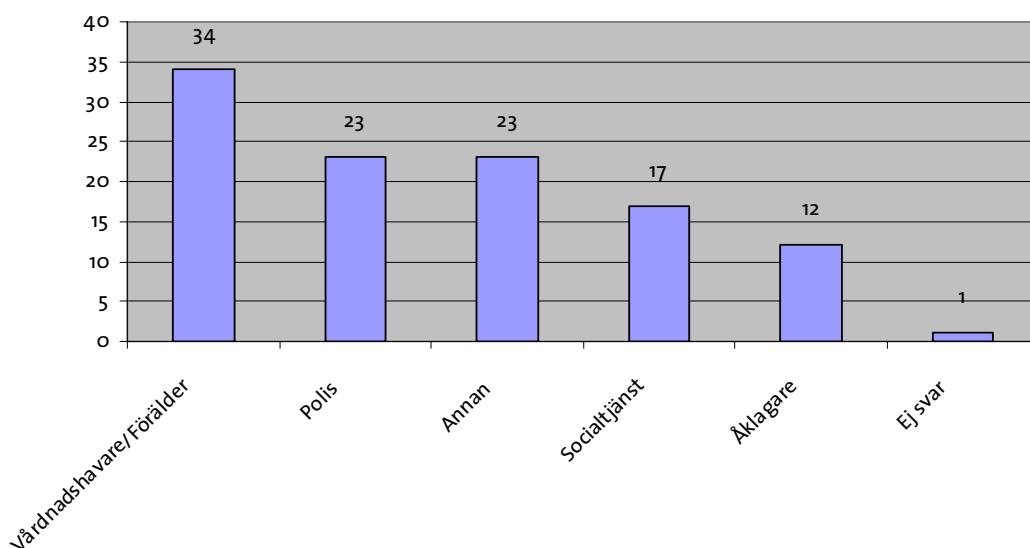
¹⁸⁴ Riksåklagarens PM 2002-07-12, s. 8.

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna frågan om barnet självt informeras av åklagaren om vad förundersökningen leder till. I svaren framgår att fler än tre femtedelar av åklagarna (44 av 68) aldrig informerar barnet självt. Drygt en femtedel av åklagarna (15 av 68) svarar att de sällan informerar barnet om beslutet och ett fåtal svarar ibland (5) och alltid (3). Av de 22 åklagare som svarar att de informerar barnet om åtalsbeslutet svarar hälften att de gör det skriftligt och hälften att de gör det muntligt.

Vem anser du bör informera barnet om ett beslut att exempelvis lägga ned förundersökningen?

(Flera alternativ kunde uppges. Antal.)

Vi frågade även åklagarna vem de anser bör informera barnet om beslutet att exempelvis lägga ner förundersökningen. Nästan hälften av åklagarna kan tänka sig flera alternativ. Det sammanlagda resultatet visar att hälften av åklagarna anser att vårdnadshavarna bör informera barnet om beslutet. En tredjedel anser att polisen bör informera barnet. En tredjedel anser att någon annan bör göra det och de flesta av dem tänker sig målsägandebiträdet eller den särskilda företrädaren. En fjärdedel av åklagarna anser att socialtjänsten bör informera barnet om åklagarens beslut. Ungefär en sjättedel anser att åklagarna själva bör informera barnet.

Kommentar

Artikel 12 i barnkonventionen tillförsäkrar alla barn rätten att uttrycka sin åsikt i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Barnets rätt att delta i beslut som rör barnet enligt artikel 12, innefattar också att barnet ska få information om det beslut som ska fattas och få hjälp att förstå konsekvenserna av beslutet.

Barnombudsmannen anser att det är viktigt att barnet informeras att en förundersökning läggs ned eller om det beslut som fattas i åtalsfrågan. Barnet måste kunna få ett motiverat beslut. Detta är inte bara viktigt när beslut tas att väcka åtal utan även när åklagaren beslutar att inte väcka åtal eller att lägga ner förundersökningen. Barnet ska enligt vår åsikt få höra motiveringen till beslutet så att han eller hon inte känner att ingen tror honom eller henne. Det är även viktigt för att till exempel tydliggöra gränsen mellan rätt och fel för

barnet. Dessutom anser vi att det är viktigt att barn som misstänks ha utsatts för övergrepp förstår att ett sådant beteende är fel för att inte själva som vuxna utsätta andra för samma beteende. Att förundersökningen läggs ned eller inte leder till åtal betyder inte att det barnet har blivit utsatt för inte har hänt eller var rätt. Barnet måste få information om att den eventuella gärningsmannens beteende inte är tillåtet. Barnombudsmannen anser att barnet ska få informationen muntligen, även om förundersökningen läggs ner eller inte leder till åtal. Skriftlig information kommer inte barnet självt tillgodo utan det blir vårdnadshavarnas uppgift att förmedla informationen vidare till barnet, något som givetvis inte fungerar när de gäller de allra yngsta barnen..

Även om det är en majoritet av åklagarna som inte informerar barnet om vad förundersökningen leder till så är det över en tredjedel som anser att det är möjligt att göra det. Barnombudsmannen drar den slutsatsen eftersom en tredjedel av åklagarna har angett att de sällan, ibland eller alltid informerar barnet om beslutet.

Det är förhållandevis få av de åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät som anser att de själva bör informera barnet om sitt beslut. Det är däremot relativt många som anser att polisen eller den särskilda företrädaren eller målsägandebiträdet bör informera barnet. Barnombudsmannen anser att åklagaren bör ansvara för att en polis, åklagare, särskild företrädare eller ett målsägandebiträde informerar barnet om beslutet att till exempel lägga ner en förundersökning. Barnombudsmannen anser att det bör vara någon av dessa personer eftersom de har kunskaper om rättsväsendet och barnet ska ha möjlighet att ställa frågor om beslutet. Även om vårdnadshavarna alltid har huvudansvaret för barnet är det inte alltid möjligt för dem att besvara de frågor som kan komma från barnet om bakgrunden till beslutet.

Barnombudsmannen anser att det behövs utarbetade rutiner för hur barnet ska informeras när förundersökningen har lagts ner eller beslut har tagits om att inte väcka åtal. Det är viktigt att barnet oavsett ålder får en för honom eller henne förståelig förklaring till varför den misstänkte inte får något straff för det brott som han eller hon misstänks ha begått mot barnet. När det gäller de yngsta barnen är det givetvis svårt och ibland omöjligt för åklagaren att informera barnet muntligen om vad förundersökningen leder till.

Barnombudsmannen anser att rutinerna hos polis och åklagare bör ses över och att polis och åklagare exempelvis följer upp nedlagda förundersökningar när det gäller brott mot de yngsta barnen som inte kan informeras muntligen direkt. En möjlighet vore att vårdnadshavarna efter en tid tillfrågas om det finns ett behov hos barnet att få ytterligare motivering av beslutet.

Barnombudsmannen anser

- Att Åklagarmyndigheten ska utarbeta riktlinjer som ställer krav på att barnet och/eller vårdnadshavarna alltid informeras muntligen om vad förundersökningen leder till, samt vem som ansvarar för att ge den informationen.

Faktorer som kan påverka antalet åtal

En ny sexualbrottslagstiftning

Gällande rätt

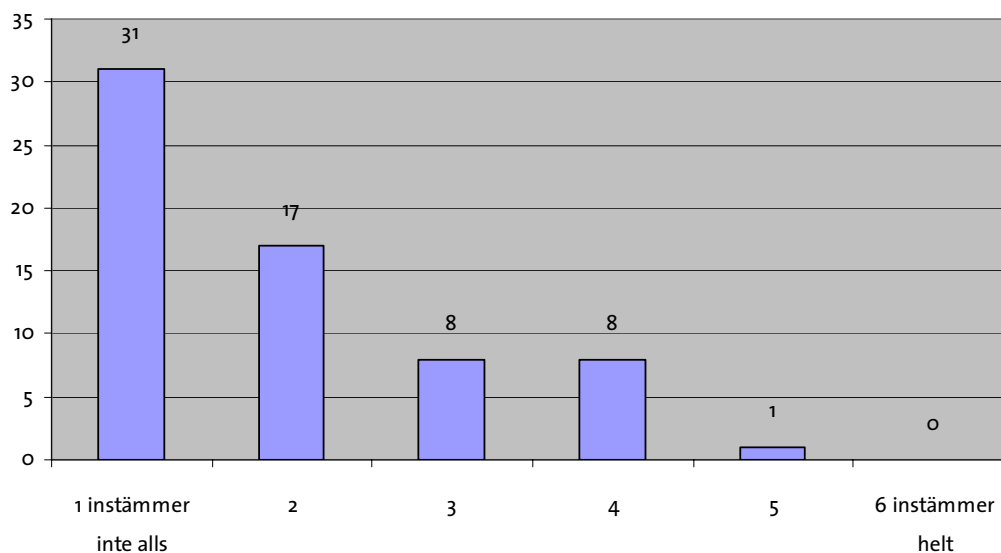
I april år 2005 trädde en ny sexualbrottslagstiftning i kraft. Den ska ge ett mer heltäckande straffrättsligt skydd än tidigare för barn under femton år som har utsatts eller riskerar att utsättas för sexuella övergrepp. Den nya lagstiftningen klargör att barn juridiskt sett inte kan samtycka till sexuella handlingar. Lagen ger heller inget utrymme för bedömningar om huruvida barnet själv har "medverkat" och därmed inte har tvingats till den sexuella handlingen.¹⁸⁵ Det krävs inte heller att våld eller tvång ska ha förekommit för att våldtäkt mot barn ska anses ha förövats.¹⁸⁶

Reformen hade bland annat till syfte att i lagstiftning lyfta fram och förstärka skyddet för barn och ungdomar. Enligt propositionen till den nya sexualbrottslagstiftningen borde ändringarna bidra till att delvis komma till rätta med de svårigheter som finns när det gäller beviskrav och den rättsliga bedömningen av gärningen. Ett huvudsyfte med reglerna om sexualbrott är att skydda barn och ungdomar mot att bli utsatta för övergrepp.¹⁸⁷

Barnombudsmannens enkät

Den nya lagstiftningen kring sexualbrott kommer att innebära att fler åtal väcks angående våld och sexualbrott mot barn 0–6 år

(Antal)

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna svara på om de tror att den nya lagstiftningen kring sexualbrott mot barn kommer att innebära att fler åtal väcks angående sexualbrott mot barn 0–6 år. Åklagarna fick ange en siffra på en skala från 1–6, där 1 motsvarar

¹⁸⁵ Prop. 2004/05:45, s. 70.

¹⁸⁶ Prop. 2004/05:45, s. 66 ff.

¹⁸⁷ Prop. 2004/05:45, s. 22 f.

instämmer inte alls och 6 motsvarar instämmer helt. Nästan hälften av de åklagare som har svarat på frågan instämmer inte alls med påståendet och en fjärdedel anger siffran 2 på skalan. En fjärdedel av åklagarna anger siffrorna 3 och 4. En åklagare anger 5 på skalan, ingen åklagare svarar att han eller hon instämmer helt med påståendet.

Kommentar

En åklagare kan inte väcka åtal om han eller hon inte anser att det finns tillräcklig bevisning mot den misstänkte. Utformningen av lagstiftningen kan vara en faktor som får betydelse för om åklagaren kan väcka åtal eller inte, om lagstiftningen ändras på det sätt som sexualbrottslagstiftningen har gjort vad gäller sexualbrott mot barn. Bland annat har kravet på hot och/eller våld tagits bort för att brottet våldtäkt ska anses ha begåtts. Detta innebär att åklagaren inte längre behöver bevisa att det har förekommit hot eller våld vid det misstänkta brottet. Detta skulle i sig kunna öka antalet åtal för våldtäkt mot barn.

Ett av syftena med den nya sexualbrottslagstiftningen var att delvis komma tillrätta med de svårigheter i fråga om beviskrav och den rättsliga bedömningen av gärningen som inte sällan enligt den tidigare regleringen har förelegat i samband med sexuella övergrepp mot barn. Syftet med den nya sexualbrottslagstiftningen var därmed att det ska bli lättare för åklagarna att föra fler anmälningar till åtal.¹⁸⁸ De flesta åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät tror emellertid inte att den nya lagstiftningen kommer att leda till någon ökning av åtalsfrekvensen. I sådant fall har lagstiftaren kommit till korta med ett av sina huvudsyften och det bör diskuteras om lagstiftningen på området bör förändras ytterligare.

De två huvudsakliga anledningarna till att åtal inte väcks angående misstänkta vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år är som tidigare har sagts, enligt åklagarnas svar på Barnombudsmannens enkät, bevissvårigheter och att barnet inte berättar. En av slutsatserna som ändå kan dras är att andra faktorer än enbart lagstiftningen får betydelse för hur många anmälda misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen som leder till åtal. I den förevarande studien har visats att det är ett stort antal faktorer som inverkar på möjligheten att få en berättelse från barnet under förhöret och att säkra bevisning som kan styrka det händelseförlopp som barnet berättar om. Som tidigare har framhållits råder det också brist på resurser när det gäller utredningar som rör misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen.¹⁸⁹ Detta innebär dock inte att sexualbrottslagstiftningen inte behöver utvecklas ytterligare för att tillgodose barnets rätt till skydd mot alla former av övergrepp enligt barnkonventionen.

När vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen utreds anser Barnombudsmannen att det är viktigt att diskutera problematiken kring den relativt sett låga åtalsfrekvensen. Det är också viktigt att diskutera bevissvårigheterna utifrån alla aspekter och utifrån samtliga inblandade aktörers roller, såväl lagstiftarens roll som domstolarnas, åklagarnas, polisens och alla andra parter.

Samverkan

Gällande rätt

Åklagare bör enligt RÅ:s riktlinjer angående barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn samverka med socialtjänsten samt hälso- och sjukvården.¹⁹⁰ Åklagaren ska även

---

¹⁸⁸ Prop 2004/05:45, s. 70.

¹⁸⁹ Rundabordsamtal hos Barnombudsmannen 2005-11-23.

¹⁹⁰ Riksåklagarens PM 2002-07-12, s. 5.

planera förundersökningen tillsammans med polisen.¹⁹¹ Enligt 3 § polislagen (1984:387) ska polisen samarbeta med åklagarmyndigheten och andra myndigheter och organisationer vilkas verksamhet berör polisverksamheten. Särskilt åligger det polisen att fortlöpande samarbeta med socialtjänsten och snarast underrätta dessa om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem.

Som tidigare har sagts ska socialtjänsten enligt 1 kapitlet 2 § i SoL när åtgärder rör barn särskilt beakta vad hänsynen till barnets bästa kräver. Enligt 12 kapitlet 10 § SoL och 14 kapitlet 2 § femte stycket SekrL hindrar inte sekretess socialtjänsten från att polisanmäla misstänkta brott i 3, 4 och 6 kapitlen i BrB som riktar sig mot barn. Dessutom utgör sekretessen inget hinder att socialtjänsten överlämnar uppgifter till polis och åklagare som rör misstanke om brott som har lägst två års fängelse i straffskalan.

Barnombudsmannens enkät

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna svara på frågan om de samverkar med andra myndigheter, exempelvis socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatri (BUP) under förundersökningen? Av enkätsvaren framgår att åklagarna i stor utsträckning samverkar med olika myndigheter. Två femtedelar (28 av 68) av åklagarna samverkar ofta med andra myndigheter under förundersökningen. Drygt en tredjedel (24 av 68) samverkar ibland och ett fåtal (5) åklagare samverkar alltid. Ett fåtal (6) samverkar sällan och endast en åklagare svarar att han eller hon aldrig samverkar med andra myndigheter under förundersökningen.¹⁹²

Åklagarna beskriver i en öppen fråga hur de skulle vilja att samverkan mellan dem själva och andra aktörer såg ut. En åklagare skriver att "Det ska vara lätt att utbyta information". Nästan två femtedelar av de åklagare som har svarat på frågan skriver att de gärna ser samverkan i form av de "barnahus" som finns på Island och det barnkriscentrum som finns i Malmö.

En femtedel av de som svarar på hur de skulle vilja att samverkan såg ut skriver att de önskar öppnare kontakter mellan socialtjänsten och åklagarna. En av åklagarna skriver att han eller hon skulle vilja: "Att man kunde lita på att socialförvaltningen inte omgående lämnar ut uppgifter de får av polis/åklagare till förhörspersoner innan polisen förhört personerna om just de uppgifterna." En annan åklagare skriver: "Att information som lämnas till soc. i större utsträckning lämnas i deras anmälan till polisen." Han eller hon påpekar att åklagaren ofta utreder sådant som socialtjänsten redan känner till. En åklagare skriver att "Socialtjänstens sekretess kan föranleda problem för utfående av relevant material. Ibland har domstol fått pröva frågan." En annan åklagare skriver: "Såsom förundersökningsledare skulle jag naturligtvis vilja få tillgång till mer information om sådan finnes ang. barnet och den miljö som barnet vistas i. Vidare vore det bra med ett närmare och mer löpande samarbete med socialtjänst."

Kommentar

Ett barn som har utsatts för våld och övergrepp får i de fall brottet upptäcks vanligtvis ha kontakt med flera olika myndigheter. Utöver polisen har ofta socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatri (BUP) haft kontakt med barnet. Både socialtjänsten och BUP men även förskolan och skolan kan ha värdefull information om barnet och det som han eller hon har

---

¹⁹¹ Riksåklagarens PM 2002-07-12, s. 4. Åklagaren ska planera förundersökningen tillsammans med utredningsmannen. Polisen är normalt utredare i förundersökningen. Se även tidigare i rapporten s. 20

¹⁹² Det är fyra åklagare som har angivit flera svar än ett.

varit med om. Därför är det viktigt att alla myndigheter som är insatta i barnets situation samverkar. Det innebär att förutsättningarna för förundersökningen förbättras och barnet kan få rätt hjälp och behandling tidigare.

Barnombudsmannen anser att det är viktigt att förhørsledaren och förundersökningsledaren informerar sig om vad andra professionella känner till om barnet. Enligt Barnombudsmannens åsikt riskerar brister i samverkan att viktig information om barnet uteblir, vilket i sin tur kan leda till att bevisupptagningen försvåras och tar längre tid än nödvändigt.

Under 2006 kommer verksamheter i Stockholm, Göteborg, Malmö, Linköping, Umeå och Sundsvall att ingå i ett försök med så kallade Barnahus för barn som har utsatts för brott. Åklagarmyndigheten har tillsammans med Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen fått ett uppdrag av regeringen att medverka till att försöksverksamheter med Barnahus etableras. Barnahus är samlingsnamnet på verksamheter där olika myndigheter samverkar under ett gemensamt tak vid utredningar kring barn som misstänks vara utsatta för allvarliga brott. Syftet är att de utredningar som görs i samband med sådana brottsmisstankar ska vara anpassade till barnen. Barnen ska inte behöva gå till flera platser och utsättas för upprepade förhör och intervjuer av olika personer och för olika syften. Ett annat syfte är att höja kvaliteten i utredningarna. Sex verksamheter har beviljats att delta i försöket, vilka också har startat. Verksamheterna ska kontinuerligt utvärderas av Enheten för Rättssociologi vid Lunds universitet. För att få delta måste polis, åklagare, rättsmedicin, socialtjänst och barnpsykiatri finnas tillgängliga på en och samma plats. Verksamheterna avser personer under 18 år.¹⁹³

Exempel på sådana verksamheter är Barnkriscentrum i Malmö som tar emot barn som har utsatts för våld och övergrepp. Där får barnen träffa socialsekreterare, polis och åklagare på ett och samma ställe. På Barnkriscentrum arbetar socionomer med lång erfarenhet av arbete med utsatta barn. Där finns ett särskilt förhørsrum som polisen hyr och ett rum där man kan läkarundersöka barn som misstänks ha utsatts för misshandel. Undersökningar i de fall där det finns misstanke om sexuella övergrepp måste genomföras på sjukhus, eftersom det i de fallen krävs särskild utrustning, kompetens och bevisning. Förebilden till Barnkriscentrum i Malmö är det isländska Barnahus som på samma sätt är centrum för att utreda, hjälpa och behandla barn som har utsatts för brott.¹⁹⁴

Barnkriscentrums målsättning är att skapa en fungerande samverkan mellan olika myndigheter med barnet i centrum. Barnet ska få ett bra bemötande i den svåra situation som han eller hon befinner sig i. Barnet behöver inte träffa flera olika myndighetspersoner på olika ställen. Barnets behandling ska kunna starta så snart som möjligt i samband med läkarundersökning och polisförhör. Alla förhör med barnet sker på Barnkriscentrum.¹⁹⁵

Det finns flera exempel på liknande verksamheter som barnkriscentrum i Malmö. I Stockholm arbetade tidigare två socialsekreterare hos citypolisens familjevåldsgrupp. Deras uppgift var bland annat att skicka över ärenden till socialtjänsten i respektive stadsdelsförvaltning. Socialsekreterarnas projekt ledde till Barncentrum som nu bedrivs i en lägenhet på Kungsholmen.¹⁹⁶

---

¹⁹³ http://www.aklagare.se/nyweb3/Filarkiv/pm_barnahus.pdf

¹⁹⁴ <http://www.tidningenbarn.se/zino.aspx?articleID=5437>

¹⁹⁵ Mål och riktlinjer för socialsekreterarnas arbetsuppgifter på kriscentrum för barn och ungdomar, 040526.

¹⁹⁶ <http://www.tidningenbarn.se/zino.aspx?articleID=5437>

I Linköping finns BAMSE-teamet och BUP-Elefanten. BAMSE är en förkortning för Barnmisshandel och Sexuella övergrepp. Teamet består av två socionomer och en psykolog som sitter i samma lokaler som BUP-Elefanten i Linköping. De arbetar för landstinget och nio kommuner i Östergötland. Deras uppdrag är bland annat att bidra med metodutveckling och samverkan mellan de instanser som arbetar med barn som är utsatta för brott. De stöttar även de utredningar som socialtjänsten ska göra om de barnen.¹⁹⁷

Barnombudsmannen ser fram emot utvärderingen av de olika verksamheterna. Vi anser att projektet Barnahus kan ge drivkraft till hur alla berörda myndigheter bör samverka för att utreda, hjälpa och behandla barn som har utsatts för våld och övergrepp. Det är mycket viktigt att barnet känner sig tryggt under hela förundersökningen och i efterföljande rättegång och att han eller hon snabbt får den behandling som behövs.

Det är Barnombudsmannens åsikt att det måste finnas strategier och planer för samverkan mellan de som arbetar för att utreda brott, de som ska skydda barnet och de som ska behandla barnet. Vid det rundabordssamtal som vi hade med poliser och åklagare framkom goda exempel på samverkan mellan myndigheter. Som tidigare har sagts finns det bland annat en vilja hos Sveriges kommuner och landsting att arbeta fram en gemensam blankett för polisanmälan av vålds- och sexualbrott för samtliga socialtjänster.¹⁹⁸ Barnombudsmannen tolkar detta som att det finns en gemensam vilja till samarbete.

Barnombudsmannen anser:

- Att Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen tillsammans med Sveriges kommuner och landsting ska utarbeta en gemensam strategi för samverkan vid misstänkta vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen.

Utbildning, handledning och kunskap

Gällande rätt

Enligt 2 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) ska förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år om det inte möter hinder alltid ledas av en åklagare eller polisman som med avseende på intresse och fallenhet är särskilt lämpad för uppgiften.

Det finns inget motsvarande krav på kompetens för åklagare när målsäganden eller vittnen är under 18 år. I Riksåklagarens riktlinjer för ärenden rörande barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn framgår dock under rubriken allmänna utgångspunkter att med hänvisning till RÅFS 1997:12 (numera upphävd och ersatt med ÅFS 2005:9) ska förundersökningen om barnet är under 15 år alltid ledas av en åklagare som med avseende på intresse, kompetens och fallenhet är särskilt lämpad för uppgiften.¹⁹⁹ Vi tolkar detta som att man från Riksåklagarens sida har avsett även förundersökningar där gärningsmannen är vuxen och målsäganden är under 15 år.

---

¹⁹⁷ <http://www.tidningenbarn.se/zino.aspx?articleID=5437>

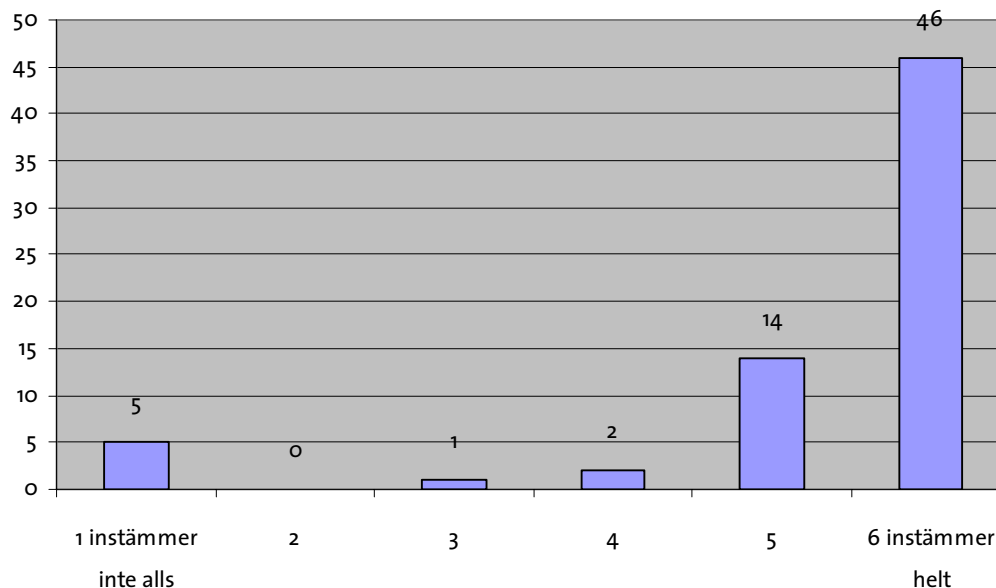
¹⁹⁸ Rundabordssamtal hos Barnombudsmannen, 2005-11-23.

¹⁹⁹ Riksåklagarens PM 2002-07-12, s. 4.

Barnombudsmannens enkät

Det är svårare att leda förundersökningar om vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år än vad det är rörande samma brott mot vuxna

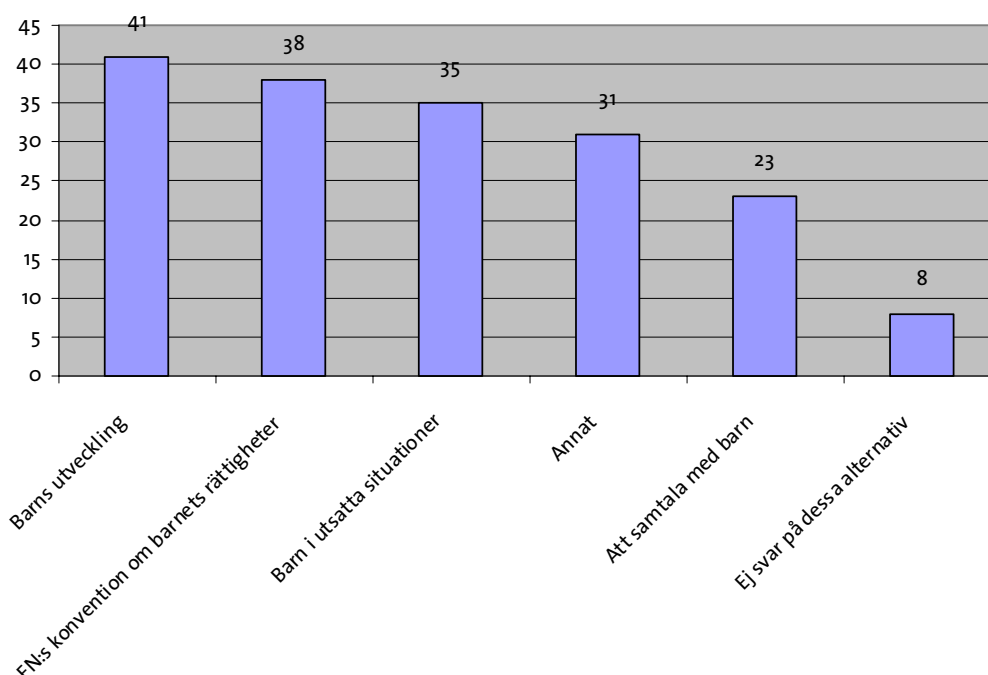
(Antal)

Barnombudsmannen gav ett påstående i enkäten som löd: Det är svårare att leda förundersökningar vid misstanke om vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år än vad det är rörande samma brott mot äldre barn och vuxna. Åklagarna fick besvara frågan genom att ange en siffra på en skala från 1–6 där 1 motsvarar ”instämmer inte alls” och 6 motsvarar ”instämmer helt”. Det är 46 av 68 åklagare som anger att de instämmer helt och 14 åklagare anger 5 på skalan. Det är 5 åklagare som anger en etta, det vill säga att de inte alls instämmer med påståendet. Ett mycket litet antal svarar däremellan.

Har du fått utbildning i:

(Flera alternativ kunde uppges. Antal.)

I Barnombudsmannens enkät fick åklagarna också svara på frågan om de har fått utbildning i att samtala med barn, FN:s konvention om barnets rättigheter, barns utveckling, barn i utsatta situationer eller annan typ av utbildning. Frågan är en flervalsfråga. Nästan en tredjedel av åklagarna har utbildning angående ”att samtala med barn”. Lite fler än hälften av åklagarna har utbildning i FN:s konvention om barnets rättigheter. Ungefär lika många åklagare har utbildning i barns utveckling. Lite mer än hälften har utbildning angående barn i utsatta situationer och lite färre än hälften av åklagarna uppger alternativet ”annat”. Av de kommentarer som åklagarna lämnar under denna fråga framgår att ”annat” ofta syftar till Riksåklagarens (numera Åklagarmyndighetens) kurs om övergrepp mot barn. Det förekommer även andra svar såsom ”Utbildning rörande barn med olika funktionshinder”, ”Förundersökningsled för aktuella brott.”, ”Rättsmedicin/skador, gärningsmannens psykologi.”²⁰⁰

I Barnombudsmannens enkätundersökning fick åklagarna även svara på om det finns en strategi för att öka kunskapen om förhör med barn 0–6 år på deras arbetsplats. Det är 18 av 67 åklagare som svarar ja på frågan medan 30 av 67 svarar nej. Det är 17 av 67 åklagare som svarar att de inte vet om en sådan strategi finns på arbetsplatsen.

En åklagare som svarade på vår enkät hade kommentarer och synpunkter angående utbildning och handledning för åklagare. Han eller hon skriver: ”Behov av handledning betr. handläggning av specifika ärenden finns. Barn utsatta för övergrepp lever ofta i familjer med sådana problem att det är svårt att förstå hur familjer fungerar. Det är frågan om fruktansvärt trasiga människor och det behövs annan kompetens än jurister för att veta var man ska börja nysta och hur man ska få barnet att berätta samt därefter ta hand om det

²⁰⁰ Barnombudsmannen tolkar förkortningen ”förundersökningsled” som förundersökningsledning.

som återstår av familjen.” En annan åklagare skriver: ”Vi behöver någon form av debriefing/handledning för att orka med det här jobbet under någon längre tid.”

Av de öppna svaren framgår att det finns ett visst behov av handledning och ett stort behov av kompetensutveckling. Detta bekräftar åklagarna med sina svar på ett påstående i enkäten som löd: Jag får stöd och handledning när jag leder en förundersökning som rör vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år. Åklagarna fick besvara frågan genom att ange en siffra på en skala från 1–6 där 1 motsvarar ”instämmer inte alls” och 6 motsvarar ”instämmer helt”. Det är drygt tre femtedelar av åklagarna (43 av 68) som inte instämmer med påståendet. (Det vill säga att de anger siffran 1 eller 2 på skalan). Nästan en fjärdedel av åklagarna ställer sig neutrala till påståendet. (Det vill säga att de anger siffran 3 eller 4 på skalan). En tiondel av åklagarna (7 av 68) instämmer med påståendet. (Det vill säga att de anger siffran 5 eller 6 på skalan).²⁰¹

I svaret på en öppen fråga där åklagarna hade möjlighet att ge övriga synpunkter angående åklagares arbete med vålds och sexualbrott mot barn 0–6 år, skriver en åklagare följande: ”För att uppnå lagföring krävs att de åklagare som hanterar dessa mål har utbildning men även att de poliser som skall utreda brotten har kompetens och kontinuitet i sitt utredningsarbete. Brotttypen är oerhört tung och svår att utreda med många ”sociala” kontakter som inte visas i någon statistik. Satsning måste ske och visa att detta är kvalificerat utredningsarbete. Denna brottstyp rör upp mycket känslor från alla som har en relation till barnet.”

Det sista påståendet i enkäten löd: Jag har tillräcklig kompetens och utbildning för att leda förundersökningar angående brott mot barn 0–6 år. Åklagarna fick även här ange en siffra på en skala från 1–6 där 1 motsvarar ”instämmer inte alls” och 6 motsvarar ”instämmer helt”. Hälften av åklagarna (35 av 68) ställer sig neutrala till påståendet. (Det vill säga att de anger siffran 3 eller 4.) Det är drygt en tredjedel av åklagarna (24 av 68) som instämmer med påståendet. (Det vill säga att de anger siffran 5 eller 6 på skalan.) Endast 4 åklagare instämmer inte med påståendet. Dessa anger siffran 2 på skalan.²⁰²

Kommentar

Barnombudsmannen anser att en av de grundläggande förutsättningarna och förmodligen den viktigaste för att kunna öka rättssäkerheten för barn som misstänks ha utsatts för brott är att de som handskas med förundersökningarna har utbildning och kunskap. Åklagaren är som tidigare har sagts förundersökningsledare vid ärenden som gäller misstänkta övergrepp mot barn. Det är därmed åklagaren som planerar förundersökningen och ytterst beslutar vilka utredningsåtgärder som ska vidtas, till exempel vilka förhör som ska hållas. För att barnperspektivet hela tiden ska finnas med i utredningen är det nödvändigt att åklagaren har en god kunskap vad gäller barn.

Barnombudsmannen anser att grundutbildning om barns rättigheter, behov, utveckling och metoder för att samtala med barn är viktiga förutsättningar för utredningarnas bedrivande. Grundutbildning är dock inte en tillräcklig förutsättning för att rättssäkerheten ska kunna garanteras för dessa barn utan det krävs även fortbildning inom ovan nämnda ämnesområden för både åklagare och polis. Ny kunskap tillkommer hela tiden och synen på till exempel hur förhör ska utformas och var förhör ska hållas förändras hela tiden. Därför

---

²⁰¹ Det är två åklagare som har angivit flera svar än ett.

²⁰² Det är fem åklagare som har angivit flera svar än ett.

är fortbildning av de åklagare som arbetar med misstänkta vålds- och sexualbrott nödvändig och oerhört viktig.

Det är ungefär hälften av de åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät som svarar att de har utbildning i barns utveckling, FN:s konvention om barnets rättigheter och barn i utsatta situationer. En tredjedel av åklagarna svarar att de har utbildning i att samtala med barn. Barnombudsmannen anser att alla åklagare som arbetar med vålds och sexualbrott mot de yngsta barnen behöver utbildning i dessa frågor. Det övervägande antalet åklagare som anger alternativet ”annan utbildning” i Barnombudsmannens enkät, svarar att de har deltagit i Åklagarmyndighetens kurs angående övergrepp mot barn. Kursen behandlar bland annat frågor som rör barns utveckling, förhörsteknik och rättsmedicin.²⁰³ Barnombudsmannen vill här nämna att det vid hälsouniversitetet i Linköping även ges en kurs kontinuerligt inom området barnmisshandel och sexuella övergrepp. Kursen vänder sig till personer som i sitt arbete, inom t ex hälso- och sjukvård, socialtjänst, behandlingsinstitution eller rättsväsende, möter barn utsatta för övergrepp av olika slag. Kursen syftar till att den studerande i ett tvärvetenskapligt perspektiv fördjupar sin kunskap för att utveckla arbetet med de utsatta barnen och deras familjer.²⁰⁴

Av Barnombudsmannens enkät framgår att åklagarna överlag anser sig nöjda med sin kompetens. Däremot anser åklagarna att de inte får stöd och handledning. Enligt Barnombudsmannen måste de personer som arbetar med vålds- och sexualbrott mot barn få möjlighet till handledning. Ett barn som ska berätta om övergrepp i någon form för en utomstående person måste känna trygghet och förtroende för den personen som ska ta emot barnets berättelse.²⁰⁵ Om exempelvis förhørsledaren signalerar att det är jobbigt eller påfrestande att ta emot barnets berättelse kan han eller hon räkna med att barnet inte kommer att berätta någonting eller åtminstone inte allting som han eller hon varit med om.²⁰⁶ Därför anser Barnombudsmannen att det är av yttersta vikt att framförallt polisen men också åklagare får möjlighet till handledning.

Att dagligen möta barn som utsätts för övergrepp är ett mycket tungt arbete och de flesta åklagare är förmodligen i stort behov av handledning för att orka fortsätta med sitt viktiga arbete. Barnombudsmannen anser att det också är viktigt att kunna diskutera problemställningar och dilemman som kan uppstå under arbetets gång tillsammans med någon som är professionell. Det kan leda till möjligheter och lösningar som det tidigare inte har reflekterats över.

Handledning syftar till att ge den enskilde utredaren hjälp med och svar på frågor som kan uppstå under arbetets gång. Det gäller både utredarens och målsägandens reaktioner under förundersökningen. Enligt Barnombudsmannens åsikt förbättrar handledning åklagarens förutsättningar att orka arbeta med ärenden som rör övergrepp och misshandel mot barn.

Det finns olika exempel på hur handledning för åklagare som utreder vålds- och sexualbrott mot barn kan vara utformad. Det finns goda exempel på vad en sådan handledning kan innefatta. Gunilla Lundmark legitimerad psykoterapeut har bland annat i en artikel i Polistidningen (PT) skrivit om handledning för sexualbrottsutredare. I artikeln beskrivs

---

²⁰³ SOU 2000:42, s. 60.

²⁰⁴ <http://www.liu.se/utbildning/kurser/?id=301290>

²⁰⁵ Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s. 131.

²⁰⁶ Christianson, Engelberg, Holmberg, 1998, s. 136.

handledarens roll och syftet med handledningen. Enligt Lundmark skall den ge avlastning för pågående belastning och utsatthet i det professionella livet. Handledaren ska främst:

- övervaka någons arbete med ansvar för arbetets kvalitet
- ge stöd i yrkesrollen med gränsdragningar i förhållande till andra yrkesgrupper och hävdande av den egna kompetensen
- stå för kunskapsutveckling med integrering av teoretiska och praktiska kunskaper.
- vara avbördande och påfyllande.

Lundmark anser att bra handledning verkar inspirerande, ger möjlighet att utveckla egna resurser och se nya vägar. Där kan man enligt Lundmark få hopp, börja tro på sig själv men också få förståelse för omöjliga situationer, egna känslor och reaktioner och svagheter.²⁰⁷

Barnombudsmannen vill i sammanhanget även betona vikten av kontinuitet i utbildning och handledning så att omsättningen av åklagare som arbetar med dessa ärenden inte blir stor. Vi anser att det är viktigt att förvalta den kunskap och motivation som dessa åklagare har. Barnombudsmannen tror att deras drivkraft är avgörande för att förundersökningar ska leda till åtal och fällande domar. Om de åklagare som arbetar med dessa ärenden stannar kvar på sin position stärks samverkan och förtroendet mellan olika yrkesgrupper. Barnombudsmannen tror att detta kan leda till att rutiner och nätverk utvecklas och stärks. Detta ger i sin tur självförtroende till de personer som arbetar med misstankar om vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen.²⁰⁸

Många av de åklagare som har svarat på Barnombudsmannens enkät uppger som tidigare har sagts att de känner sig nöjda med sin kompetens. I de öppna svaren framgår emellertid att det finns åklagare som anser att det alltid finns behov av mer kunskap och utbildning när det gäller utredningar som rör vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen. En åklagare skriver till exempel: "jag har gått en del kurser riksåklagaren erbjuder och en del andra kurser. Jag handlägger dessa ärenden sedan flera år tillbaka men kan man någonsin säga att man har tillräcklig kompetens?" En annan åklagare skriver: "Även om det finns planer kan utbildning aldrig överskattas". Barnombudsmannen anser att en sådan inställning ger goda möjligheter för en positiv utveckling när det gäller utredningar som rör vålds- och sexualbrott mot de yngsta barnen.

Barnombudsmannen föreslår:

- Att Åklagarmyndigheten ska verka för att åklagare som arbetar med vålds- och sexualbrott mot barn får utbildning, fortbildning och handledning.

---

²⁰⁷ Lundmark, G., Handledning för sexualbrottsutredare – en metod att förebygga utbrändhet, Polistidningen (PT) nr. 3, (bilaga 9), 1998, sid. 21.

²⁰⁸ Rädda Barnen, Barn som brottsoffer – en rättsprocess med barnet i fokus, dokumentation från seminarium i Riksdagen den 16 november 2005, arrangerat av Riksdagens Tvärpolitiska Barngrupp och Rädda Barnen, s. 8.

Käll- och litteraturförteckning

Författningar

Riksåklagarens författningssamling ÅFS 2005:9.

Riksåklagarens PM, Riktlinjer för ärenden rörande barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn, 2002-07-12.

Rikspolisstyrelsens allmänna råd om ledningen av förundersökning i brott mål (FAP 403-5).

Socialstyrelsens författningssamling (SOSFS) 2005:29, Utfärdande av intyg inom hälso- och sjukvården m.m.

Offentligt tryck

Prop. 1983/84:187

Prop. 1998/99:133

Prop. 2004/05:45

Prop. 2004/05:64

Barnets bästa i främsta rummet – FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige (SOU 1997:116),

Barnmisshandel – Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder (SOU 2000:42).

Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor (SOU 2001:14).

Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda (SOU2001:72)

En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare (SOU 2005:84).

Utveckling av den nationella strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter, skrivelse 2003/04:47.

Rapport från riksdagen. 2005/06:RFR2 Särskild företrädare för barn, Uppföljning om tillämpningen av lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn.

Rättsfall

NJA 1980 s. 725.

NJA 1992 s.446.

NJA 1994 s. 268.

NJA 1994 s 268.

Litteratur

BRÅ:s rapport 2005:7. Våldtäkt – en kartläggning av polisanmälda våldtäkter.

Cederborg, A-C., Barnintervjuer vägledning vid utredningsarbete, 1 upplagan, Liber, 2000.

Christianson, S-Å., Engelberg, E., Holmberg, U., Avancerad förhørs- och intervjumethodik, Natur och Kultur, 1998.

Dahlström-Lannes, M, Mot dessa våra minsta, 4 uppl., Rädda Barnen, Gummessons tryckeri AB, 1994,

Diesen, C., Hellner Gumpert, C., Lindblad, F., Sutorius, H., Bevis 6 – Sexuella övergrepp mot barn, Norstedts, 2001.

Ekelöf, P.O., Edelstam, H., Boman, R., Rättegång femte häftet, 7:e upplagan, Norstedts, 1998.

Karnov 2005/06, , 10:e upplagan, band 3, Thomson Fakta, 2005.

Rikspolisstyrelsen, Brott mot barn – En inventering i 10 polismyndigheter, 2002.

RÅ 2002/1392. Sexuella övergrepp mot barn, Åklagarmyndigheternas redovisning av ett uppdrag.

Svedin,C.G., Banck, L., Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar, Studentlitteratur, 2002.

Svedin, C.G., Back, C., Varför berättar de inte? Om att utnyttjas i barnpornografi, Rädda Barnen, 2003.

Sutorius, H., Kaldal, A., Bevisprövning vid sexualbrott, Norstedts Juridik, 2003.

Hodgkin, R., Newell, P., Implementation handbook for the convention rights of the child, UNICEF, 2002.

Övriga källor

Barnombudsmannens remissvar angående JU 94/3147 samt JU 98/588-

Lundmark, G.,Handledning för sexualbrottsutredare – en metod att förebygga utbrändhet, Polistidningen (PT) nr. 3, (bilaga 9), 1998.

Brottsförebyggande rådets webbplats, www.bra.se.

Mål och riktlinjer för socialsekreterarnas arbetsuppgifter på kriscentrum för barn och ungdomar 040526.

Sveriges radios webbplats, www.sr.se, artikel 2005-05-19, uttalande av kammaråklagare Lisa Eriksson i Sundsvall.

Rundabordssamtal hos Barnombudsmannen, 2005-11-23.

Rädda Barnen, Barn som brottsoffer – en rättsprocess med barnet i fokus, dokumentation från seminarium i Riksdagen den 16 november 2005, arrangerat av Riksdagens Tvärpolitiska Barngrupp och Rädda Barnen,

Tabellbilaga

Förundersökning, bevisupptagning

Fråga 1 a). Vem anmäler vanligtvis vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år?

Flera alternativ kunde uppges.

	Antal	Procent
Polis	7	10
Socialsekreterare	65	96
Förskolepersonal	21	31
Förälder/Vårdnadshavare	57	84
Syskon	–	–
Mor- eller farföräldrar	4	6
Grannar	2	3
Vänner till familjen	–	–
Vårdinrättning	5	7
Vet inte	–	–
Annan	1	2
Totalt (procentbas): 68		

Fråga 1 b). Om du har angivit fler än två svar i fråga 1a rangordna de tre vanligaste:

Fråga 1b – rang 1	Antal	Procent
Polis	1	4
Socialsekreterare	17	68
Förskolepersonal	2	8
Förälder/Vårdnadshavare	5	20
Totalt	25	100
Ej svar	1	
Alla = fler än två svar i 1a	26	

Fråga 1b – rang 2	Antal	Procent
Socialsekreterare	6	24
Förskolepersonal	1	4
Förälder/Vårdnadshavare	17	68
Mor- eller farföräldrar	1	4
Totalt	25	100
Ej svar	1	
Alla = fler än två svar i 1a	26	

Fråga 1b – rang 3	Antal	Procent
Polis	2	9
Socialsekreterare	1	4
Förskolepersonal	13	57
Förälder/Vårdnadshavare	2	9
Grannar	1	4
Vårdinrättning	4	17
Totalt	23	100
Ej svar	3	
Alla = fler än två svar i 1a	26	

Fråga 2. Förekommer det att polisen inledningsvis är förundersökningsledare vid misstänkta vålds- och sexualbrott mot barn 0–6år?

	Antal	Procent
Aldrig	39	57
Sällan	24	35
Ibland	2	3
Ofta	–	–
Alltid	1	2
Flera svar	2	3
Alla	68	100

Fråga 3. Förekommer det att polisen är förundersökningsledare under hela förundersökningen vid misstänkta vålds- och sexualbrott mot barn 0–6år?

	Antal	Procent
Aldrig	61	91
Sällan	4	6
Ibland	–	–
Ofta	2	3
Alltid	–	–
Totalt	67	100
Svar saknas	1	
Alla	68	

Fråga 4. Hur lång tid förflyter vanligtvis efter det att brottet anmälts/kommit till polis eller åklagares kännedom till det att barnet förhörs?

	Antal	Procent
1–2 dagar	–	–
3–6 dagar	28	42
7–14 dagar	16	24
15 dagar el. mer 20	30	
Flera svar	3	5
Totalt	67	101 ²⁰⁹
Svar saknas	1	
Alla	68	

²⁰⁹ På grund av avrundning till heltal blir totalprocenten inte alltid exakt 100.

Fråga 5. Är det möjligt att väcka åtal utan en muntlig berättelse från barnet?

	Antal	Procent
Aldrig	1	2
Sällan	40	61
Ibland	21	32
Ofta	–	–
Alltid	–	–
Flera svar	4	6
Totalt	66	101
Svar saknas	2	
Alla	68	

Fråga 6. Hur stor betydelse får nedanstående typer av bevisning vanligtvis i förundersökningen?

Fråga 6a.) Muntlig berättelse från andra än barnet	Antal	Procent
Mycket stor	26	39
Ganska stor	35	53
Ganska liten	2	3
Mycket liten	–	–
Vet inte	1	2
Flera svar	2	3
Totalt	66	100
svar saknas	2	
Alla	68	

Fråga 6b.) Journalhandlingar från barn- och ungdomspsykiatri (BUP) eller barnklinik	Antal	Procent
Mycket stor	16	24
Ganska stor	30	44
Ganska liten	16	24
Mycket liten	3	4
Vet inte	1	2
Flera svar	2	3
Totalt	68	101

Fråga 6c.) Rättsintyg	Antal	Procent
Mycket stor	53	78
Ganska stor	12	18
Ganska liten	3	4
Mycket liten	–	–
Vet inte	–	–
Totalt	68	100

Fråga 6d.) Fotografier och videofilmer	Antal	Procent
Mycket stor	39	57
Ganska stor	17	25
Ganska liten	5	7
Mycket liten	2	3
Vet inte	3	4
Flera svar	2	3
Totalt	68	99

Fråga 6e.) Annan:	Antal	Procent
Mycket stor	6	14
Ganska stor	10	24
Ganska liten	6	14
Mycket liten	1	3
Vet inte	19	45
Totalt	42	99
Svar saknas	26	
Alla	68	

Fråga 7. Vilken kvalitet har vanligtvis rättsintyg?

	Antal	Procent
Dålig kvalitet	–	–
Inte särskilt god kvalitet	7	10
Ganska god kvalitet	51	75
Mycket god kvalitet	8	12
Flera svar	2	3
Totalt	68	100

Barnets företrädare

Fråga 11. I vilken utsträckning begärs förordnande om särskild företrädare för barn 0–6 år (när en vårdnadshavare eller närstående misstänks för brott mot barnet)?

	Antal	Procent
Aldrig	–	–
Sällan	–	–
Ibland	–	–
Ofta	29	43
Alltid	37	54
Flera svar	2	3
Totalt	68	100

Fråga 14 a). Är det bra att det är domstolen som förordnar om särskild företrädare?

	Antal	Procent
Ja	44	66
Nej	21	31
Flera svar	2	3
Totalt	67	100
Svar saknas	1	
Alla	68	

Fråga 17. I vilken utsträckning begärs förordnande om målsägandebiträde för barn 0–6 år?

	Antal	Procent
Aldrig	2	3
Sällan	5	8
Ibland	18	27
Ofta	25	37
Alltid	11	16
Flera svar	6	9
Totalt	67	100
Svar saknas	1	
Alla	68	

Eftersom sex respondenter har kryssat i flera svar, redovisas svaren även som en flervalsfråga:

	Antal	Procent
Aldrig	4	6
Sällan	9	13
Ibland	18	27
Ofta	29	43
Alltid	15	22
Svar saknas	1	2
Totalt (procentbas): 68		

Fråga 18 a). Är det bra att det är domstolen som förordnar om målsägandebiträde?

	Antal	Procent
Ja	64	96
Nej	2	3
Flera svar	1	2
Totalt	67	101
Svar saknas	1	
Alla	68	

Kallelse till förhör

Fråga 20. Till vem ställs kallelse till förhör för barn 0–6 år?

Flera alternativ kunde uppges.

	Antal	Procent
Vårdnadshavare/Målsman	53	78
Barnet	3	4
Annan	39	57
Ej något av dessa	9	13
Totalt (procentbas): 68		

Fråga 21. Används tvångsåtgärder mot barnet för att kunna genomföra förhör när vårdnadshavaren inte medverkar till att förhöret kommer till stånd?

	Antal	Procent
Aldrig	53	83
Sällan	7	11
Ibland	1	2
Ofta	–	–
Alltid	–	–
Flera svar	3	5
Totalt	64	101
Svar saknas	4	
Alla	68	

Förhöret

Fråga 22. Hur unga (ålder) barn är det enligt din uppfattning möjligt att förhöra?

	Antal	Procent
1 år eller yngre	–	–
2 år	8	12
3 år	39	57
4 år	17	25
5 år	3	4
6 år	–	–
7 år eller äldre –	–	–
Flera svar	1	2
Totalt	68	100

Fråga 23. Vem är vanligtvis förhørsledare när barn 0–6 år förhörs?

	Antal	Procent
Åklagare	1	2
Polis	65	96
Annan	–	–
Flera svar	2	3
Totalt	68	101

Fråga 25 a). Är polisens kompetens vad gäller förhörsteknik vanligtvis tillfredställande när det gäller förhör med barn 0–6 år?

	Antal	Procent
Ja	40	61
Nej	22	33
Flera svar	4	6
Totalt	66	100
Svar saknas	2	
Alla	68	

Fråga 26. I vilken utsträckning används ledande frågor?

	Antal	Procent
Aldrig	1	2
Sällan	14	21
Ibland	36	53
Ofta	14	21
Alltid	–	–
Flera svar	3	4
Totalt	68	101

Fråga 27 a). Var förhörs barnet vanligtvis?

Flera alternativ kunde uppges.

	Antal	Procent
I hemmet	5	7
På förskolan	–	–
På polisstationen	67	99
Hos socialtjänsten	1	2
Annan plats	6	9

Totalt (procentbas): 68

Om svaret "polisstation" på fråga 27a:

Fråga 30. Finns det möjlighet för en förälder eller annan stödperson att vänta på barnet i anslutning till förhörssrummet?

	Antal	Procent
Ja	63	94
Nej	2	3
Flera svar	2	3
Totalt	67	100

Fråga 32. Vem kan förutom förhållaren och barnet vara närvarande vid förhöret?

Flera alternativ kunde uppges.

	Antal	Procent
Vårdnadshavare/Förälder	28	41
Närstående till barnet	18	27
Barnpsykolog	31	46
Barnpsykiater	18	27
Målsägandebiträde	45	66
Särskild företrädare	46	68
Åklagaren	41	60
Polis	33	49
Socialtjänsten	39	57
Förskolepersonal	13	19
Annan	9	13
Ej svarat på dessa alternativ	6	9
Totalt (procentbas): 68		

Fråga 33. Hur många förhör hålls vanligtvis med barnet?

	Antal	Procent
Ett	7	11
Två	34	52
Tre	5	8
Fyra	–	–
Fem eller fler	1	2
Flera svar	19	29
Totalt	66	102
Svar saknas	2	
Alla	68	

Eftersom nitton respondenter kryssat i flera svarsalternativ, redovisas svaren även som en flervalsfråga

	Antal	Procent
Ett	18	27
Två	53	78
Tre	13	19
Fyra	–	–
Fem eller fler	1	2
svar saknas	2	3
Totalt (procentbas):68		

Fråga 34. Hur långt är förhöret med barnet vanligtvis?

	Antal	Procent
0–10 min	–	–
11–20 min	14	21
21–30 min	24	36
31–40 min	13	19
41–50 min	11	16
50 min el mer	1	2
Flera svar	4	6
Totalt	67	100
Svar saknas	1	
Alla	68	

Åklagarens beslut

Fråga 36. Ungefär hur stor andel av förundersökningarna som rör vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år leder till åtal där du arbetar?

	Antal	Procent
0–10 procent	13	25
11–20 procent	12	23
21–30 procent	12	23
31–40 procent	6	11
41–50 procent	3	6
51–60 procent	1	2
60 procent el mer –	–	–
Flera svar	5	9
Vet ej	1	2
Totalt	53	101
Svar saknas	15	
Alla	68	

Fråga 38. Den nya lagstiftningen kring sexualbrott mot barn kommer innebära att fler åtal väcks angående sexualbrott mot barn 0–6 år.

Svar på en sexgradig skala där 1 står för ”instämmer inte alls” och 6 ”instämmer helt”. Skalstegen 2–5 går mellan den negativa och den positiva sidan.

	Antal	Procent
1 instämmer inte alls	31	48
2	17	26
3	8	12
4	8	12
5	1	2
6 instämmer helt	–	–
Totalt	65	100
Svar saknas	3	
Alla	68	

Underrättelse om åklagarens beslut

Fråga 39 a). Informeras barnet självt av åklagaren om vad förundersökningen leder till?

	Antal	Procent
Aldrig	44	65
Sällan	15	22
Ibland	5	7
Ofta	–	–
Alltid	3	4
Flera svar	1	2
Totalt	68	100

Fråga 39 b). Om svaret på föregående fråga är ”sällan, ibland, ofta eller alltid”, på vilket sätt informeras barnet?

	Antal	Procent
Skriftligt	10	46
Muntligt	11	50
Flera svar	1	5
Totalt	22	100
Svar saknas	2	
Alla relevanta, dvs. de som svarat sällan, ibland, ofta eller alltid på fråga 39a.	24	

Fråga 40. Vem anser du bör informera barnet om ett beslut att exempelvis lägga ned förundersökningen?

	Antal	Procent
Åklagare	8	12
Polis	11	16
Vårdnadshavare/Förälder	11	16
Socialtjänst	–	–
Annan	5	8
Flera svar	32	48
Totalt	67	100
Svar saknas	1	
Alla	68	

Eftersom 32 respondenter angivit flera svar, presenteras svarsalternativen även som en flervalsfråga.

	Antal	Procent
Åklagare	12	18
Polis	23	34
Vårdnadshavare/Förälder	34	31
Socialtjänst	17	25
Annan	23	34
Ej svar	1	2
Totalt (procentbas): 68		

Samverkan

Fråga 41. Samverkar du med andra myndigheter, exempelvis socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatri (BUP) under förundersökningen?

	Antal	Procent
Aldrig	1	2
Sällan	6	9
Ibland	24	35
Ofta	28	41
Alltid	5	7
Flera svar	4	6
Totalt	68	100

Utbildning, handledning och kunskap

Fråga 43. Har du fått utbildning i:

Flera alternativ kunde uppges

	Antal	Procent
Att samtala med barn	23	34
FN:s konvention om barnets rättigheter	38	56
Barns utveckling	41	60
Barn i utsatta situationer	35	52
Annat	31	46
Ej svar på dessa alternativ	8	12
Totalt (procentbas): 68		

Fråga 44 a) Finns det en strategi på din arbetsplats för att öka kunskapen om förhör med barn 0–6 år?

	Antal	Procent
Ja	18	27
Nej	30	45
Vet inte	17	25
Flera svar	2	3
Totalt	67	100
Svar saknas	1	
Alla	68	

Fråga 46. Det är svårare att leda förundersökningar vid misstanke om vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år än vad det är rörande samma brott mot äldre barn och vuxna.

Svar på en sexgradig skala där 1 står för ”instämmer inte alls” och 6 ”instämmer helt”. Skälstegen 2–5 går mellan den negativa och den positiva sidan av skalan.

	Antal	Procent
1 instämmer inte alls	5	7
2	–	–
3	1	2
4	2	3
5	14	21
6 instämmer helt	46	68
Totalt	68	101

Fråga 47. Jag får stöd och handledning när jag leder en förundersökning som rör vålds- och sexualbrott mot barn 0–6 år.

Svar på en sexgradig skala där 1 står för ”instämmer inte alls” och 6 ”instämmer helt”. Skälstegen 2–5 går mellan den negativa och den positiva sidan av skalan.

	Antal	Procent
1 instämmer inte alls	31	46
2	12	18
3	11	16
4	5	7
5	5	7
6 instämmer helt	2	3
Flera svar	2	3
Totalt	68	101

Fråga 48. Jag har tillräcklig kompetens och utbildning för att leda förundersökningar angående brott mot barn 0–6år.

Svar på en sexgradig skala där 1 står för ”instämmer inte alls” och 6 ”instämmer helt”. Skälstegen 2–5 går mellan den negativa och den positiva sidan av skalan.

	Antal	Procent
1 instämmer inte alls	–	–
2	4	6
3	14	21
4	21	31
5	14	21
6 instämmer helt	10	15
Flera svar	5	7
Totalt	68	100